

Управління освіти і науки Святошинського району
м. Києва
Центр позашкільної роботи «Північне сяйво»
Інститут проблем виховання НАПН України
Державна науково-педагогічна бібліотека України
імені В.О. Сухомлинського

ПЕДАГОГІКА, СПРЯМОВАНА У МАЙБУТНЄ

(до 100-річчя з дня народження В. О. Сухомлинського)

Харків
«Друкарня Мадрид»
2019

УДК 37.035.6

Б55

Рекомендовано до друку вченою радою Інституту проблем виховання НАПН України (протокол № 0 від 00 лютого 2019 р.)

Рецензенти:

Г. Л. Вороніна — кандидат педагогічних наук, завідувачка кафедри виховання й розвитку особистості Комунального вищого навчального закладу «Харківська академія неперервної освіти»

І. Г. Сьоміна — заступник директора з навчально-виховної роботи Криворізької загальноосвітньої школи I-III ступенів № 105; вчитель-методист.

Б55 *Автори-упорядники:* Кириченко В. І., Ковганич Г. Г. Педагогіка, спрямована у майбутнє. Практико орієнтований посібник. — Харків : «Друкарня Мадрид», 2019. — 145 с.

ISBN 978-617-7683-55-0

У чому криється невмируща сила педагогіки Василя Сухомлинського? Чим її основні положення можуть збагатити практику виховання у новій українській школі? Як використовувати наріжні ідеї педагогіки Радості, Добра і Краси в освітньому середовищі сучасного закладу?

Пошуки відповідей на ці та інші актуальні питання щодо творчого переосмислення спадку видатного педагога презентує практико орієнтований посібник, у якому зібрано матеріали за підсумками реалізації проекту «Василь Сухомлинський: педагогіка спрямована у майбутнє» у ювілейному 2018 році в закладах освіти Святошинського району м. Києва.

Для керівників закладів освіти, їхніх заступників, методистів, педагогів і студентів педагогічних ЗВО.

УДК 37.035.6



ПЕДАГОГІКА, СПРЯМОВАНА У МАЙБУТНЄ

(до 100-річчя з дня народження В. О. Сухомлинського)

ISBN 978-617-7683-55-0

© Кириченко В. І., Ковганич Г. Г., 2019

© «Друкарня Мадрид», 2019

ЗМІСТ

ЗАМІСТЬ ПЕРЕДМОВИ	4
I. ВАСИЛЬ СУХОМЛИНСЬКИЙ У ДІАЛОЗІ ІЗ СУЧАСНІСТЮ.....	5
1.1. Життєвими шляхами видатного сина української землі	5
1.2. ПЕРЕЧИТУЮЧИ ВАСИЛЯ СУХОМЛИНСЬКОГО: УРОКИ НА ЗАВТРА.....	8
РОЗДІЛ II. ПЕДАГОГІКА РАДОСТІ, ДОБРА І КРАСИ — ПОГЛЯД СЬОГОДЕННЯ ..	11
2.1. Проект «Василь Сухомлинський: педагогіка спрямована в майбутнє»..	11
2.2. Дорожня карта реалізації проекту «Василь Сухомлинський: педагогіка, спрямована в майбутнє»	14
2.3. Заходи до відзначення 100 річчя від дня народження В.О. Сухомлинського.....	16
2.4. Вивчення педагогічної спадщини В. Сухомлинського: активності для педагогів, учнів, батьків	18
2.5. Орієнтовний перелік питань для самоосвіти педагогів.....	19
2.6. Інформаційно-методичний навігатор «Вивчення спадщини Василя Сухомлинського».....	20
2.7. Тематика і зміст науково-практичних конференцій, семінарів, круглих столів, діалогів з вивчення педагогічної спадщини В.О. Сухомлинського.....	25
2.8. Орієнтовна тематика науково-дослідницьких робіт для учнів.....	31
2.9. ЗОЛОТОСЛІВ ПЕДАГОГІЧНИХ ДУМОК В.О. СУХОМЛИНСЬКОГО	31
2.10. ДОРОГОВКАЗИ ДЛЯ УЧНІВ ВІД В. СУХОМЛИНСЬКОГО.....	45
РОЗДІЛ III. ІДЕЇ ВАСИЛЯ СУХОМЛИНСЬКОГО У ПРАКТИЦІ РОБОТИ СУЧАСНИХ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ (на прикладі Святошинського району м. Києва)	59
3.1. ЖИТТЄВІ СМИСЛИ ЗМІСТУ ВИХОВАННЯ У ТВОРЧОСТІ В.О. СУХОМЛИНСЬКОГО	59
3.2. ГУМАНІЗМ ПЕДАГОГІКИ В.О. СУХОМЛИНСЬКОГО ЯК СМИСЛ ВИХОВАННЯ В СУЧАСНІЙ ШКОЛІ	63
3.3. ОСОБИСТІСНО ОРІЄНТОВАНИЙ ПІДХІД У НАВЧАННІ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ У КОНТЕКСТІ ІДЕЙ В. СУХОМЛИНСЬКОГО	65
Список використаної літератури.....	72

ОРГАНІЗАЦІЯ МЕТОДИЧНОЇ РОБОТИ З ВИВЧЕННЯ Й УПРОВАДЖЕННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ СПАДЩИНИ В.О. СУХОМЛИНСЬКОГО В РОБОТІ З ДОШКІЛЬНИКАМИ.....	73
3.5. В.О. СУХОМЛИНСЬКИЙ ПРО РОЗВИТОК УЧНІВ ЗАСОБАМИ РІДНОГО СЛОВА.....	80
3.6. СПІЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ ШКОЛИ І СІМ'Ї У ВИХОВАННІ ДІТЕЙ.....	91
3.7. МИСТЕЦТВО ВИХОВАННЯ СЛОВОМ У СПАДЩИНІ В. СУХОМЛИНСЬКОГО	93
3.8. АКТУАЛІЗАЦІЯ ІДЕЙ В.О. СУХОМЛИНСЬКОГО ПРО МОРАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ УЧНІВ У КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ МОРАЛЬНО-ГРОМАДЯНСЬКИХ ЦІННОСТЕЙ ОСОБИСТОСТІ.....	96
3.9. ЯКИМ МАЄ БУТИ СУЧАСНЕ ВИХОВАННЯ В КОНТЕКСТІ ІДЕЙ ВАСИЛЯ СУХОМЛИНСЬКОГО	105
3.10. ВИХОВАННЯ ГРОМАДЯНИНА-ПАТРІОТА: ЖИТТЕРАДІСНІСТЬ ІДЕЙ СУХОМЛИНСЬКОГО ДЛЯ СЬОГОДЕННЯ.....	109

ЗАМІСТЬ ПЕРЕДМОВИ

Посібник, який ви тримаєте у руках, упорядковано за результатами реалізації педагогічного проекту «Василь Сухомлинський: педагогіка, спрямована у майбутнє», розробленого до 100 річного ювілею великого педагога, який успішно впроваджувався упродовж 2017–2018 навчального року в системі освіти Святошинського району м. Києва.

Він стане незамінним помічником для адміністрації закладу освіти при розбудові системи науково-методичного супроводу освітнього процесу, адже містить практичні поради і орієнтовні приклади структури та змісту сучасних форм післядипломної освіти педагогів, що здатні забезпечити високий результат у розвитку професійної і соціально-громадянської компетентностей суб'єктів освітнього процесу.

Педагоги знайдуть для себе змістові дороговкази і поради, які допоможуть обрати правильний варіант організації взаємодії з учнями та їхніми батьками щодо духовно-морального виховання дітей і учнівської молоді. Він допоможе оновити зміст діяльності й технологічний інструментарій сучасного педагога-виховника, оскільки матеріали посібника зорієнтують його у намірах і кроках по впровадженню ідей Школи радості в освітньому середовищі Нової української школи.

Структурно посібник складається із передмови і трьох розділів. У першому представлено життєвий шлях видатного педагога-гуманіста промовистою мовою цифр і фактів і окреслено роль педагогічної спадщини Василя Сухомлинського у становленні нової української школи.

Другий розділ містить описи педагогічного проекту «Василь Сухомлинський: педагогіка спрямована у майбутнє», дорожньої карти з його реалізації в освітньому просторі Святошинського району м. Києва, та орієнтовні переліки активностей для педагогів, учнів і батьків з вивчення професійного становлення і творчості видатного педагога, а також тематичну добірку педагогічних думок і життєвих порад для учнів.

У третьому розділі акумульовано продуктивний досвід впровадження ідей Василя Сухомлинського у практику роботи сучасних закладів освіти, зокрема у навчанні української мови, організації методичної роботи з педагогами-дошкільниками, спільній діяльності школи і родини з виховання громадянина-патріота і з розвитку морально-громадянських цінностей особистості тощо.

I. ВАСИЛЬ СУХОМЛИНСЬКИЙ У ДІАЛОЗІ ІЗ СУЧАСНІСТЮ

1.1. Життєвими шляхами видатного сина української землі

◇ Народився Василь Олександрович Сухомлинський 28 вересня 1918 р. у селі Василівка Онуфріївського району Кіровоградської області (за тогочасним адміністративно-територіальним поділом — Василівська волость Олександрійського повіту Херсонської губернії) у незаможній селянській родині.

◇ У родині виховували, крім Василя, ще трьох дітей — Івана, Сергія та Меланію. Усі вони стали вчителями.

◇ Сімнадцятирічним юнаком розпочав Василь свою практичну педагогічну роботу. У 1935–1938 рр. він викладав українську мову й літературу у Васильківській та Зибківській семирічних школах Онуфріївського району.

◇ У 1936 р. Сухомлинський продовжив навчання на заочному відділі Полтавського педагогічного інституту, де спершу здобув кваліфікацію вчителя української мови і літератури неповної середньої школи, а згодом — і викладача цих же предметів середньої школи (1938).

◇ Війна внесла свої корективи у розмірений ритм життя: у липні 1941 р. Василя Олександровича було призвано до війська. Закінчивши військово-політичні курси в Москві, одержав військове звання молодшого політрука, а з вересня 1941 р. він — політрук роти у діючій армії. 9 лютого 1942 р. в бою за село Клепініно під Ржевом був важко поранений і понад чотири місяці лікувався в евакошпиталях.

◇ 1948 року В. О. Сухомлинського призначають, на його прохання, директором Павлівської середньої школи. Цим навчальним закладом він керував до останку життя. Двадцять три роки у Павлівші стали найпліднішим періодом його науково-практичної та літературно-публіцистичної діяльності.

◇ 1955 року він успішно захищає в Київському державному університеті кандидатську дисертацію за темою «Директор школи — керівник навчально-виховної роботи», а через рік з'являється його перша велика монографія «Виховання колективізму у школярів».

◇ До найголовніших, найґрунтовніших творів В. Сухомлинського, опублікованих із 1960 р., належать: «Як ми виховали мужнє покоління», «Духовний світ школяра», «Праця і моральне виховання», «Моральний ідеал молодого покоління», «Сто порад учителеві», «Листи до сина», «Батьківська педагогіка», «Проблеми виховання всебічно розвиненої особистості» і особливо — «Павлівська середня школа» та «Серце віддаю дітям» (1969). Остання праця витримала вже кільканадцять видань, була удостоєна першої премії Педагогічного товариства УРСР (1973) і Державної премії УРСР (1974).

◇ Твори В. Сухомлинського видані 53-ма мовами світу, загальним тиражем майже 15 млн примірників. Книга «Серце віддаю дітям» перекладена 30-ма мовами світу і витримала 54 видання.

◇ Педагогічна спадщина В. О. Сухомлинського різнобічна й багатопланова. Уся система діяльності павлівського вчителя проіннята високими принципами гуманізму, глибокою пошаною до особистості дитини. Коли його запитували: «Що найголовніше у Вашому житті?», то педагог відповідав: «Любов до дітей!»

◇ Усі діти в Павлівській школі навчалися в одну зміну, для чого було збудовано невеликі споруди на один-два класи. При школі були оранжерея, кролеферма, пасіка, метеостанція, чотири майстерні, фруктовий сад, виноградник і голуб'ятня.

◇ В. О. Сухомлинський — автор 48 монографій і брошур, більше 600 статей, 1500 оповідань і казок. Загальний тираж його книг складає близько 15 млн екземплярів на різних мовах народів нашої країни і світу. У квітні 1970 року він закінчив роботу «Проблеми виховання всебічного розвитку особистості» — доповідь для захисту докторської дисертації за сукупністю робіт. Усі праці Сухомлинського дають переконливе уявлення не тільки про різнобічність педагогічних підходів Сухомлинського, але й про цілісність усього його педагогічного мислення.

◇ З останнім дзвоником коридори завмирили: жоден учитель, жоден учень не мали права навіть на 5 хвилин затримуватися в школі. Додому! Відпочивати! Читати книги! Працювати в саду, готуватися до гуртків, факультативів. Додаткових занять не було, вони були зведені до необов'язкових консультацій до уроків. Наради вчителів проводили не частіше одного разу на тиждень. Школа живе вільним часом учителів і учнів — одна з думок В. О. Сухомлинського. Щоб учителі добре вчили, а учні добре вчилися в них, має бути багато вільного часу; о 5-й годині вечора починали працювати всі гуртки.

1.2. ПЕРЕЧИТУЮЧИ ВАСИЛЯ СУХОМЛИНСЬКОГО: УРОКИ НА ЗАВТРА

XX століття подарувало світові цілу плеяду педагогів-дослідників, на чії ідеї й досі спирається розвиток педагогічної науки. Це Семен Шацький, Софія Русова, Януш Корчак, Антон Макаренко, Костянтин Ушинський. Однак навіть серед цих першорядних зірок яскраво виділяється постать Василя Сухомлинського (1918–1970 рр.) — видатного українського педагога, мислителя, ученого, публіциста, письменника, поета, який зробив вагомий внесок у розвиток вітчизняної педагогіки.

Він залишив по собі класичну теоретико-педагогічну спадщину, яка складається із 48 монографічних праць і брошур, понад 600 статей і 1500 тисячі художніх творів для дітей. Його книги виходили і виходять масовими тиражами в усіх пострадянських країнах і багатьох країнах світу (Канада, Китай, Німеччина, США, Франція, Японія та ін.). Твори В. Сухомлинського видані 53-а мовами світу, загальним накладом майже 15 млн примірників. Книга «Серце віддаю дітям» перекладена на 30 мов світу і витримала 54 видання.

Василь Олександрович рано полишив цей світ, втім, фізична смерть не здатна покласти край поширенню його творчих надбань і зупинити його змістовне й наснажуюче служіння школі, учительству, вітчизняній педагогічній науці. Кажуть, що він любив повторювати: «Людина народжується на світ не для того, щоб зникнути безвісною пилінкою. Людина народжується, щоб лишити по собі слід вічний». Ці проникливі слова можна і треба віднести й до самого Василя Олександровича, адже саме вони були тим категоричним імперативом, якому завжди і всюди слідував він у своєму недовгому, але яскравому й напрочуд плідному житті Педагога.

Як бачимо, педагогічна спадщина Василя Сухомлинського грандіозна за обсягом і багатством гуманістичного змісту. Все найцінніше, створене ним, назавжди увійшло до скарбниці вітчизняної педагогіки та національної духовної культури. Однак, без його творчості не можна уявити й сучасної гуманної педагогіки, головні ідеї якої чітко простежуються у Концепції нової української школи. Саме тому надзвичайно важливо, щоб до рефлексивного осмислення й втілення творчого доробку Василя Олександровича в практику нової української школи долучалися дедалі ширші кола освітян.

Зважаючи на вищезазначене, ініціативна група з числа педагогів і методистів Центру позашкільної роботи «Північне сяйво», спеціалістів Науково-методичного центру управління освіти, молоді та спорту Святошинської районної

в місті Києві державної адміністрації та співробітників Інституту проблем виховання, долучилися до вшанування пам'яті видатного педагога розробленням проекту «Василь Сухомлинський: педагогіка спрямована у майбутнє».

Його реалізація почалася у серпні 2017 р. формуванням проектною групою на рівні району і творчих груп з координації та розробки навчально-методичного і науково-методичного забезпечення проекту. Поступово до нього долучилися педагогічні колективи близько 70-тих закладів освіти, у яких упродовж року шляхом реалізації різних активностей відбувалося рефлексивне переосмислення ідей педагогіки великого новатора, їхня адаптація і впровадження у освітньому процесі нової української школи.

Для педагогів такими активностями стали:

- розроблення інформаційно-методичного навігатора «Відзначення 100-річчя від дня народження В. О. Сухомлинського»;
- розроблення дорожньої карти «Реалізація проекту в навчальних закладах району»;
- організація та проведення на районному та шкільному рівнях конференцій, педагогічних читань, круглих столів, педагогічних читань, семінарів-практикумів, виставок педагогічної творчості;
- вивчення, систематизація та узагальнення творчого досвіду впровадження ідей В. О. Сухомлинського у діяльності навчальних закладів району.
- упорядкування та видання посібника «Ідеї В. О. Сухомлинського в практиці роботи навчальних закладів».

Оскільки Василь Олександрович не уявляв свого життя без діалогічного спілкування й спільної діяльності з дітьми і стільки написав для них, було ініційовано долучення дітей до пошуково-дослідницької діяльності та захисту проєктів в секціях Малої академії наук, створення ілюстрацій до його казок і оповідань, постановки драматичних вистав за ними, написання есеїв, висадки дерев і квітів на території навчальних закладів тощо.

Для батьків були цікавими інтерактивні батьківські збори, засідання батьківських клубів (чи клубів дідусів і бабусь), спільна постановка вистав, виїзди на пленери, проведення екологічних або патріотичних акцій тощо.

Коло учасників проекту виявилось широким: педагоги, старшокласники та їх батьки, які виявили бажання долучитися. Наукові співробітники Інституту проблем виховання Національної академії педагогічних наук України і Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського; слухачі Київської Малої академії наук учнівської молоді.

Завершився проєкт ювілейною науково-практичною конференцією «Педагогічна спадщина В. О. Сухомлинського як джерело ідей для сучасної освіти»

(17 вересня 2018 р.) і підбиттям підсумків участі закладів загальної середньої і позашкільної освіти Святошинського району м. Києва у жовтні-листопаді 2018 р.

Ініціативна група дякує усім творчим педагогам, які взяли участь в реалізації проекту і висловлює сподівання, що аналітично-методичні матеріали, упорядковані за наслідками й результатами впровадження проекту, іще довго живитимуть нову хвилю педагогіки Радості, Добра і Краси, яка розлого буде коїтисся педагогічними й класними колективами інших міст та сіл нашої держави, що їх очолюють вдячні послідовники великого сина української землі — **Василя Олександровича Сухомлинського**.

РОЗДІЛ II. ПЕДАГОГІКА РАДОСТІ, ДОБРА І КРАСИ — ПОГЛЯД СЬОГОДЕННЯ

2.1. Проект «Василь Сухомлинський: педагогіка спрямована в майбутнє»

Мета проекту: залучити педагогічні колективи, учнівську молодь, батьків до вивчення педагогічної спадщини В.О. Сухомлинського шляхом пошуково-дослідницької роботи; розкрити значення педагогічної спадщини В.О. Сухомлинського для розвитку сучасних навчальних закладів.

Завдання проекту:

- організувати вивчення педагогічної спадщини В.О. Сухомлинського в усіх центрах науково-методичної роботи на районному та шкільному рівнях;
- розкрити важливість педагогічної спадщини В.О. Сухомлинського для будівництва нової української школи та визначення стратегічних завдань її розвитку;
- налагодити тісну співпрацю навчальних закладів у дослідженні спадщини В.О. Сухомлинського;
- виявити, систематизувати та узагальнити досвід творчого впровадження ідей В.О. Сухомлинського у діяльність навчальних закладів району;
- підготувати та видати посібник «Ідеї В.О. Сухомлинського в практиці роботи навчальних закладів»

Учасники проекту: педагогічні колективи навчальних закладів району, старшокласники, батьки, що виявили бажання взяти участь в проекті.

Виконавці проекту: Управління освіти, молоді та спорту Святошинської районної в місті Києві державної адміністрації, Науково-методичний центр управління освіти, молоді та спорту Святошинської районної в місті Києві державної адміністрації, Центр позашкільної роботи.

Партнери проекту: Інститут проблем виховання НАПН України, Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В.О. Сухомлинського, Київська Мала академія наук учнівської молоді, газети: «Шкільний світ», «Методист», «Позашкільля», «Освіта», журнали «Рідна школа», «Справи сімейні».

Термін виконання проекту: серпень 2017 р. — жовтень 2018 р.

Очікувані результати:

- учасники проекту поглиблюють знання щодо педагогічної спадщини В.О. Сухомлинського;

- учасники проекту удосконалять навички пошуку інформації, удосконалять вміння досліджувати, опрацюовувати, систематизувати результати пошуку;
- відбудеться збагачення методичного арсеналу педагогічних працівників, що сприятиме підвищенню рівня їх професійної компетентності, вдосконаленню і якісному поліпшенню навчально-виховного процесу;
- активізуються зав'язки з партнерами проекту, між навчальними закладами району.

Шляхи реалізації проекту

I. Підготовчий етап

1. Формування проектної групи на рівні району.
2. Формування творчих груп з координації та розробки навчально-методичного і науково-методичного забезпечення проекту.
3. Залучення для забезпечення наукового супроводу проекту наукових працівників.
4. Поширення інформації про проект серед навчальних закладів району за допомогою ЗМІ.
5. Складання плану-схеми проекту.
6. Визначення мети, завдань проекту, форм діяльності.
7. Створення пошукових груп та конкретизація завдань для них.
8. Опрацювання різних джерел інформації.
9. Підготовка соціологічних опитувальників для реалізації мотиваційного елемента проекту.
10. Проведення соціологічних опитувань серед вчителів, учнів, батьків. Аналіз матеріалів.
11. Розроблення рекомендацій щодо реалізації проекту на шкільному рівні.
12. Укладання угод з видавництвами для публікації результатів реалізації проекту.

II. Діяльність. Реалізація проекту

1. Розроблення інформаційно-методичного навігатора «Відзначення 100-річчя від дня народження В. О. Сухомлинського».
2. Розроблення дорожньої карти «Реалізація проекту в навчальних закладах району»
3. Організація та проведення на районному та шкільному рівнях конференцій, педагогічних читань, круглих столів, семінарів-практикумів, виставок педагогічної творчості.

4. Вивчення, систематизація та узагальнення творчого досвіду впровадження ідей В. О. Сухомлинського у діяльності навчальних закладів району.
5. Розроблення та видання посібника «Ідеї В. О. Сухомлинського в практиці роботи навчальних закладів».
6. Обробка та оформлення результатів проекту.
7. Представлення матеріалів проекту на конференціях, семінарах вчителів, на засіданнях батьківських та учнівських рад.

III. Презентація результатів діяльності

1. Розміщення інформації про здійснення проекту на сайтах: Управління освіти, молоді та спорту Святошинської районної в місті Києві державної адміністрації, Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського, Київської Малої академії наук учнівської молоді, навчальних закладів району.
2. Проведення заключної презентації проекту в Державній науково-педагогічній бібліотеці України імені В. О. Сухомлинського.
3. Поширення інформації про проект в газетах «Шкільний світ», «Методист», «Позашкілля».
4. Презентація посібника «Ідеї В. О. Сухомлинського в практиці роботи навчальних закладів».

IV. Оцінювання успішності проекту

1. Обговорення ходу та результатів реалізації проекту в проектних, творчих та пошукових групах на засіданнях науково-методичної ради Науково-методичного центру управління освіти, молоді та спорту Святошинської районної в місті Києві державної адміністрації.
2. Дослідження громадської думки про хід та реалізацію проекту.
3. Оцінювання результатів за наслідками реалізації мети та завдань.
4. Узагальнення отриманого досвіду, визначення можливостей подальшого розвитку проекту.

2.2. Дорожня карта реалізації проекту «Василь Сухомлинський: педагогіка, спрямована в майбутнє»

Серпень 2017	<ul style="list-style-type: none"> Формування проектної групи, розроблення плану роботи групи Розроблення інформаційних матеріалів про проект Створення інтернет-сторінки про проект на сайтах Центру позашкільної роботи, Київської малої академії наук, Інституту проблем виховання НАПН, Управління освіти, молоді і спорту Святошинської районної в м. Києві державної адміністрації
вересень 2017	<ul style="list-style-type: none"> Поширення ідей проекту серед педагогічних колективів, батьківської громадськості загальноосвітніх навчальних закладів району Розроблення інформаційно-методичного навігатора «Відзначення 100-річчя від дня народження В.О. Сухомлинського» Презентація проекту на XXIV Всеукраїнських педагогічних читаннях «В.О. Сухомлинський у діалозі з сучасністю. «А що за лісом?..»: Філософія для дітей» (м. Житомир) Розроблення рекомендацій щодо реалізації проекту в закладах освіти району
Жовтень 2017	<ul style="list-style-type: none"> Проведення семінару «Ідеї В.О. Сухомлинського і становлення нової української школи» для заступників директорів ЗНЗ з виховної роботи Відвідування виставки «Київ Сухомлинського» в педагогічному музеї НАПН України Створення списку матеріалів для медіатеки, присвяченої творчості В.О. Сухомлинського Розроблення в закладах освіти району заходів до відзначення 100-річчя від дня народження В.О. Сухомлинського Розроблення вісника «Педагогічний золотослів В.О. Сухомлинського» Розроблення орієнтовної тематики науково-дослідницьких робіт для учнів (секція «Педагогіка»)

Листопад 2017	<ul style="list-style-type: none"> Проведення семінару для керівників творчих об'єднань ЗПО «Реалізація ідей В.О. Сухомлинського в сучасній позашкільній освіті» Оформлення куточків, експозицій, виставок в шкільних бібліотеках, методичних кабінетах присвячених творчості В.О. Сухомлинського
Грудень 2017	<ul style="list-style-type: none"> Проведення конкурсу дитячих малюнків до казок та оповідань В.О. Сухомлинського
Січень 2018	<ul style="list-style-type: none"> Організація виставки в Державній науково-педагогічній бібліотеці України ім. В.О. Сухомлинського за результатами конкурсу дитячих малюнків до казок та оповідань видатного педагога
Лютий 2018	<ul style="list-style-type: none"> Проведення конкурсу педагогічних ідей «Гуманізація освітнього простору у вимірі педагогіки В.О. Сухомлинського»
Березень 2018	<ul style="list-style-type: none"> Проведення екскурсійних поїздок педагогічних колективів до педагогічного меморіального музею В.О. Сухомлинського у с. Павлиш (Кіровоградська обл.)
Квітень, травень 2018	<ul style="list-style-type: none"> Організація та проведення на районному та рівні навчальних закладів конференцій, педагогічних читань, круглих столів, семінарів присвячених педагогічній спадщині В.О. Сухомлинського
Червень 2018	<ul style="list-style-type: none"> Підготовка до видання електронного посібника «Ідеї В.О. Сухомлинського в практиці роботи навчальних закладів»
Вересень 2018	<ul style="list-style-type: none"> Проведення районної науково-практичної конференції «Педагогічна спадщина В.О. Сухомлинського як джерело ідей для сучасної освіти» Презентація посібника «Ідеї В.О. Сухомлинського в практиці роботи навчальних закладів»
Жовтень 2018	<ul style="list-style-type: none"> Аналіз результатів проекту, їх узагальнення, презентація в педагогічних колективах ЗНЗ району

2.3.Заходи до відзначення 100 річчя від дня народження В.О. Сухомлинського

(на прикладі Центру позашкільної роботи «Північне саяво»)

2017–2018 н.р.

2018–2019 н.р.

№ п/п	Зміст та форми роботи	Терміни	Відповідальні
1.	Затвердити заходи на засіданні науково-методичної ради	вересень 2017	методисти
2.	Створити творчу групу з проблеми «Педагогічна спадщина В.О.Сухомлинського і сучасна позашкільна освіта»	вересень 2017	Голова науково-методичної ради
3.	Підготувати інформаційно-методичний навігатор «Відзначення 100 річчя від дня народження В.О. Сухомлинського»	вересень 2017	методисти
4.	Підготувати збірку цитат з творів В.О. Сухомлинського	вересень 2017	методисти
5.	Провести в інформаційно-методичному кабінеті презентації виставок літератури «Велетень педагогічної думки», інформаційні огляди літератури, присвячені 100 річчю від дня народження В.О. Сухомлинського	впродовж року	методисти
6.	Підготувати та провести педагогічні читання «Розвиток творчої особистості: діалог з В.О. Сухомлинським»	березень 2018	методисти
7.	Провести науково-практичні семінари для керівників гуртків: <ul style="list-style-type: none"> Самовиховання учнів у педагогічній спадщині В.О. Сухомлинського 	впродовж року	методисти

	<ul style="list-style-type: none"> Сімейне виховання у вимірі батьківської педагогіки В.О. Сухомлинського Навчально-виховний процес в ПНЗ в контексті педагогічних ідей В.О. Сухомлинського В.О. Сухомлинський і проблеми сучасної художньо-естетичної освіти учнів 		
8.	Провести конкурс педагогічних ідей «Гуманізація освітнього простору у вимірі педагогіки В.О. Сухомлинського»	лютий 2018	методисти
9.	Провести конкурс дитячих малюнків до казок та оповідань В.О. Сухомлинського	жовтень 2017 — січень 2018	керівники Т/О образотворчого спрямування
10.	Забезпечити науково-методичний супровід проєктів: <ul style="list-style-type: none"> В.О. Сухомлинський: світове визнання Невмируще джерело педагогічної мудрості В.О. Сухомлинського 	впродовж року	методисти
11.	Створити сторінку на сайті закладу	жовтень 2017	вчитель інформатики (особа, відповідальна за наповнення сайту закладу)
12.	Здійснити екскурсійну поїзду педагогічного колективу до педагогічного меморіального музею В.О. Сухомлинського у с. Павлиші	вересень 2018	директор закладу освіти

2.4. Вивчення педагогічної спадщини В. Сухомлинського: активності для педагогів, учнів, батьків

Педагоги

- Збір та систематизація матеріалів про творчий доробок В. О. Сухомлинського
- Оформлення тематичних стендів, експозицій, куточків, тематичних полиць, присвячених В. О. Сухомлинському
- Організація тематичних виставок у бібліотеках закладів освіти, присвячених В. О. Сухомлинському
- Презентація нових друкованих видань творів В. О. Сухомлинського, публікацій про В. О. Сухомлинського
- Створення відеороликів «Читайте В. О. Сухомлинського», «Творчий доробок В. О. Сухомлинського», «Педагогічні істини В. О. Сухомлинського»
- Вивчення творчої спадщини В. О. Сухомлинського шляхом підготовки й проведення в закладах освіти науково-практичних конференцій, педагогічних читань, круглих столів, дискусій, семінарів, організації самоосвітньої роботи
- Створення та підтримка веб-сторінки «В. О. Сухомлинський — 100»
- Організація творчих конкурсів на знання творчості В. О. Сухомлинського
- Створення картотеки перспективного педагогічного досвіду з питань впровадження ідей В. О. Сухомлинського
- Створення фотодайджестів про творчість В. О. Сухомлинського
- Створення презентацій «Педагогічний золотослів В. О. Сухомлинського»
- Організація відвідання педагогічного меморіального музею В. О. Сухомлинського у с. Павлиш
- Відвідування виставок-презентацій, присвячених В. О. Сухомлинському в Державній науково-педагогічній бібліотеці ім. В. О. Сухомлинського, в Педагогічному музеї НАПН України
- Організація діяльності дискусійного клубу «Діалоги із В. О. Сухомлинським»
- Інформування місцевої та шкільної спільноти (стінгазети, листівки, шкільний бюлетень, присвячений творчості В. О. Сухомлинського)

Учні

- Проведення конкурсів дитячих малюнків до казок та оповідань В. О. Сухомлинського
- Створення бук-трейлерів і міні-вистав за казками, оповіданнями В. О. Сухомлинського

- Проведення літературних конкурсів (есе, вірш), присвячених В. О. Сухомлинському
- Створення фотоколажів, присвячених В. О. Сухомлинському
- Проведення конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт, проектів учнівської молоді, присвячених В. О. Сухомлинському

Батьки

- Презентації «Золотослів В. О. Сухомлинського про виховання дітей в сім'ї», «Рецепти виховання дітей в сім'ї від В. О. Сухомлинського»
- Проведення батьківських зборів, конференцій, круглих столів з використанням педагогічних ідей В. О. Сухомлинського

2.5. Орієнтовний перелік питань для самоосвіти педагогів

1. В. О. Сухомлинський в історії української педагогіки.
2. Значення спадщини В. О. Сухомлинського для сучасної освіти і педагогічної дії.
3. Педагогічна спадщина В. О. Сухомлинського у контексті сучасної доби.
4. Цінність педагогічних ідей В. О. Сухомлинського для поступу сучасного виховання.
5. Гуманістичне спрямування педагогічних ідей В. О. Сухомлинського.
6. Розвиток В. О. Сухомлинським ідей народної педагогіки.
7. Особистість педагога у творчому доробку В. О. Сухомлинського.
8. Місія педагога у поглядах В. О. Сухомлинського.
9. В. О. Сухомлинський про педагогічну майстерність вчителя.
10. В. О. Сухомлинський про індивідуалізацію навчально-виховного процесу в школі.
11. Філософія дитинства в педагогічній спадщині В. О. Сухомлинського.
12. Формування патріотизму як цінності в творчій спадщині В. О. Сухомлинського.
13. Педагогічна система морального виховання В. О. Сухомлинського.
14. В. О. Сухомлинський про моральний розвиток дітей.
15. Виховання моральної готовності в старшокласників до материнства і батьківства в творчій спадщині В. О. Сухомлинського.
16. В. О. Сухомлинський про виховання совісті, обов'язку відповідальності й почуття власної гідності в учнів.
17. Формування духовних цінностей молоді у творчій спадщині В. О. Сухомлинського.

18. В.О. Сухомлинський про розвиток духовних потреб особистості.
19. Виховання людяності в учнів засобами художніх творів В.О. Сухомлинського.
20. Розвиток особистості дитини в педагогічній спадщині В.О. Сухомлинського.
21. Ідеї самовиховання особистості в педагогічній спадщині В.О. Сухомлинського.
22. Ідеї саморозвитку особистості в педагогічній спадщині В.О. Сухомлинського.
23. В.О. Сухомлинський про формування в учнів наукових поглядів на світ.
24. Формування особистості учня засобами дитячої літературної творчості.
25. В.О. Сухомлинський про вплив дитячого колективу на особистість.
26. Виховання особистості у колективі в спадщині В.О. Сухомлинського.
27. Діяльність сім'ї та закладу освіти у системі виховання В.О. Сухомлинського.
28. Використання педагогічної спадщини В.О. Сухомлинського у роботі з батьками.

2.6. Інформаційно-методичний навігатор «Вивчення спадщини Василя Сухомлинського»

1. Тематика науково-практичних конференцій

- Ідеї В.О. Сухомлинського і становлення нової школи України
- Спадщина В.О. Сухомлинського як складова педагогічних пошуків ХХІ століття
- Спадщина В.О. Сухомлинського як джерело ідей для сучасної освіти
- Творча спадщина В.О. Сухомлинського у контексті сучасної доби
- Педагогічні ідеї В.О. Сухомлинського і сучасні проблеми навчання, виховання, розвитку учнів
- Розвиток ідей В.О. Сухомлинського з формування творчої особистості в педагогічній практиці сучасного навчального закладу
- Творче використання ідей В.О. Сухомлинського про духовно-моральний розвиток учнів в сучасних навчальних закладах
- Соціально-педагогічні засади формування виховного середовища дитини у педагогічній спадщині В.О. Сухомлинського
- Гуманізм педагогіки В.О. Сухомлинського
- Екологічна освіта і виховання учнів в педагогічній спадщині В.О. Сухомлинського
- Теорія і практика виховання шкільного колективу в педагогічній спадщині В.О. Сухомлинського

- Вплив педагогічної спадщини В.О. Сухомлинського на розвиток компетентнісно орієнтованої освіти
- Педагогічна спадщина В.О. Сухомлинського у контексті морально-ціннісного виховання особистості
- Творча спадщина В.О. Сухомлинського в контексті інноваційного розвитку освіти
- В.О. Сухомлинський: вивчати минуле, творити сьогодення, передбачати майбутнє
- Педагогізація сім'ї як передумова створення цілісного виховного середовища у педагогічній системі В.О. Сухомлинського
- В.О. Сухомлинський і сучасна школа
- Виховання громадянина-патріота в педагогіці В.О. Сухомлинського та сучасній освітній практиці
- Реалізація ідей В.О. Сухомлинського у сучасній практиці громадянського виховання особистості
- Педагогічні ідеї В.О. Сухомлинського: практичне впровадження у навчально-виховний процес сучасної школи
- В.О. Сухомлинський: рефлексія педагогічної спадщини та впровадження його ідей у практику роботи сучасного педагога
- Життєтворчий смисл педагогіки В.О. Сухомлинського
- Спадщина В.О. Сухомлинського для розкриття можливостей педагогічного колективу сучасного навчального закладу
- Творча спадщина В.О. Сухомлинського у контексті сучасної педагогічної науки і практики

2. Тематика педагогічних читань

- В.О. Сухомлинський: Педагог. Мислитель. Гуманіст.
- Виховання дітей в «Школі радості» В.О. Сухомлинського
- Педагогічні ідеї В.О. Сухомлинського як концептуальна основа особистісно-орієнтованого підходу в навчанні, вихованні учнів
- В.О. Сухомлинський і сучасні проблеми виховання
- Педагогічна спадщина В.О. Сухомлинського й актуальність проблеми громадянського виховання учнів
- Педагогічні ідеї В.О. Сухомлинського у діалозі із сьогоденням
- Філософія серця — гуманізм В.О. Сухомлинського
- Особистість вчителя у педагогічній спадщині В.О. Сухомлинського
- Вклад В.О. Сухомлинського у вітчизняну теорію морального виховання старшокласників

- В.О. Сухомлинський: діалог із сучасністю
- Розвиток творчої особистості: діалог із В.О. Сухомлинським
- Розвиток гуманістичних ідей В.О. Сухомлинського в сучасній освіті
- Життєві результати сучасної освіти: діалог із В.О. Сухомлинським
- Педагогічна спадщина В.О. Сухомлинського у вимірах сучасності і майбутнього
- Спадщина В.О. Сухомлинського і педагогічні пріоритети сучасності
- Педагог-гуманіст В.О. Сухомлинський про виховання учнів
- Гуманістичний потенціал педагогічної концепції В.О. Сухомлинського
- Соціалізація дітей у педагогічній спадщині В.О. Сухомлинського
- Особистість вчителя в системі педагогічних поглядів В.О. Сухомлинського

3. Тематика круглих столів

- Педагогічна спадщина В.О. Сухомлинського і сучасна школа
- Творче використання ідей В.О. Сухомлинського в діяльності сучасних навчальних закладів
- Творче використання спадщини В.О. Сухомлинського у вихованні дітей та учнівської молоді
- Самовиховання школярів у педагогічній спадщині В.О. Сухомлинського
- Творча спадщина В.О. Сухомлинського у контексті сучасної доби
- Педагогічні ідеї В.О. Сухомлинського й сучасність
- Виховання громадянськості в молодого покоління в спадщині В.О. Сухомлинського
- Формування творчої особистості молодшого школяра в педагогічній спадщині В.О. Сухомлинського
- Проблема патріотичного виховання підлітків у педагогічній спадщині В.О. Сухомлинського
- Етичні основи педагогічної системи В.О. Сухомлинського
- Естетичне виховання особистості у педагогічній спадщині В.О. Сухомлинського
- Соціально-педагогічна цінність спадщини В.О. Сухомлинського
- Діалог з В.О. Сухомлинським — через роки, через відстані
- Використання ідей В.О. Сухомлинського в естетичному вихованні гуртківців
- Виховання культури потреб особистості у спадщині В.О. Сухомлинського
- Актуальність педагогічних ідей В.О. Сухомлинського в умовах сьогодення
- Виховний універсум В.О. Сухомлинського і актуальні питання формування моральних потреб особистості
- Формування патріотизму як цінності особистості в творчій спадщині В.О. Сухомлинського

- Гуманізація освітнього простору у вимірі педагогіки В.О. Сухомлинського
- В.О. Сухомлинський — видатний педагог — гуманіст
- Проблеми виховання в творчості В.О. Сухомлинського: паралелі з сучасністю
- Особистість і спадщина В.О. Сухомлинського крізь призму часу
- Педагогічна спадщина В.О. Сухомлинського як дороговказ сучасної школи
- Педагогіка В.О. Сухомлинського: якою вона бачиться сьогодні
- Родинно-шкільне виховання у педагогічній спадщині В.О. Сухомлинського
- Виховання маральної готовності учнів до материнства і батьківства в творчій спадщині В.О. Сухомлинського
- Педагогічний спадок В.О. Сухомлинського — невичерпний скарб для педагогів
- Формування духовно-моральних цінностей учнівської молоді як основа виховних системи В.О. Сухомлинського
- Розвиток особистості учня в педагогічній спадщині В.О. Сухомлинського
- Формування духовних цінностей учнів у творчій спадщині В.О. Сухомлинського
- Ідеї В.О. Сухомлинського про формування екологічної культури учнів
- Виховання шанобливого ставлення до людей у педагогічній спадщині В.О. Сухомлинського
- Формування патріотичних та громадянських почуттів учнів у педагогічній спадщині В.О. Сухомлинського
- Актуальність педагогічних ідей В.О. Сухомлинського
- Значення спадщини В.О. Сухомлинського для сучасної освіти і педагогічної ідеї

4. Тематика семінарів

- Проблеми вдосконалення уроку в педагогічній спадщині В.О. Сухомлинського і практиці роботи сучасної школи
- Концептуальні погляди В.О. Сухомлинського на проблеми виховання духовності особистості
- Педагогічні ідеї і досвід В.О. Сухомлинського в управлінні сучасною школою
- Система роботи педагогічного колективу з формування навчальних компетенцій учнів на основі творчого використання ідей В.О. Сухомлинського
- Реалізація ідей В.О. Сухомлинського у вихованні громадянина-патріота
- В.О. Сухомлинський про педагогічну творчість і майстерність вчителя
- Особистісно-орієнтоване навчання через призму спадщини В.О. Сухомлинського

- Виховання школярів засобами слова у творчій спадщині В.О. Сухомлинського
- Виховання моральної готовності учнів до материнства і батьківства в творчій спадщині В.О. Сухомлинського
- Цінність педагогічних ідей В.О. Сухомлинського для поступу сучасного виховання
- Проблема самовиховання у педагогічних поглядах В.О. Сухомлинського
- Використання педагогічної спадщини В.О. Сухомлинського в роботі з творчо обдарованими дітьми
- Використання педагогічної спадщини В.О. Сухомлинського в організації еколого-натуралістичної роботи в закладі позашкільної освіти
- Використання ідей В.О. Сухомлинського у процесі формування екологічної культури та здорового способу життя дітей в сучасних умовах
- Педагогічна спадщина В.О. Сухомлинського та сучасна екологічна освіта
- Ідеї В.О. Сухомлинського в музично-естетичному вихованні учнів закладу позашкільної освіти
- Впровадження ідей В.О. Сухомлинського в роботу з дітьми дошкільного віку
- Використання ідей В.О. Сухомлинського в процесі взаємодії закладу позашкільної освіти та родини

5. Тематика педагогічних проектів

- Шляхами творчості В.О. Сухомлинського
- Сторінки життєвого й творчого розвитку В.О. Сухомлинського
- Немеркнучий світ ідей В.О. Сухомлинського
- Уроки видатного педагога як невичерпна скарбниця творчого розвитку особистості
- Світлом серця осяяний шлях
- В.О. Сухомлинський: віхи життя і творчості
- Азбука педагогічних істин В.О. Сухомлинського
- Педагогіка В.О. Сухомлинського — шлях у майбутнє
- Збірка цитат з творів педагога «Золотослів В.О. Сухомлинського»
- Погляди В.О. Сухомлинського на самовиховання учнів
- Філософія дитячого щастя за В.О. Сухомлинським
- Педагогічне забезпечення успіху в навчанні учнів у творчій спадщині В.О. Сухомлинського
- Філософія дитинства в педагогічній спадщині В.О. Сухомлинського

- Педагогічна система В.О. Сухомлинського в науковому доробку вітчизняних вчених
- Життя, присвячене дітям
- Серце, віддане дітям
- Золота скарбниця педагогіки В.О. Сухомлинського
- В.О. Сухомлинський про родинне виховання
- Педагогічна симфонія В.О. Сухомлинського
- Поради для мене у педагогічній спадщині В.О. Сухомлинського
- В.О. Сухомлинський — педагогічний світоч української школи
- Педагогічна мудрість зі сторінок творів В.О. Сухомлинського
- В.О. Сухомлинський крізь призму сучасності
- Педагогічні імперативи в спадщині В.О. Сухомлинського
- Невмируще джерело педагогічної мудрості В.О. Сухомлинського
- Сторінками книги «Серце віддаю дітям»
- Мій досвід реалізації педагогічних ідей В.О. Сухомлинського

6. Тематика виставок

- В.О. Сухомлинський: життєвий і творчий шлях
- Концептуальні основи педагогічної теорії і практики В.О. Сухомлинського
- Школа радості В.О. Сухомлинського
- В.О. Сухомлинський — видатний класик педагогіки ХХ століття
- В.О. Сухомлинський — видатний педагог і мислитель сучасності

2.7. Тематика і зміст науково-практичних конференцій, семінарів, круглих столів, діалогів з вивчення педагогічної спадщини В.О. Сухомлинського

Цільові орієнтири

- Активізація роботи педагогічних колективів з підготовки до відзначення 100-річчя від дня народження В.О. Сухомлинського.
- Вивчення педагогічної спадщини, впровадження в роботу закладів освіти ідей В.О. Сухомлинського та екстраполяція їх на ґрунті освітнього поля сьогодення
- Популяризація перспективного досвіду реалізації педагогічних ідей В.О. Сухомлинського, в закладах освіти, їх осмислення та творче використання в умовах становлення нової школи

**Науково-практична конференція «Педагогічна спадщина
В. О. Сухомлинського і розбудова нової школи»**

Питання для обговорення

- Спадщина В. О. Сухомлинського в контексті нової філософії освіти
- Педагогічна спадщина В. О. Сухомлинського як складова педагогічних пошуків сьогодення
- Концептуальні підходи В. О. Сухомлинського до формування змісту шкільної освіти
- Компетентісно спрямована освіта крізь призму поглядів В. О. Сухомлинського
- Нові підходи до освітнього процесу, що ґрунтуються на ідеях В. О. Сухомлинського
- Спадщина В. О. Сухомлинського джерело збагачення сучасної виховної практики в закладах освіти
- Використання ідей В. О. Сухомлинського в процесі взаємодії закладу освіти та родини
- Творче використання спадщини В. О. Сухомлинського в організації навчання батьків

**Науково-практична конференція «Гуманістична педагогіка
В. О. Сухомлинського як проект розвитку дитячої особистості»**

Питання для обговорення

- Гуманістична педагогіка В. О. Сухомлинського як джерело збагачення сучасної педагогічної практики
- Актуальність гуманістичної спрямованості педагогічної концепції В. О. Сухомлинського в контексті розбудови нової школи
- Філософія дитинства в педагогічній спадщині В. О. Сухомлинського
- В. О. Сухомлинський про гуманне ставлення до дитини як першооснову розвитку гуманної особистості
- Розвиток особистості учня — стрижнева проблема творчості В. О. Сухомлинського
- Проблема творчої самореалізації учнів у педагогічній спадщині В. О. Сухомлинського
- Ідеї саморозвитку особистості в педагогічній спадщині В. О. Сухомлинського
- В. О. Сухомлинський про розвиток творчості учнів
- Формування виховного простору закладу освіти в контексті гуманістичних ідей В. О. Сухомлинського
- Проблема духовно-морального виховання особистості у педагогічній спадщині В. О. Сухомлинського
- Ціннісні виміри виховання дитини в педагогічній спадщині В. О. Сухомлинського

**Науково-практична конференція «Спадщина В. О. Сухомлинського —
джерело збагачення сучасної виховної практики»**

Питання для обговорення

- Функціонування закладу освіти як відкритої виховної системи у контексті поглядів В. О. Сухомлинського
- Ціннісні виміри виховання дитини в педагогічній спадщині В. О. Сухомлинського
- Ідеї саморозвитку особистості в педагогічній спадщині В. О. Сухомлинського
- В. О. Сухомлинський про моральне виховання учнів
- В. О. Сухомлинський про виховання совісті, обов'язку, відповідальності й почуття власної гідності особистості учня
- В. О. Сухомлинський про виховання у дітей доброти і милосердя
- Проблема формування правової культури у педагогічній спадщині В. О. Сухомлинського
- Ідеї В. О. Сухомлинського про соціалізацію учнів
- Проблема екологічного виховання у творчості В. О. Сухомлинського
- В. О. Сухомлинський про виховання у дітей бережливого ставлення до природи
- В. О. Сухомлинський про формування в учнів наукових поглядів на світ
- Шкільне краєзнавство у виховній системі В. О. Сухомлинського
- Погляди В. О. Сухомлинського на формування, зміцнення й збереження здоров'я дітей
- Вклад В. О. Сухомлинського в розроблення здоров'язбережних технологій
- Проблема розвитку соціальної активності учнів в педагогічній спадщині учнів
- В. О. Сухомлинський про вплив дитячого колективу на особистість дитини
- Практика виховання в учнівському колективі на ідеях В. О. Сухомлинського
- Використання ідей В. О. Сухомлинського у виховній практиці сучасних закладів освіти

**Науково-практична конференція «Виховання громадянина-патріота
в педагогічній спадщині В. О. Сухомлинського»**

Питання для обговорення

- Педагогічна спадщина В. О. Сухомлинського у контексті розвитку громадянських якостей учнів
- Формування патріотизму в учнів у педагогічній спадщині В. О. Сухомлинського
- Формування національної самосвідомості в педагогічній спадщині В. О. Сухомлинського
- Толерантність у спадщині В. О. Сухомлинського

- Виховання громадської активності підлітків у контексті педагогічної спадщини В. О. Сухомлинського
- Реалізація ідей В. О. Сухомлинського у сучасній практиці громадянського виховання особистості

**Науково-практична конференція «В. О. Сухомлинський:
батьківська педагогіка»**

Питання для обговорення

- Сімейне виховання: яким його бачив В. О. Сухомлинський
- Творче використання досвіду В. О. Сухомлинського в сучасному сімейно-родинному вихованні дітей
- В. О. Сухомлинський про значення батьківського прикладу у сімейному вихованні
- В. О. Сухомлинський про відповідальність батька у вихованні дітей
- Виховання любові до матері у педагогічній спадщині В. О. Сухомлинського
- Виховання дівчинки — дівчини — матері в педагогічній спадщині В. О. Сухомлинського
- В. О. Сухомлинський про сімейно-шкільне виховання
- В. О. Сухомлинський про цінності сімейного виховання в сучасній педагогічній практиці
- Використання ідей В. О. Сухомлинського в роботі з батьками

**Науково-практична конференція «Учитель в педагогіці
В. О. Сухомлинського»**

Питання для обговорення

- Учитель та учень як центри педагогічної системи В. О. Сухомлинського
- Особистість педагога в системі педагогічних поглядів В. О. Сухомлинського
- В. О. Сухомлинський про педагогічну творчість і майстерність вчителя
- Ідеї В. О. Сухомлинського про розвиток методологічної культури вчителя
- Система діяльності В. О. Сухомлинського як ученого та директора школи з формування професійної компетентності вчителя
- Проблема формування професійної культури вчителя в педагогічній спадщині В. О. Сухомлинського
- Дослідницька робота вчителя — запорука успіху педагогічної праці
- Самоосвіта вчителя в контексті педагогічної спадщини В. О. Сухомлинського
- Проблема відповідальності вчителя у творчій спадщині В. О. Сухомлинського
- В. О. Сухомлинський про культуру спілкування педагога і учня
- Педагогічна спадщина В. О. Сухомлинського та сучасні тенденції розвитку професійної компетентності вчителя в системі методичної роботи

- Використання ідей В. О. Сухомлинського в процесі розвитку професійної компетентності сучасного вчителя

**Семінар «Проблеми управління закладом освіти в педагогічній
спадщині В. О. Сухомлинського»**

Питання для обговорення

- В. О. Сухомлинський про вимоги до директора закладу освіти як учителя учителів, дидакта, вихователя і організатора
- В. О. Сухомлинський про систему роботи керівника закладу освіти по удосконаленню психолого-педагогічної майстерності вчителів
- Директор закладу освіти як посередник між наукою і практикою
- В. О. Сухомлинський про роль керівника закладу освіти у вивченні, узагальненні і поширенні педагогічного досвіду
- Поради В. О. Сухомлинського щодо відвідування і аналізу уроків, вивчення системи роботи вчителя
- Педагогічні ідеї і досвід В. О. Сухомлинського в практиці управління сучасним закладом освіти

**Семінар «Проблеми вдосконалення уроку у педагогічній спадщині
В. О. Сухомлинського і практиці роботи сучасного закладу освіти»**

Питання для обговорення

- Урок вчора, сьогодні, завтра
- В. О. Сухомлинський про урок як «дзеркало загальної педагогічної культури вчителя, мірило його інтелектуального багатства, показник його світогляду й ерудиції»
- Основні вимоги до уроку в педагогічній спадщині В. О. Сухомлинського і їх реалізація в сучасних закладах освіти
- В. О. Сухомлинський про вибір методів і форм навчання, формування культури розумової праці на уроці
- Уроки мислення в творчій лабораторії В. О. Сухомлинського і в практиці роботи сучасних закладів освіти
- Питання оцінки знань, умінь і навичок учнів у педагогічній спадщині В. О. Сухомлинського
- В. О. Сухомлинський про відвідування і аналіз уроків як засіб підвищення їх ефективності

Семінар «Погляди В. О. Сухомлинського на процес шкільного навчання»

Питання для обговорення

- Ідеї гуманного навчання в педагогічній спадщині В. О. Сухомлинського

- В.О. Сухомлинський про індивідуалізацію навчально-виховного процесу в початкових класах
- Ідеї розвивального навчання молодших школярів в педагогічній спадщині В.О. Сухомлинського
- В.О. Сухомлинський про виховання успіхом у навчанні
- Формування учня-мислителя у творчій спадщині В.О. Сухомлинського
- В.О. Сухомлинський про оцінювання навчальних досягнень учнів
- Нові підходи до навчання учнів, що ґрунтуються на ідеях видатного педагога В.О. Сухомлинського

Семінар «Виховання учнів у педагогічній спадщині В. О. Сухомлинського»

Питання для обговорення

- Проблема самовиховання у педагогічній спадщині В.О. Сухомлинського
- Сутність самовиховання, його важливість у формуванні гармонійно розвинутої особистості учня
- Складові компоненти самовиховання
- Самовиховання дитячої волі
- Правила з виховання волі в Павлишській школі
- Реалізація процесу самовиховання в Павлишській школі
- Методика педагогічного керівництва процесом самовиховання учнів
- Роль педагога в процесі самовиховання учнів
- Використання досвіду В.О. Сухомлинського у сучасній школі

Дискусія «Роль класного керівника в реалізації виховного потенціалу сім'ї»

Дитина — це дзеркало морального життя батьків
В.О. Сухомлинський

Питання для обговорення

- Яким чином ви вивчаєте й оцінюєте виховний потенціал сімей учнів Вашого класу?
- Якою є педагогічна культура сучасних батьків?
- Причини низького рівня готовності батьків до реалізації виховної функції
- Які проблеми дітей в сім'ї викликають у Вас найбільше занепокоєння? Що Вас турбує у взаємовідносинах батьків і дітей?
- Чи забезпечується взаємодія класного керівника і батьків на всіх етапах виховного процесу в класі: цілепокладання, визначення змісту, форм, засобів виховання, їх реалізації, аналізу й оцінювання результатів?
- В чому сутність педагогічного супроводу сімейного виховання?

- Потенціал батьківської педагогіки В.О. Сухомлинського для розвитку психолого-педагогічної компетентності батьків

2.8. Орієнтовна тематика науково-дослідницьких робіт для учнів

Секція «Педагогіка»

1. В.О. Сухомлинський і сучасність
2. Актуальність педагогічної спадщини В.О. Сухомлинського в сучасних умовах
3. В.О. Сухомлинський: світове визнання
4. Заклади, які носять ім'я видатного педагога-гуманіста В.О. Сухомлинського
5. Школа В.О. Сухомлинського — лабораторія педагогічного гуманізму
6. Самовиховання учнів у педагогічній діяльності спадщині В.О. Сухомлинського
7. В.О. Сухомлинський про виховання працею
8. В.О. Сухомлинський про виховання успіхом у навчанні
9. В.О. Сухомлинський про сімейне виховання
10. В.О. Сухомлинський про зв'язок школи з життям
11. Виховання громадянина-патріота у педагогічній спадщині В.О. Сухомлинського
12. Розвиток творчої особистості в педагогічній спадщині В.О. Сухомлинського
13. Тлумачення Краси у творчості В.О. Сухомлинського
14. Місце музики в педагогічній практиці В.О. Сухомлинського
15. Виховне значення казки у педагогічній діяльності В.О. Сухомлинського
16. Світ казок В.О. Сухомлинського
17. В.О. Сухомлинський: світове визнання
18. Учитель зі світовим ім'ям

2.9. ЗОЛОТОСЛІВ ПЕДАГОГІЧНИХ ДУМОК В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО

1. Розвиток професійної майстерності вчителя

- Вчительська праця — щоденна творчість і мистецтво.
- Педагог — головний скульптор дитячої душі, який пробуджує потяг до знань повагу до нації, культури, світу.

- Щоб стати справжнім вихователем дітей, треба віддати їм своє серце.
- Завдання педагога в тому, щоб підвести дітей до дверей життя, дати ключ і навчити учня користуватися цим інструментом.
- Справжній педагог повинен працювати на майбутнє
- ...Працю вчителя ні з чим не можна ні порівняти, ні співставити. Ткач уже через годину бачить плоди своїх турбот. Сталевар через кілька годин радіє з вогненного потоку металу — це вершина його мрії; орач, сіяч, хлібороб через кілька місяців милується колосками і жменею зерна, вирощеного на полі... а вчителю треба працювати роки і роки, щоб побачити предмет свого творіння; буває минають десятиріччя, і ледве-ледве починає позначатися те, що ти замислив; ні в якому ділі помилки і невдачі не призведуть до таких наслідків, як в учительському. Учитель зобов'язаний перед суспільством, перед твоїми батьками працювати тільки добре.
- Учитель — це не тільки той, хто передає учням знання та вміння. Це передусім той, у кого дитина вчиться жити.
- Першочергове завдання педагога — відкрити у кожній дитині творця.
- Проектування і творення людини, здатної стати активною силою суспільного розвитку, і нині, і в майбутньому — це найважливіше завдання школи і кожного педагога зокрема.
- Я завжди прагнув переконати вчителів у тому, що, коли ти бачиш учня тільки із-за свого стола в класі, коли він іде до тебе тільки за викликом, коли вся його розмова з тобою — тільки відповіді на твої запитання, ніякі знання психології тобі не допоможуть. Треба зустрічатися з дитиною як з другом, однодумцем, пережити разом з нею радість перемоги і біль втрати.
- Умовою створення атмосфери творчої праці є особистий приклад педагога.
- ...Улюбленим учителем підлітка, юнака, дівчини стає той, хто щодня відкривається перед допитливим юним розумом і полум'яним серцем якоюсь новою гранню. Якщо ви хочете бути улюбленим учителем, турбуйтеся про те, щоб вихованцю вашому було що у вас відкривати...
- Один із секретів педагогічної творчості полягає в тому, щоб пробудити в учителя інтерес до аналізу власної роботи. Хто намагається розібратися в хорошому і поганому на своїх уроках, у своїх взаємовідносинах, той уже досяг половини успіху.
- Справжній педагогічний творчості властиві риси дослідження, творчого узагальнення своєї праці. Стає майстром педагогічної праці найшвидше той, хто відчув у собі дослідника. Якщо хочете, щоб педагогічна праця давала радість, введіть кожного педагога на щасливу стежку дослідження.

- Творчість, майстерність, досконалість вчителя — це, насамперед, наполеглива праця.
- ...Не можна уявити собі місії вихователя без багатого життя в світі книг. Бібліотека вчителя, що поповнюється з тижня на тиждень, — це джерело думки, моральної енергії. Знання, взяті з книг, стають його власним багатством, його сумлінням. Справжній учитель переживає знання як радість особистого прилучення до духовних багатств, створених людством...
- Найдосвідченіший педагог ніколи не повинен зупинятися на досягнутому, бо якщо немає руху вперед, то неминуче починається відставання.
- Учитель готується до гарного уроку все життя. Така духовна філософська основа нашого фаху і технологія нашої праці.
- У сучасних умовах педагогу як ніколи необхідно вчитися по-новому, бути в постійному творчому пошуку.
- Удосконалення педагогічної майстерності — це передусім самоосвіта, особисті зусилля, спрямовані на підвищення власної культури праці і, в першу чергу, культури мислення.
- Чим більше ви вивчаєте і спостерігаєте досвід своїх колег, тим необхідніші вам самостереження, самоаналіз, самовдоволення, самовиховання. На основі самостереження, самоаналізу у вас народжуватимуться власні педагогічні ідеї.
- Якщо вчитель став другом дитини, якщо ця дружба осяяна благородним захопленням, поривом до чогось світлого, розумного, у серці дитини ніколи не з'явиться зло.
- Я твердо переконаний, що є якості душі, без яких людина не може стати справжнім вихователем, і серед цих якостей на першому місці розум — вміння проникнути в духовний світ дитини... Горе багатьох вчителів полягає в тому, що вони забувають: учні це перш за все жива людина, що вступає у світ пізнання, творчості, людських взаємин.
- Якщо хочете, щоб педагогічна праця давала радість, ведіть кожного педагога на щасливу стежку дослідження.
- Моє найзаповітніше бажання — передати тобі ту життєву мудрість, яку називають умінням жити.

2. Вдосконалення навчально-виховного процесу в школі

- Основою основ навчально-виховної роботи є прагнення й вміння педагога побачити в кожній дитині її найбільш сильну сторону, віднайти в ній ту «золоту жилку», від якої розпочинається розвиток індивідуальності, добитися

- того, щоб дитина досягла визначних, для свого віку, успіхів у тій справі, яка найбільш яскраво виражає, розкриває її природні задатки.
- Дати дітям радість праці, радість успіху в навчанні, збудити в їхніх серцях почуття гордості, власної гідності — це перша заповідь виховання. У наших школах не повинно бути нещасливих дітей, душу яких гнітить думка, що вони ні на що не здібні.
 - Успіх у навчанні — єдине джерело внутрішніх сил дитини, які породжують енергію для переборення труднощів, бажання вчитися...
 - Думка дитини виявляється у її активному ставленні до навколишнього світу.
 - Всі роки перебування дитини у школі пізнання навколишнього світу мусить полягати у пізнанні людини.
 - Без віри в дитину, без довір'я до неї вся педагогічна премудрість, усі методи і прийоми навчання та виховання руйнуються як картковий будинок.
 - Духовне життя дитини, її інтелектуальний розвиток, мислення, пам'ять, увага, уява, почуття, воля — великою мірою залежать від «гри» її фізичних сил. Слаба, квола, нездорова, схильна до хвороб дитина на уроці швидко втомлюється, згасають її очі, стають млявими її руки.
 - Слово — найтонший дотик до серця; воно може стати і ніжною запашною квіткою, і живою водою, що повертає віру в добро, і гострим ножом, і розпеченим залізом, і брудом... Мудре і добре слово дає радість, нерозумне і зле, необдумане і нетактовне — приносить біду. Словом можна вбити й оживити, поранити й вилікувати, посіяти тривогу й безнадію і одухотворити, розсіяти сумнів і засмутити, викликати посмішку і сльози, породити віру в людину і посіяти зневіру, надихнути на працю і скувати сили душі...
 - Дуже важливо, щоб мислення учнів ґрунтувалося на дослідженні, пошуках, щоб усвідомленню наукової істини передували аналіз, співставлення й порівняння фактів.
 - Основне завдання педагога — постійно розвивати у дітей позитивне почуття задоволення учінням, щоб з того почуття виник і утвердився емоційний стан — пристрасне бажання вчитися.
 - Вихованці можуть успішно вчитися тільки тоді, коли вони вміють спостерігати, думаючи, висловлювати думки, читати, писати, думати читаючи і читати думаючи. Цей комплекс основних умінь — ціла галузь педагогічного процесу.
 - Щоб дитина охоче вчилася, її інтелектуальне життя в хорошому разі не повинно обмежуватися лише шкільними, учнівськими методами, які вимагають запам'ятовування, заучування та відтворювання знань для перевірки їх учителем.

- Невміння знайти правильні критерії оцінки розумової праці школярів — це справжня біда, що породжує зубрячку, яка отупляє навіть здібних учнів.
- Якщо учень тільки заучує, засвоює чужі і не творить власних думок, існує небезпека його перетворення на пасивного спостерігача у процесі навчання.
- Найголовніше заохочення і найсильніше (що не завжди діє) в педагогічній праці — оцінка. Це найгостріший інструмент, використання якого потребує величезного вміння і культури.
- Головною потребою кожного школяра мають стати праця, самостійна думка, відкриття істини.
- Творчість у мовленні — це прояв бажання і здібності сказати своє слово.
- Я тисячу разів переконаний у тому, що успішне навчання в середніх і старших класах залежить насамперед від уміння свідомо читати, — читаючи, думати й думаючи, читати.
- Урок — дзеркало загальної і педагогічної культури вчителя, мірило його інтелектуального багатства, показник його світогляду і ерудиції.
- Дитина, її мозок — найтонший, найсвітліший і найскладніший витів природи, до якого треба ставитися надзвичайно обережно і дбайливо.
- ...Мета уроку визначається роллю знань у подальшому житті учня і їх практичним використанням. Методи ж роботи на уроці визначаються навчальною і виховною метою уроку.
- Відповідність методів навчально-виховній меті уроку визначає і його структуру. Не можна вважати нормальним таке становище, коли кожний урок, незалежно від його змісту, будується за шаблонною схемою: опитування — розповідь учителя — закріплення — домашнє завдання... Досвід перекоонує, що чим більше методи роботи обумовлюються навчально-виховною метою уроку, тим більше урізноманітнюються його структура і тим чіткіше узгоджується кожен його етап зі змістом навчального матеріалу.
- Уся система навчання і розумового розвитку в нинішній школі потребує докорінного наукового удосконалення. Нехай у школі панують яскрава думка, живе слово і творчість дитини. На цих трьох китах повинен стояти весь зміст, весь характер духовного життя, розумового розвитку школярів.
- Одним з істотних недоліків багатьох уроків є не вміння чітко визначити мету уроку, підпорядкувати цій меті всі сторони, складові частини, етапи уроку... Безцільний урок перетворюється на пусте витрачання часу, втомлює учнів, привчає їх до бездіяльності, прищеплює погану моральну рису — лінощі.
- Щоденно, на кожному уроці учень повинен щось здобувати своїми зусиллями — це не тільки правило дидактики сучасної школи, а й важлива закономірність виховання.

- Наочність — сила, яка розвиває уважність, мислення, вона надає емоційного забарвлення пізнанню. Завдяки одночасності бачення, слухового сприйняття, переживання і мислення у свідомості дитини формується те, що у психології називається емоційною пам'яттю... Без формування розвинутої, багаті емоційної пам'яті не може бути й мови про повноцінний розумовий розвиток у дитинстві.
- ...Нема й не бути не може абстрактного учня... Мистецтво й майстерність навчання й виховання полягає в тому, щоб, розкривати сили і можливості кожної дитини, надати їй радість, успіх в розумовій праці. А це означає, що в навчанні має бути індивідуалізація — і у змісті розумової праці (в характері завдань), і в часі.
- Я вважаю, що школа лише тоді школа, коли головний предмет у ній — людиназнавство. Коли пізнання світу починається з пізнання людської душі.

3. Виховання дітей та учнівської молоді

- ...Нема в світі більш гуманних професій, ніж фах лікаря і педагога. До останньої хвилини бореться лікар за життя людини, ніколи він не дасть відчутти хворому, що його стан здоров'я поганий чи навіть безнадійний. Це азбучна істина лікарської етики. Ми, вчителі, повинні розвивати, поглиблювати в своїх колективах нашу педагогічну етику, стверджувати гуманне начало у вихованні як найважливішу рису педагогічної культури кожного вчителя...
- ...У наших руках — найбільша з усіх цінностей світу — Людина. Ми творимо Людину, як скульптор свою статую з безформного шматка мармуру: десь у глибині цієї мертвої брили лежать прекрасні риси, які належить добути, очистити від усього зайвого...
- Діяльність учителя — це духовна творчість, в якій він — художник, а виховання — мистецтво.
- Справжня педагогічна мудрість полягає в тому, щоб постійно одухотворювати дитину бажанням бути хорошою.
- Найважливіше завдання виховання — навчити дитину бачити в красі навколишнього світу духовне благородство, доброту, сердечність і на основі цього утверджувати прекрасне в собі.
- Діти повинні жити у світі краси, гри, казки, музики, малюнка, фантазії, творчості.
- Дитинство — це особливий світ, який ні з чим не порівняєш. Треба знати його, але цього мало. Потрібно вжитися в світ дитинства, якщо хочете, в кожному вчителеві повинна сяяти й ніколи не гаснути маленька іскорка дитини.

- Велика виховна сила школи народжується там, де у людини, перед якою тільки відкривається життя, є улюблений учитель.
- Без особистості педагога — авторитетної, незламної, непохитної в очах вихованців — ідеал перетворюється в покинутий прапороносцем прапор, що лежить мертвим шматком тканини. Корінь багатьох бід виховання саме й криється на тому, що часто вихованця закликають іти за прапором в той час, як цей прапор ніхто не несе. Бути прапороносцем ідеалу, нести на своєму прапорі вогонь ідеального — ось у чому секрети педагогічного авторитету.
- Все шкільне життя повинно бути просякнуте духом гуманності.
- Хай дзвенить у наших школах лагідне слово... Не бійтеся бути ласкавими.
- Вірте в талант і творчі сили кожного вихованця. Людина — неповторна.
- ...Вихователь — це особа, яка за дорученням народу має повсякденний доступ до найдорожчого багатства — розуму, думок, почуттів дітей, підлітків і юнацтва. Перед ним, з одного боку, моральні цінності, створені, вистраждані протягом століть, з другого — багатство народу, його майбутнє, його надія — молоде покоління.
- Вихователь творить найбільше багатство суспільства — людину. В цьому творенні найголовнішим є вміння знайти в моральних цінностях нашої Вітчизни, що треба вкласти в юні душі. Визначивши, що треба вкласти в юні душі, вихователь замислюється над тим, як настроїти своїх вихованців на сприйняття моральних цінностей...
- Духовність — осмислення особистістю гуманістичного сенсу цілей власного життя, людської життєдіяльності загалом. Таке осмислення дає змогу збагнути високу мету, задля якої живе людина, відчутти власну — як і кожної іншої людини — неповторність, усвідомити відповідальність за все, що вона робить, зрозуміти, що життя — це постійна, невідступна боротьба зі злом в ім'я перемоги добра на землі.
- Наука і мистецтво виховання полягає передусім у тому, щоб уже з дитячих років, а особливо отрочтва і ранньої юності людина не тільки знала, пам'ятала, що таке добро і зло, а й вірувала і переживала добро і зло; вірувала й переживала в самій собі прагнення до добра, правди, честі, духовної непримирності до зла, неправди, безчестя, потворності. Справжнє виховання полягає в тому, щоб моральний ідеал добра, правди, честі, духовної краси жив у кожному юному серці, утверджувався в активній діяльності як невід'ємна частина власного єства, власної думки, почуттів, намірів.
- Шкільний колектив — це не тільки учні школи. Він включає в себе педагогічний персонал. Спільність, багатогранне переплетення інтересів вихователів і вихованців, спільне задоволення духовних потреб, взаємне збагачення

і постійна передача духовних багатств — ось неодмінні риси шкільного колективу. Не забуваймо, що в школі дитина не тільки вчиться, в школі вона живе. Там, де вихователі що істину забувають, навчання стає для школярів важким тягарем. Там, де навчання виступає як невід'ємна частина багатогранного духовного життя, — воно для дитини бажане й захоплює.

- Шкільне життя має бути таким, щоб у ньому завжди діяла система відповідальності людини за людину, відповідальності людини перед суспільством. Людина — колектив — суспільство — ось та система взаємовідносин, завдяки якій колектив стає силою, що виховує активного громадського діяча, дуже чутливого до громадських, суспільних потреб...
- Ми виховуємо учня не як носія знань, а як людину, яка має жити в суспільстві і приносити йому користь.
- Патріотичне виховання — це сфера духовного життя, яка проникає в усе, що пізнає, робить, до чого прагне, що любить і ненавидить людина, яка формується.
- Провідними компонентами виховання патріота, формування національно-культурного світу особистості є: розум — почуття — погляди — переконання — воля.
- Подивимося навколо себе очима громадянина — на кожному кроці ми побачимо поле застосування сил.
- Найголовніше, найяскравіше, що на все життя западає в серце патріота і що втілює в собі Батьківщину, — це люди.
- Без будь-кого з нас Батьківщина може обійтися, але будь-хто з нас без Батьківщини — ніщо.
- Той, хто по-справжньому любить Батьківщину, — з усякого погляду справжня людина.
- ...Як вогню бійтеся інтелектуального окостеніння. Серця і розум юнацтва можна завоювати в наші дні тим сплавом моральної краси й інтелектуального багатства, який відкриває перед юнацтвом все нові й нові якості людини...
- Справжня гуманність означає перш за все справедливість.
- Слід дбати про те, щоб у початковій школі дитина була думаючою, активним добувачем знань, допитливим шукачем істини, мандрівником у світі пізнання.
- Утвердити в кожній дитині доброту, сердечність, чуйність, готовність прийти іншому на допомогу, чутливість до всього живого і красивого — елементарна, азбучна істина шкільного виховання.
- Пізнаючи навколишній світ, людина з дитинства повинна пізнавати людину.

- Кожен учитель, кожен батько мріє про те, щоб його діти вирости допитливими людьми, щоб у юному серці запалав вогник жадоби пізнання. Але як запалити цей вогник? Треба розкривати перед дітьми книгу життя, живі, яскраві сторінки навколишнього світу. Нехай дитина сама перегортає сторінки цієї книги, нехай відчує себе шукачем і землепрохідцем. Від нас, дорослих, залежить те, щоб дитина відчула романтику, красу пізнання.

4. Тлумачення Краси в спадщині В. О. Сухомлинського

- Краса — це глибоко людське! Краса існує незалежно від нашої свідомості й волі, але вона відкривається людиною і досягається нею, живе в її душі...
- Краса — це радість нашого життя. Людина стала людиною тому, що побачила глибину блакитного неба, мерехтіння зірок, рожевий розлив вечірньої зорі, прозорий серпанок степових просторів, червоний захід сонця перед вітряним днем, тремтіння марева над горизонтом, сині тіні в заметах березневого снігу, журавлину зграю в голубому небі, відображення сонця в мірадах крапель вранішньої роси, сірі витоки дощу в похмурий день, фіолетову хмарку на кущі бузку, ніжну стебелину й блакитний дзвоник проліска — побачила і здивована пішла по землі творити нову красу...
- ...Краса — один із струмочків, що живлять доброту, сердечність і любов...
- Любов — це висока людська культура. З того, як людина любить, можна зрозуміти безпомилковий висновок, яка вона людина. Бо в любові найяскравіше розкривається особиста відповідальність за майбутнє суспільство, за його моральні пізнання.
- Краса учить розпізнавати зло і боротися з ним.
- Я б назвав красу гімнастикою душі — вона випрямляє наш дух, нашу совість, наші почуття і переконання.
- Краса — це дзеркало, в якому ти бачиш себе сам і завдяки йому так чи інакше ставишся сам до себе.
- По-справжньому рідний край любить лише той, хто охороняє й вміло перетворює його природу.
- Любуватися природою — значить підтримувати її красу.
- Від краси природи — до краси слова, музики і живопису.
- ...Вже в дитячі роки кожний повинен вчитися відкривати красу природи.
- Важливо, щоб джерелом думки і почуттів було пізнання явищ природи, її краси.
- Краса — могутній засіб виховання чутливої душі. Краса — це яскраве світло, що освічує світ... без емоційно-естетичного струменя неможливий

розумовий розвиток дитини... краса й жива думка так само органічно поєднані як сонце і квіти.

- Що ми залишаємо в серцях своїх дітей — залишаємо своїми ділами й словами, вчинками й почуттями? Чим ми запам'ятовуємося нашим дітям, чим підносимо себе в їхніх очах? Є єдина могутня духовна сила, яку ні з чим не можна порівняти, здатна закарбувати в душах наш образ — образ справжньої людської краси. Ця сила — велике багатство людського духу — любов. Творімо ж це багатство своїм життям. Є воно в наших батьківських серцях — є чим виховувати дітей.

5. Виховання музикою в спадщині В. О. Сухомлинського

- Музика й співи в школі — це не тільки навчальний предмет, а й могутній засіб виховання, який має надавати емоційного й естетичного забарвлення всьому духовному життю людини.
- Пізнання світу почуттів неможливе без розуміння й переживання, без глибокої духовної потреби слухати музику й діставати насолоду від неї.
- Без музики важко переконати людину, яка вступає у світ, у тому, що людина прекрасна, а це переконання, по суті, є основою емоційної, естетичної, моральної культури.
- Музичне виховання — це не виховання музиканта, а насамперед виховання людини.
- Музика є найчудодійнішим, найтоншим засобом прилучення до добра, краси, людяності.
- Дякуючи музиці, в людині пробуджується уявлення про піднесення, величчя, прекрасне, не лише в оточуючому світі, а й у самому собі.
- Музика — могутній засіб самовиховання.
- Музика наповнює казкові образи живим биттям серця і трепетом думки.
- Музика вводить дитину в світ добра.
- Розвиваючи чутливість дитини до музики, ми облагороджуємо її думки, прагнення.
- ...Людина оволодіває і рідною мовою, і азбукою музичної культури — здатністю сприймати, розуміти, відчувати, переживати красу мелодії — лише в роки дитинства. Те, що пропущено в дитинстві, дуже важко, майже неможливо, надолужити у зрілі роки.
- Музика — уява — фантазія — казка — творчість — така доріжка, ідучи якою дитина розкриває свої духовні сили.
- Музика — це мова почуттів. Мелодія передає найменші відтінки почуттів, недоступні слову.

6. Значення праці в розвитку і становленні особистості

- Праця є великий вихователь.
- Праця — це подія, яку творить той, хто трудиться...
- Трудова діяльність дітей повинна бути творенням краси, одухотворена. романтикою пізнання.
- Без трудових традицій — немислиме виховання особистості.
- Людська краса розвивається найяскравіше всього у праці.
- Навчання — головна праця дитини, якщо вона любить працю, вона любить навчання.
- Радість праці — це краса буття; пізнаючи цю красу, дитина переживає почуття власної гідності...
- Почуття радості доступно лише тому, хто вміє напружувати сили, знає, що таке піт і втома. Дитинство не повинне бути постійним святом — якщо немає трудової напруги, посиленої для дітей, для дитини залишається недоступним щастя праці.
- ...Чим глибша радість праці, тим більше діти дорожать власною честю, тим наочніше бачать у діяльності самих себе — свої зусилля, своє ім'я.
- ...Кожен вихованець у роки дитинства повинен глибоко пережити радість праці, яка має бути не тільки дитячою, але й першою громадянською радістю.
- Хоча б над тобою було сто вчителів — вони будуть безсилі, якщо ти не зможеш сам змусити себе до праці і сам вимагати її від себе.

7. Виховання дітей у сім'ї

- Сім'я — це джерело, водами якого живиться повноводна річка нашої держави.
- У сім'ї, образно кажучи, закладається коріння, з якого виростає пагін, і гілки, і квітки, і плоди.
- У сім'ї шліфуються найтонші грані людини — громадянина, людини-трудівника, людини-культурної особистості...
- Сім'я стає могутньою виховною силою, що облагороджує наших дітей лише тоді, коли ви, батьку й мати, бачите високу мету свого життя, живете в ім'я високих ідей, що підносять, звеличують вас в очах ваших дітей.
- Батьки і діти... Це вічний світ, у якому завжди було і буде багато важкого і непізаного.
- Ми маємо справу з найскладнішим, неоціненим, найдорожчим, що є в житті — з дитиною. Від нас, від нашого вміння, майстерності, мистецтва,

мудрості залежить її життя, здоров'я, розум, характер, воля, громадянське й інтелектуальне обличчя, її місце і роль у житті, її щастя.

- Для люблячих батьків немає нічого дорожчого, як дитина. Це — вічна істина, бо сенс життя людського в тому щоб повторити себе в новій людині, повторити на вищій основі, підняти дітей своїх на вищий ступінь розумового, морального, естетичного розвитку, ніж досягнули самі батьки.
- Прекрасні діти виростають у тих сім'ях, де батько й мати по-справжньому люблять одне одного і разом з тим люблять і поважають людей.
- Людина — найвища цінність серед усіх цінностей світу. Зрозуміймо, шановні батьки, що невихована людина, моральний невіглас, недоук — це однаково, що літак, випущений із зіпсованими двигунами: він загине сам і принесе загибель людям.
- ...Народити дитину — для цього великої мудрості не треба. Не треба особливого розуму й для того, щоб задовольнити її капризи та примхи. Не перетворюйте дитину на іграшку. Діти люблять гратися, але не люблять, коли ними граються, перетворюючи їх на іграшку.
- Творення людини — найвище напруження ваших сил. Це і є життєва мудрість, і майстерність, і мистецтво. Діти — не тільки і не стільки джерело щастя. Діти — це щастя створене вашою працею.
- Дитина — це дзеркало морального життя батьків.
- Найболючішим питанням, яке ставлять батьки є питання: Як виховувати? Як знайти гармонію батьківської любові й вимогливості? Як дати дітям щастя?
- Без батьківської мудрості нема виховної сили сім'ї. Батьківська мудрість стає духовним надбанням дітей, сімейні стосунки, побудовані на громадянському обов'язку, відповідальності, мудрій любові й вимогливій мудрості батька та матері, самі стають величезною виховною силою. Але ця сила йде від батьків, у них — її коріння та джерело.
- Там, де немає мудрості батьківського виховання, любов матері і батька нівечить дітей. Є багато різновидів цієї безглуздої любові, основні з них — це: 1) любов замилювання; 2) любов деспотична; 3) любов відкупу.
- Авторитет батьків залежить від багатьох умов. Однією з таких неодмінних і важливих умов є правильне, уміле використання батьківської влади. Батьківська влада — це не тільки право, в й мистецтво.
- ...Поважайте дитяче бажання бути хорошим, бережіть його як найтонший рух людської душі, не зловживайте своєю владою не перетворюйте мудрості батьківської влади в деспотичне самодурство...
- Сім'я — це той первинний осередок, де дитина повинна вчитися робити добро.

- Кожен батько мріє про те, щоб його діти вирости допитливими людьми, щоб у юному серці запалити вогник жадоби пізнання. Але як запалити цей вогник? Треба розкривати перед дітьми книгу життя, живі, яскраві сторінки навколишнього світу. Нехай дитина сама перегортає сторінки цієї книги, нехай відчує себе шукачем і землепрохідцем. Від нас, дорослих, залежить те, щоб дитина відчула красу пізнання.
- У душі кожної дитини є невидимі струни. Якщо торкнутись їх умілою рукою, то вони красиво забринять.
- Духовне життя дитини є повновартісним лише тоді, коли вона живе у світі гри, казки, музики, фантазії, творчості. Без цього вона засушена квітка.
- Гра — це велике світле вікно, через яке в духовний світ дитини вливається живильний потік уявлень, понять про навколишній світ. Гра — це іскра, яка запалює вогник допитливості.
- Казка розвиває внутрішні сили дитини, завдяки яким вона не може не робити добра...
- Витоки здібностей та обдарувань дітей на кінчиках їхніх пальців. Від пальців, образно кажучи, йдуть маленькі струмочки, які живлять джерело творчої думки.
- Добро, ласка, любов — відносно дитини — не абстрактні добро ласка і любов, а людяні, реальні, пройняті вірою в людину, це могутня сила. Здатна утвердити в людині все прекрасне, зробити її ідеальною. Я не повірю в те, що дитина, яку правильно виховують, може стати ... істотою брехливою і розбещеною.
- За своєю природою діти не можуть бути «важкими», «поганими», а стають такими лише через помилки у вихованні та умови, в яких вони перебувають.
- Життя коротке, але людина знов і знов переживає його у своїх дітях.
- Чому у твого сина холодне серце, мати? Тому, що він за все своє хлоп'яче життя пізнав тільки одну радість — радість споживання. Він був щасливим, коли йому приносили радість, і не зазнав, не пережив величезного людського щастя — щастя творення радості для інших людей...
- Книга — могутній вихователь. Школа виховує у дітей любов до книги, знань, науки. Але нехай цей могутній вихователь іде поряд з дитиною і в сім'ї. Створюйте, дорогі батьки, духовне багатство сім'ї — сімейну бібліотеку. Нехай найдорожчим подарунком для твого сина буде книга, дорогий батьку.
- ...заповітне бажання кожного батька, кожної матері — щоб дітям хотілося добре вчитися. Чим же пробудити це хотіння, бажання? Воно має своїм джерелом бажання принести матері і батькові радість. А це бажання пробуджується в дитячому серці лише тоді, коли дитина вже пережила, зазнала

радощів творення добра для людей... примусити дитину добре вчитися можна, спонукавши її до добрих вчинків для блага людей, — зміцнивши в її серці чутливість до навколишнього світу, виховавши здатність пізнавати душевний світ іншої людини серцем.

- Умійте творити велике, безцінне, духовне багатство подружнього життя — взаємну любов — справжню людську любов, любов красиву і благородну, чесну й віддану. Це сонце, що гріє і світить вашим дітям.
- Шановні молоді батьки, пам'ятайте, що здоров'я і розумовий розвиток ваших дітей залежить від вас. Пам'ятайте, що створення людини — це не просто біологічний акт. Людина тим і відрізняється від тварини, що вона усвідомлює свою діяльність, включаючи і повторення самої себе в дітях.

8. Роль батька у вихованні дітей

- Хоч яка б відповідальна і складна творча робота була на виробництві знайте, що вдома вас чекає ще відповідальніша, ще складніша робота — виховання людини. Скрізь вас можна замінити іншим працівником — від сторожа на тваринницькій фермі до міністра, а справжнього батька не замінить ніхто.
- Все-таки роль батька у вихованні дітей, у тому складному оркестрі, який називається духовними відносинами матері й батька, в тій єдиній силі, що веде дитину по шляху життя, — особлива. Роль батька визначається його відповідальністю. Батько, який уміє бути відповідальним, — справжній чоловік. Його воля стає силою, здатною дисциплінувати думку, почуття, бажання дітей.

9. Взаємодія школи і сім'ї

- Ми взагалі нічого не досягнули б, якби не працювали з батьками.
- Духовне і морально-естетичне багатство сімейного життя — найважливіша умова успішного виховання дитини і в домашніх умовах, і в дитячому садку, і в школі.
- Без виховання дітей, без активної участі батька і матері в житті школи, без постійного духовного спілкування і взаємного духовного збагачення дорослих і дітей неможлива сама сім'я як первинний осередок суспільства, неможлива школа як найважливіший навчально-виховний заклад і неможливий моральний прогрес суспільства.
- Гармонійний, всебічний розвиток можливий лише там, де два вихователі — школа і сім'я — не тільки діють одночасно, ставлячи перед дітьми ті й самі вимоги, а є одностайними, поділяють ті самі переконання, завжди виходять

з тих самих принципів, не допускають ніколи розходжень ні в меті, ні в процесі, ні в засобах виховання.

- Якими прекрасними не були б наші навчальні заклади, самими головними майстрами, що формують розум, думки дітей, є мати і батько.
- Найбільш повноцінне суспільне виховання — це, як відомо, шкільно-сімейне. Сім'я з її взаєминами між дітьми і батьками — перша школа інтелектуального, морального, естетичного і фізичного виховання. Батько, мати, старші брати і сестри, дідусь і бабуся — перші вихователі дітей у дошкільному віці і лишаються ними, коли їхні вихованці пішли до школи. Духовне і морально-естетичне багатство сімейного життя — найголовніша умова успішного виховання дитини і в домашніх умовах, і в дитячому садку, і в школі.
- Напрочуд важливим завданням сім'ї і школи є формування у вихованців моральної готовності до батьківства і материнства. Без цієї готовності неможливо уявити всебічний розвиток людини.
- Тільки разом з батьками, спільними зусиллями, вчителі можуть дати дітям велике людське щастя.

2.10. ДОРОГОВКАЗИ ДЛЯ УЧНІВ ВІД В. СУХОМЛИНСЬКОГО

Ти — Людина

- Люби людей. Любов до людей — це твоя моральна серцевина. Живи так, щоб твоя серцевина була здоровою, чистою і сильною.
- Людське життя — це творіння духу людського.
- Ти народився людиною. Але людиною треба стати.
- Людина народжується на світ не для того, щоб зникнути безвісною пилинкою. Людина народжується, щоб лишити по собі слід вічний.
- Виховуй у собі людину.
- Ставати кращим важко: потрібно кожного дня долати себе...
- Любов до людей — це твоя моральна середина.
- Умій бути вдячним.
- Ніколи не забувай, що ти живеш серед людей.
- Роби добро не тільки тоді, коли тебе бачать люди; значно більше сил треба для того, щоб бути справжньою людиною тоді, коли тебе ніхто не бачить.
- Якщо ти будеш думати, що тільки всі тобі зобов'язані, а ти — нікому — ти виростеш хамом і нахлібником.
- Хай неспокійним буде твоє серце від того, що поряд з тобою людина страждає.

- Умій почути і голосне, і мовчазне горе.
- Ти зустрів на вулиці стару бабусю, що плаче. Що та повинен зробити? Безлюдною вулицею йде дитина, в очах у неї відчай, страх — що ти мусиш робити? Чому людина повинна? Вся суть нашого життя полягає в тому, що всі ми зобов'язані. Чи може бути інакше?
- Співчуття, коли за ним нема ніякого поруху душі, — гірше байдужості.
- У людини радість — її треба поздоровити. З чим можна і з чим не можна поздоровляти? Який моральний смисл вкладаємо ми в слово «Поздоровляю»?
- Подарунок на Свято Народження — це діяльне вираження твоєї культури. Подарунок — символ, подарунок — пам'ять серця.
- Не забудь Дня Народження старого свого вчителя. Хай в його День Народження нагадає йому про себе як можна більше його вихованців.
- Наказувати самому собі, володіти собою вчись з малого. Примушуй себе робити те, чого не хочеться, але треба. Обов'язок — головне джерело волі.
- Якщо ти тільки вмієш бути слухняним — ти виростиш блідою тінню людини. Справжня людина вміє наказувати собі і бути слухняною своїй суворій волі.
- Ти станеш справжньою людиною тільки тоді, коли знаєш, що таке трудно. Якщо в дитинстві, отрочтві, ранній юності тобі все легко — ти можеш вирости ганчіркою.
- Хороші чи погані діти — це дзеркало вашої моралі, вашої поведінки, вашої культури.
- Якщо ти байдужий, безсердечний зі своєю матір'ю, батьком, такими ж будуть і твої літа. В моральних відносинах все «повторюється спочатку».
- Людська вихованість немислима без людської вдячності. Якщо у щасливої людини немає почуття вдячності — вона холодний, бездушний егоїст.
- У чому зміст слова дякую. (Моральний зміст цього поняття). Відносини вдячності між старшими і молодшими в сім'ї. Вдячність несумісна з байдужістю.
- Для того, щоб твоє слово вдячності відзивалось в серцях тих людей, до яких ти звертаєшся, вдячність повинна жити в твоїх почуттях.
- Школи не забувай, що та живеш серед людей.
- Якщо ти наодинці з самим собою робиш щось погане, ти глибоко помиляєшся, думаючи, що про це ніхто не дізнається. Звичка робити погане і байдужість до себе призведуть до того, що твої погані вчинки побачать люди.
- Якщо та будеш думати, що тільки всі тобі зобов'язані, а ти — нікому — ти виростеш хамом і нахлібником.
- Найдорожче безцінне в світі — Людина.
- У кожної людини — право на щастя, свободу, творчу працю, продовження роду людського. Умій відчувати поряд з собою людину, умій розуміти її душу, бачити в її очах духовний світ, радість, горе, нещастя.

- Думай, як твої вчинки відіб'ються на душевних переживаннях іншої людини. Не завдавай своїми вчинками, своєю поведінкою болю, жалю, образи, неспокою, тяжких переживань іншій людині.
- Вмій підтримати, допомогти, підбадьорити людину, в якій горе. Пам'ятай, що таке ж горе може спіткати й тебе. Горе приходить несподівано.
- Будь співчутливим і не будь байдужим. Байдужість — це одерев'яніння й окостеніння серця. Байдужа — душевно сліпа людина.
- Пам'ятай, що є життя і смерть. Смерть людини — велике горе для сім'ї. Умій співчувати цьому горю.
- Людина народжується не для того, щоб зникнути безвісною, нікому невідомою пилінкою. Людина народжується для того, щоб залишити по собі слід вічний.
- Ти живеш для того, щоб залишити себе в людині. В цьому найвище щастя і суть життя. Якщо ти хочеш після смерті своєї залишитися в серці людському — виховай своїх дітей.
- Смерть матері, батька, брата, сестри — невтішне горе, нічим не замінна втрата. Це горе вимагає від тебе не тільки вічно берегти в серці пам'ять про вмерлих, а й бути мужнім. Дорожи здоров'ям бабусі, дідуся, у них присмерк життя, їм залишилось мало жити.
- Дідусеві і бабусі — найпочесніше місце в домі. Ділися з ними своїми радощами й неприємностями. Це їх радість і втіха.
- На свята завжди поздоровляй дідуся і бабусю; забуття — найтяжча образа.
- Уважно слухай, що говорять тобі, чого навчають тебе дідусь і бабуся. Вони мають на це право.
- Роби добро не тільки тоді, коли тебе бачать люди; значно більше сил треба для того, щоб бути справжньою людиною тоді, коли тебе ніхто не бачить.
- Умій брати в них мудрість життя. Якщо бабуся, дідусь після своєї смерті залишили дорогі їх серцю речі-реліквії — свято бережи їх, передавай своїм дітям і внукам.
- Пам'ятай, що і ти будеш старим. Придивись уважно до дідуся і бабусі — таким ти будеш через кілька десятків років.
- Старість спокійна, а тому й щаслива тільки тоді, коли її поважають діти і внуки, коли вони бережуть честь роду. Старість роблять горем забуття і самотність. Не перетворюй старість твоїх дідуся і бабусі, батька й матері в горе.
- Пам'ятай, що батько й мати дали тобі життя і живуть для твого щастя. Бережи їх здоров'я і спокій. Не завдавай їм болю і прикрості.
- Людина — господар своїх бажань. Виховуй в собі бажання, гідні Людини. Бути хорошою людиною — це значить, щоб про тебе говорили і думали тільки хороше — і за твого життя і після твоєї смерті.

- Жити для людей — це значить бути справжнім сином свого батька, справжньою дочкою. Уміє жити для людей. Це вміння не завчається по підручнику. Воно набувається життям, працею.
- Любити людство легше, ніж зробити добро сусідові, — писав наш мудрий вчитель Григорій Сковорода. Уміє робити добро сусідові.
- Вміє бути ласкавим і добрим до хороших людей, уміє ненавидіти ворогів своєї Вітчизни, свого народу.
- Чому ми звертаємось до людини з проханням і говоримо: “будь ласка”. Що ми виражаємо своїм проханням?
- Чому ми, зустрічаючись із знайомою нам людиною, говоримо «здрастуйте»? Що виражає це слово? Який моральний смисл закладається в цьому?
- Що означає побажання: «Доброго Вам здоров'я»? Чому ми висловлюємо це побажання? В яких випадках народна мораль вимагає цього побажання?
- Уміє звертатися до людини з проханням. Уміє відчувати, що до людини не можна в дану хвилину звертатися ні з яким проханням.
- Уміє відчувати, що для людини, до якої ти звертаєшся, в даний момент твоє прохання може бути недоречним, може бути образою і навіть дикістю.
- У людини горе, а ти запрошуєш її на танці — значить, та моральний неук. Треба вміти щадити чуже горе, щадити переживання. В присутності людини, що недавно пережила горе, безтактно, недоречно веселитися.
- У вашого однокласника тяжко захворіла мати, її життя в небезпеці. Ваш товариш вбитий горем, а ви намітили на цей день веселу прогулянку. Подумайте, як поступити! Уміє виразити співчуття своєму ближньому (товаришеві, другові) в його біді. Уміє співчувати не лише словом, а й ділом — це головне.
- Уміє дякувати вчителю. Вислухавши схвалення, дякує за науку. Вислухавши найгірші, найсуворіші слова, теж дякує за науку.
- Дякує за найменше добро, виявлене по відношенню до тебе, за чуйність, за послугу. Дякує за те, що тобі поступилися, що тебе стримали від необачного кроку, що довели тобі твою неправоту.
- Честь людини — заслужити вдячність іншої людини. Заслужи вдячність матері, батька, бабусі, дідуся.
- Думай, як твої вчинки оцінюються і переживаються людьми, що тебе оточують. Не все те, що приємно і бажано тобі, приємно і бажано іншим.
- Неприпустимо порушувати тишу в присутності інших людей, особливо там, де тиша — головна умова відпочинку. У людини (незнайомої) треба питати дозволу звернутися до неї.

- Непристойно, нетактовно, дико носити з собою радіоприймач і включати його в присутності інших людей Це — дрімуче нещасття і хамство.
- Як розвивати в собі емоційну чутливість і емоційну пам'ять. Найважливішою школою виховання твоєї емоційної чутливості і емоційної пам'яті є твоє ставлення до матері, до дівчини, до жінки. Ставлення до жінки — найтонша міра спонукань совісті.
- У Твоє ставлення до людей — найтонше доторкування до їх сердець. Знай, що кожне твоє невдале слово може образити, засмутити, вразити, збентежити, приголомшити...
- Про що можна і про що не можна говорити в присутності людини, яка пережила або переживає горе?
- Що таке людські слабості, які не являють собою небезпеки для морального розвитку людини?
- Що значить бути терпимим до людських слабостей? До яких слабостей батька, матері, дідуся, бабусі, інших рідних і близьких треба бути терпимим.
- Уміє бути поблажливим до людських слабостей стариків (особливо твоїх бабусі і дідуся). Уміє не помічати окремих слабостей. Людина — найскладніший світ.
- Виявляй виключну чутливість і тактовність у відносинах з людьми, які мають фізичні вади. Де б ти не був — у черзі в крамниці чи в автобусі, в театрі чи в клубі — ніколи не забувай, що найголовнішою нормою твоєї поведінки є повага Людини.
- Треба вміти тактовно заперечувати, але ще більшого терпіння вимагається від тебе в умінні слухати заперечення інших.
- Не будь нав'язливим.
- Будь скромним. Бережи свою гідність.

Батьківщина

- Мати, батько, Вітчизна — найдорожчі, найрідніші твої багатства.
- У дитинстві, отроцтві, ранній юності ти все береш в борг у батьків, народу, Вітчизни — пам'ятай про це завжди. Чим раніше ти почнеш віддавати цей борг, тим спокійнішою буде твоя совість.
- Мати з немовлям на грудях, мати біля коліски — те ж саме, що воїн біля кулемета. Вона творить майбутнє, вона творить велич нашої Батьківщини. Мати — слуга Держави.
- З того часу, як ви почули крик своєї дитини, почалась ваша виключно важлива громадська діяльність.

- У дитинстві, отроцтві, ранній юності ти все береш в борг у батьків, народу, Вітчизни — пам'ятай про це завжди. Чим раніше ти почнеш віддавати цей борг, тим спокійнішою буде твоя совість.
- З малих років учись бути вірним слову, присязі. Вірність слову — твоя особиста честь.
- «Сам погибай, а товарища выручай». Глибокий моральний зміст цього правила народної моралі.
- Найтрудніше — мужність повсякденної, багаторічної праці. Знайди собі ідеал цієї мужності і невідступно йди за ним.
- Не хникай перед труднощами. Мужню людину можна вбити, можна спалити, але перемогти неможливо.
- У шістнадцять років ти вже повинен свідомо поставити перед собою питання: для чого я живу на світі. І дати на нього відповідь громадянина.
- У шістнадцять років, оглянувшись назад, ти вже мусиш побачити плоди своєї праці, зробити перший підсумок свого життя. Ти не тільки майбутній трудівник, але й воїн. З малих років готуйся до військової служби. Будь витривалим, терпеливим, не бійся труднощів.

Виховання

- Головний смисл і мета сімейного життя — виховання дітей. Головна школа виховання дітей — це взаємовідносини між чоловіком і жінкою.
- Виховання дітей — важливий суспільний обов'язок. У вихованні, в творенні нової людини кожен може досягти вершини досконалості — стати справжнім майстром, художником, поетом, мудрецем, великим громадським діячем.

Праця

- Якщо людину заставляють трудитись інші, заставляють учитись інші, заставляють бути хорошим сином своїх батьків і хорошим батьком своїх дітей інші — така людина — тягар для суспільства.
- Будь-якого працівника — від сторожа до міністра — можна замінити таким же або ще здібнішим працівником. Хорошого ж батька замінити таким же хорошим батьком неможливо.
- Найважливіше і найтрудніше щастя, яке ти мусиш дати своїм дітям, — це щастя труда для дітей.

Сім'я

- Не вимагай від рідних неможливого.
- Хто дає тобі радощі щасливого дитинства? Кому зобов'язаний ти тим, що живеш, радієш, користуєшся благами буття?

- У роки дитинства і юності вмій виявити душевну мужність, душевну доблесть — вклади свої духовні сили в людину, яка тобі, здавалося б, чужа.
- Знай, що у людини є рід — брати і сестри, діти братів і сестер твого батька й матері. Не забувай про свій рід. Бережи честь роду.
- Високою людською радістю є народження людини. Поздоровлення з днем народження — це один із елементарних показників етичної культури.
- Скільки чоловік в сім'ї — стільки і Днів Народження. На все життя запам'ятай день народження матері, батька, бабусі, дідуся, братів, сестер, друга. В цей день поздоровляй їх і даруй подарунок.
- Умій зробити або купити подарунок. Кращий подарунок матері — квіти, вирощені твоїми руками. Хороший подарунок — малюнок, вірш, альбом, в якому твої малюнки і вірші.
- Безтактно просити у матері або батька гроші, щоб купити їм подарунок на День Народження. Зумій відмовиш собі в найнеобхіднішому, щоб купиш подарунок (якщо сам не можеш зробити).
- Посади на присадибній ділянці Яблуню Матері, Яблуню Батька, Яблуню Бабусі, Яблуню Дідуся.
- Навіть коли ти живеш у великому місті, то й там можна виростити в квартирі Сад Матері, Сад Батька. Головне — вміти відчувати і любити працю.
- До кінця днів своїх залишайся дітям своєї матері, тому що ти для неї навіть 60-річний, навіть 70-річний — завжди дитина. Питай у неї поради, неси їй свої радощі і печалі.
- Ти одержав свій перший заробіток — купи подарунок матері, бабусь Цей подарунок — твоя вдячність.
- Слухняність матері й батькові — найважливіша школа етичного самовиховання. Умій давати матері і батькові слово (обіцянку), умій свято дотримувати його. Заставляй себе робити те, що необхідно, треба, належить.
- Якщо ти не навчився бути слухняним перед волею матері і батька, ти не зможеш етапі дисциплінованою людиною.
- Життя в шлюбі, в сім'ї — це не насолода вечірніх зустрічей, побачень Це велике вміння керувати своїми бажаннями, обмежувати свої бажання.
- Жити в шлюбі — значить відповідати за іншу людину, відповідати за майбутнє дітей.
- Ставши чоловіком, ти став громадянином подвійно. Сім'я — міцний і животворний корінець, що живить дерево, ім'я якому суспільство.
- Перед тим, як створювати сім'ю, перевір себе, чи готовий ти до цього: а) чи нема в тебе лінощів душі, безсердечності, егоїзму; б) чи забезпечиш ти сім'ю

матеріально, тому що дружина твоя може тривалий час і не працювати — вона вихователь твоїх дітей.

- Перед тим, як одружуватись, треба порадитись з батьками. Їх життєва мудрість допоможе тобі зробити відповідальний крок в житті.
- Батько мусить знати, що найважливіша сфера його громадської діяльності, його патріотичного служіння Вітчизні — це виховання своїх дітей, це сім'я.
- Ви виховуєте дітей своїх кожним своїм кроком, кожним вчинком. Перші поняття про добро і зло, честь і безчестя, справедливість і несправедливість у дітей складаються на підставі того, що вони відкривають у своїх батьках.
- Умій любити матір твоїх дітей; умій дорожити її здоров'ям, честю, красою. Мати твоїх дітей — це жінка двічі, тричі, чотирирази — скільки у тебе дітей — стільки раз вона й жінка.
- Сімейне життя не може бути і ніколи не буває суцільним святом. Умій ділити не тільки радощі, а й горе, біду, неприємності.
- У сімейному житті треба вміти рахуватися з думками, переконаннями і почуттями іншої людини. Треба вміти уступати один одному.
- В твоїй сім'ї мусить панувати повага до людини і до праці.
- Ти — майбутня мати. Природою покладена на тебе величезна відповідальність. Ти жінка, а справжня жіночість — це поєднання ніжності й суворості, ласки і непохитності.
- Умій дякувати і віддячувати. Насамперед дякуй матері й батькові за те, що вони дають тобі щастя буття, дають матеріальні й духовні блага.
- Умій дякувати старшим, особливо дідусям і бабусі, і взагалі старим людям за те, що вони повчають тебе. Почув похвалу — дякуй.
- Що було б, якби людина робила те, що їй захочеться? Уяви собі, що батько, мати і ти робите не те, що треба робити, а те, що захочеться.
- Все, що дають тобі батьки, — це їх праця, піт. Умій поважати працю батьків.
- Якщо люди вважають тебе поганою людиною, це велике горе для твоєї матері й твого батька. По-справжньому любити батька й матір — це значить приносити в дім щастя.
- Якщо твоя мати дуже стомилась на роботі і потребує відпочинку, — зроби все, що тобі під силу, для її спокійного відпочинку.
- Дорожи честю сім'ї. Знай, що твоя сім'я — це не тільки батько й мати. Це і ви, діти. Це і твої вчинки, твоя поведінка.
- Не вимагай від батьків неможливого і непотрібного. Взагалі ти не маєш права вимагати від своїх батьків нічого. Вони дають тобі все, що потрібно і що в їх силах.
- Будь правдивий з батьком і матір'ю. Запитуй в них дозволу на те, що без їх волі робити не можна. Пам'ятай, що справжня свобода сина і дочки — бути слухняними дітьми.

- Розповідай батькові й матері про всі успіхи і невдачі. Нічого не приховуй від них.
- Умій відчувати найтонші порухи душі матері і батька. Їх хвороба твоє горе. Їх невдачі або неприємності на роботі — твоя біда
- Якщо в сім'ї горе, нещастя, неприємності твоя відповідальність за благополуччя сім'ї збільшується вдвоє. Тільки своєю наполегливою працею ти зможеш полегшити душу батьків.
- Велике горе для батьків — лихі діти, — говорить українська народна мудрість. Від лихих дітей дім треба берегти, як від вогню. І це залежить не тільки від батьків, а й від вас, сини й дочки.
- Бути хорошою людиною, принести щастя матері і батькові, не допустити, щоб їх старість стала їх горем — хай все це стане бажанням всього твого життя.
- Пам'ятайте: як ви ставитесь до своїх батька — матері, так і ваші діти будуть ставитись до вас.

Дружба

- Дружба — це школа виховання благородних почуттів.
- Бути другом — це значить утверджувати в собі людяність.
- Будь благородним у дружбі й товаришуванні.

Книга та читання

- День без думки, без читання, без розумового напруження — марно прожитий день.
- Небезпека, яку треба попереджувати, — марнотратство часу.
- Найголовнішим джерелом знань і невичерпним джерелом твого духовного багатства є книга. Створюй свою бібліотеку. Читай і перечитай книги.
- Читання — це праця, творчість, напруження духовних сил.
- Не кидай слова на вітер, не давай легковажних обіцянок. Будь господарем свого слова.
- Умій слухати старших. Умій дорожити мудрістю минулих поколінь. «Слово — срібло, мовчання — золото».
- Без горіння серця для створення дорогого і святого найправильніші істини залишаться для тебе мертвими і холодними буквами. Їх можна прочитати і скласти в слова, але вони не запалюють.

Щастя

- Знайти своє покликання — це джерело щастя.
- Ти не завжди будеш дитиною — ніколи не забувай про це. Що таке щастя буття?

- Крім щастя, в людському житті є і горе, тривоги, біль, турбота, неспокій, збентеження, відчай.
- Щастя, свобода немислимі без обов'язку. Хто думає прожити щасливо без обов'язку, той стане нещасною людиною.
- Найбільше щастя для батьків — твоє чесне життя, твоя працьовитість, твої успіхи в навчанні. Принось в дім щастя.

Самонавчання, самовиховання

- Залізо іржавіє, не знаходячи в собі застосування, стояча вода цвіте, а на холоді вкривається кригою, розум же людини, не знаходячи собі застосування, хиріє.
- Лінощі й недбальство зачиняють двері для того, що доступне працьовитому й старанному.
- Не йди найлегшим шляхом, йди по найтруднішому. Подолання труднощів підносить людину. Той, кому нестерпно трудно і хто подолав труднощі, схожий на альпініста, що досяг найвищої вершини.
- Якщо ти в роки отрочтва і ранньої юності не навчишся ставити перед собою труднощі — ніхто не зможе примусити тебе бути хорошим, дисциплінованим.
- Постав над собою і сто вчителів — вони будуть безсилі, якщо ти не можеш сам заставляти себе і сам вимагати від себе.
- Як практично наказувати собі, володіти собою (вправи, самовиховання). Ти відчув симпатію до дівчини. Це в тобі прокинувся інстинкт (статевий інстинкт) продовження роду. Цей інстинкт треба облагороджувати.
- Велике зло — це лінощі, недбайливість, прагнення до легкого життя окремих членів нашого суспільства. Будь нетерпимим і непримиреним до цього зла.
- Оволодіваючи математикою, фізикою, хімією, біологією — ти готуєшся служити Вітчизні своїм розумом, своїми знаннями.
- Лінощі, недбальство, слабовілля в навчанні означають, що ти закладаєш корінь свого паразитичного існування в зрілі роки.
- Будь мужчиною в навчанні, юначе! Твоя гідність — учитися в повну міру своїх сил. Достоїнство мужчини — не бути паразитом, дармоїдом. Зневажай лінть думки.
- Найбезцінніше багатство, яке здобувається в роки дитинства, отрочтва, юності, — це знання.
- Уміє стримати себе від спокуси захопитись заняттями, в яких мінімум напруження й максимум задоволення. Легкі, бездумні задоволення кінець кінцем несуть убогість думки й душі

- Намагайся зробити більше, ніж тобі задають. Став перед собою задачі і завдання сам.
- Ніколи не відкладай роботу на завтра. Примушуй себе зробити сьогодні частину того, що треба зробити завтра.
- Із ввічливості, із скромності, із такту іноді ми не говоримо про всі наші думки і почуття. Уміє оволодіти мистецтвом такту.
- Світогляд виробляється лише тоді, коли поряд з тобою є щось дороге для тебе, до створення чого причетні твої руки, твій розум, твоя душа.

Здоровий спосіб життя

- Алкоголізм — найзліший ворог щастя. Якщо ваші літа зачаті в «п'яну хвилину» — вони можуть народитися ідіотами.
- Величезне зло нашого суспільства — пияцтво. Якщо твій батько п'яниця — не йди по його слідах. Якщо у тебе вистачить сил — врятуй його від загибелі.
- Пияцтво — мерзенніше приниження людини. П'яниця уподібнюється скотині, сам себе зводить до становища тварини.
- Мужня людина швидше на смерть піде, ніж зрадить свої переконання.

Добро і зло

- Бережи і щади недоторканість, вразливість, ранимість іншої людини. Не завдавай іншим зла, образи, болу, тривоги, неспокою.
- Якщо ти допустив нетактовність, вчинив зло, образу, біль, тривогу іншій людині, уміє скласти пробачення.
- Почуття провини — благородне почуття виховної людини. Не переживає вини тільки дурень і дрімучий моральний неук.
- Почуття провини, докори совісті — це не самобичування, а прагнення до вершини людяності, до моральної краси.
- За які необережні, необачні, помилкові кроки (вчинки) треба обов'язково складати пробачення.
- Не можна змішувати людські слабкості і зло. Проти зла треба боротись. Зло нетерпиме. Примиритись зі злом — це значить самому стати аморальною людиною.
- Величезне зло — «жити у власне черево» (Достоевський), бути егоїстом, не бачити нічого далі свого порога, не боліти болями суспільства.
- Твоє активне ставлення до зла — це, насамперед, твоя ненависть до нього. Вже те, що ти ненавидиш зло — є твоя боротьба з ним.

- Якщо бачиш зло в сім'ї — говори батькові, матері, бабусі, дідусеві те, що думаєш про зло. Повставай, будь борцем проти зла.
- Велике зло — лицемірство, дволикість, підлесливість, пристосовництво. Вмій розпізнавати це багатолике зло, будь нетерпимим і непримиреним до нього.
- Перший порух чесної душі — найблагородніший. Не роздумуй, як чинити, побачивши зло, — боротися проти нього чи пройти мимо. Роби так, як велять серце, совість. Благородні почуття — вірний страж совісті.
- Велике зло — принижувати гідність людини, зраджувати друга, дружину, дітей, бути зрадником великого людського обов'язку чоловіка, батька, матері, дружини.
- Зраджуючи в дружбі, в батьківстві, в материнстві, подружжі — мерзенне негідництво. До нього не можна бути поблажливим.
- Зрадникові не подають руки, його не запрошують до компанії, з ним не сідають за один стіл, до нього ставляться з презирством.
- Велике зло — байдужість. Байдужа людина таїть в собі велику небезпеку для інших людей, для суспільства.

Кохання, любов

- Кохання — найсуворіший екзамен людяності.
- Любов — це насамперед відповідальність за ту людину, яку ти полюбив, за її долю, за її майбутнє.
- Перед тим, як полюбити в дівчині жінку — полюби в ній людину. Для того щоб бути вірним коханій людині все життя, треба все життя творити її красу, віддавати їй свої духовні сили, вкладати в неї сили своєї душі. Треба мати що віддавати.
- Бережи честь змолоду. Не розкидай на дрібниці сили своєї душі. Якщо будеш розкидатися в ранній юності, якщо будеш без кінця захоплюватися — вступиш в зріле життя людиною з пустою душею.
- Любов твоя до дружини, твоя любов до чоловіка — це сфера найтоншого духовного життя.
- Найміцніша і благородна любов у людини тоді, коли вона єдина на все життя.
- Бути відданим, вірним своїй любові — це значить залишити частинку себе в коханій людині.
- Зрадити свою любов — це значить зруйнувати багатство і красу, створені силами своєї душі.

- Закоханий в себе не може бути здатним на справжню любов. Егоїзм — це порок, що отруює любов. Якщо ти егоїст — краще не створиш сім'ї.

Статеве виховання

- Бійся стати «двоногим козлом»; моральне неучтво і дикість у сфері любові приносять нашому суспільству величезну шкоду. Той, хто вважає любов тільки задоволенням, — приносить іншим людям горе, сльози, нещастя.
- Діти, залишені батьками, діти, що не знають своїх батьків, діти, батьки яких не раді, що їх діти з'явилися на світ — це плоди дрімучого неучтва в сфері того, що мусить бути найблагороднішим.
- Статевий інстинкт — це лише одна пелюстка у квітці кохання. Людину від тварини відрізняє відповідальність за майбутнє. Любов веде до народження дітей.
- Поважай дівчину, оберігай її честь, гідність, людську гордість. Пам'ятай, що дівчина, яка приваблює тебе, — це твоя майбутня дружина, мати твоїх дітей, вона, тільки одна вона, здатна повторити тебе.
- Любити — це не значить бути тільки в фізичній близькості. Якщо ти думаєш, що шлюб і довгі роки подружнього життя можуть триматися тільки на фізичній близькості — ти неук в моральному відношенні, а в житті можеш стати негідником.
- Душа людська цільна і невичерпна. Любов — це величезний труд, що вимагає «диявольського напруження сил» (за словами Маркса). Ці сили можна витратити на дрібниці — не забувай цього.
- Любов до особи протилежної статі — інтимне і недоторкане почуття. Бережи таємниці любові.
- Дорожи честю дівчини. Не виставляй на показ своє інтимне, таємне, сокровенне. Обніматись на очах у людей — аморально і вульгарно.
- Слова про любов у людських устах можуть бути тільки піднесеними і благородними. Якщо ти сказав вульгарні, брудні слова про прекрасну сферу людського життя — ти образив, принизив свою матір.
- Дівчино, будь мудра і вимоглива в коханні. Любов — гаряче почуття, але володарем над ним мусить бути людський розум, розсудок. Пам'ятай, що твоя мудрість, стриманість, вимогливість — основні вихователі юнацтва. Мудрість жінки виховує чесність чоловіка.
- Тільки дякуючи суворості й вимогливості дівчини — жінки, юнак стає справжнім чоловіком.
- Дівчино, пам'ятай, що в житті є любителі легких насолод і розваг. Умій розпізнавати «двоногих козлів».

- Якби всі дівчата були строгі й вимогливі, моральність суспільства стояла б незрівнянно вище.
- Дівчино, пам'ятай, що людина, якій чарка горілки приносить більше задоволення, ніж книга, не може принести тобі щастя.
- Любов і легковажність несумісні. Ти ризикуєш стати нещасною людиною, коли поспішаєш швидше «вискочити заміж». Своєму чоловікові ти довіряєш своє життя. Не вір байкам, що «з милим і в курені рай».
- Не може стати надійним мужем той, хто не може бути вірним другом.
- Дівчино, для того, щоб бути любимою, треба бути розумною, духовно багатою. Неуцтво, убогість розуму і почуттів стає в наші дні моральним пороком.

РОЗДІЛ III. ІДЕЇ ВАСИЛЯ СУХОМЛИНСЬКОГО У ПРАКТИЦІ РОБОТИ СУЧАСНИХ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ

(на прикладі Святошинського району м. Києва)

3.1. ЖИТТЄВІ СМИСЛИ ЗМІСТУ ВИХОВАННЯ У ТВОРЧОСТІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО

*Апончук Л. М.,
заступник директора
з виховної роботи СЗШ № 288*

В. Сухомлинський (1918–1970) — видатний педагог світового рівня, автор 48 монографічних праць і брошур, понад 600 статей, близько 1500 художніх творів для дітей, український просвітитель, людина енциклопедичних знань. Він виріс у селянському середовищі, на особистому досвіді навчався мудрості народної педагогіки, разом з народом переживав трагедію II світової війни, лікував її рани і повною мірою відчув велич, непохитність людського духу. Він воістину «соком мозку і кров'ю серця» творив себе як гуманіста, людину культури, різнобічної освіченості, ростав колектив педагогів-одномумців, будував і удосконалював життя школи, зробивши її вогнищем духовно-морального становлення особистості. Володіючи не тільки педагогічним, але і літературним талантом, Сухомлинський виклав свій найбагатший, унікальний досвід, свої педагогічно-філософські погляди в численних статтях, книгах, залишив велику рукописну спадщину.

Філософські роздуми педагога переконують, що в основі його діяльності — глибокі знання і розуміння дитини, віра, надія, любов і повага до неї. У подвижницькому житті і науково — практичній творчості гуманіста провідною є система поглядів на людину як на найбільшу цінність.

Творча спадщина В. Сухомлинського відзначається багатогранністю і яскраво вираженим новаторським характером. Окремим аспектам його педагогічної теорії і практики присвячені дослідження вітчизняних та зарубіжних вчених.

Аналіз педагогічної спадщини В. Сухомлинського свідчить про те, що він був глибоко обізнаний з досвідом народного виховання, звичаями, культурою, історією українського народу. Свої знання педагог-вчений зумів використа-

ти в розкритті багатогранного світу дитини. Він вважав, що пізнання дитиною світу починається з оволодіння нею рідним словом. Педагогічні погляди видатного гуманіста на загальнолюдські цінності пов'язані з народною педагогічною мудрістю, народним світобаченням, українською національною системою виховання.

Слово за В. Сухомлинським — один з найважливіших інструментів виховання; воно виступає як засіб пізнання навколишнього світу, як засіб спілкування, впливу на почуття та емоції дитини, як засіб самовираження, самоутвердження особистості, як засіб творення краси і добра.

В. Сухомлинський не уявляв повноцінного виховання без спільних зусиль сім'ї і школи. Він вважав, що завдяки впливу батьків у дитини формуються основи світогляду і переконання. Саме слово батька і матері є тим засобом, який має пробуджувати чуйність і любов до навколишнього світу.

В. Сухомлинський писав: «У процесі виховання людської особистості діє багато сил: по-перше, сім'я, а сім'я найтонший та наймудріший скульптор — мати; по-друге, особа педагога з усіма його духовними багатствами і цінностями, з його знаннями, уміннями, захопленнями, життєвим досвідом, інтелектуальними, естетичними, творчими потребами, інтересами, прагненнями; по-третє, колектив (дитячий, підлітковий, юнацький) з усією його могутньою силою виховного впливу на кожну особу; по-четверте, сама особа вихованця, тобто його самовиховання; по-п'яте, духовне життя вихованців у світі інтелектуальних, естетичних і моральних цінностей — я маю на увазі передусім книжку; по-шосте, зовсім не передбачені скульптори (підліток, з яким ваш вихованець подружив на вулиці, родич чи близький знайомий).»

У вихованні дітей В. Сухомлинський використовував багато ефективних методів, але провідними серед них він вважав методи формування свідомості (бесіда, розповідь, переконання, навчання, роз'яснення моральної істини та ін.). Педагог вважав, що моральність слова вчителя залежить від різноманітності цілей звертання вихователя до учня. Великого значення вчений надавав бесідам і радив їх проводити так, аби діти не відчували, що їх виховують.

В. Сухомлинський категорично виступав проти «сильнодіючих» засобів впливу на учнів, вважаючи, що справжнє виховання несумісне з покаранням. Особливо він виступав проти покарань словом, які принижують людську гідність: висміювання, дорікання, «розпикання» учня перед колективом, крик вихователя тощо.

Літературно-педагогічна спадщина В. Сухомлинського представлена у вигляді казок, притч, новел, легенд, оповідань, які він спеціально написав для дітей. Твори В. Сухомлинського для дітей несуть у собі елементи високих моральних якостей, без яких неможливо уявити людину-громадянина.

Педагогічні казки В. Сухомлинського — дивосвіт малят, розкритий очима мудрого наставника, який не повчає дітей, не спонукає чи заохочує їх, а просто йде поруч дитлахів, інколи ніби ще й десь за молодшими школярами, радіючи разом з ними кожному новому відкриттю. Педагогічні казки В. Сухомлинського нібито опосередковано, непомітно зовні, але активно й ефективно виховують у дітей дошкільного і молодшого шкільного віку найкращі людські почуття щирості і любові до всього прекрасного, формують перші навички людяності у взаєминах між юними особистостями. У центрі уваги видатного педагога є діяльність вчителя, його проблеми, багатогранна діяльність, культура спілкування з дітьми, педагогічної майстерності, духовності, підготовки вчителів у навчальних закладах. «Сто порад вчителів» — праця, яка має стати постійним порадищем вчителя, як і інші його визначні твори, що мають пізнавальне значення для освітніх працівників, педагогічної громадськості.

Звертаючись до вчителів, В. Сухомлинський писав: «Які б грані людської волі і розуму, серця і мудрості не відкривались у вашій особі перед дитиною: схвалення, похвала, захоплення, гнів, обурення, осуд — кожна з цих граней повинна відкриватися на фоні головного — поваги до людської гідності, звеличення Людини».

Учитель творить людину. Він має володіти надзвичайно тонкими інструментами, якими впливає на людську душу і які постійно удосконалює. На думку В. Сухомлинського, найважливіша таємниця та, що вчитель готується до уроку все життя, його духовне життя — постійне збагачення інтелекту.

Формування духовного світу молоді — одне із важливих питань виховання. Духовний розвиток підростаючого покоління тісно пов'язаний із життям, із розвитком суспільства. У творах «Як ми виховували мужнє покоління», «Духовний світ школяра», «Праця і моральне виховання», «Моральний ідеал молодого покоління», «Павлиська середня школа» та «Серце віддаю дітям» основна увага приділяється формуванню духовності школяра. В. Сухомлинський не тільки закликав до пізнання особистості дитини. У монографії «Духовний світ школяра» він на великому фактичному матеріалі розглянув і проаналізував процес інтелектуального, морального, естетичного формування людини в роки її дитинства, отрочтва і ранньої юності. І, безперечно, однією з найважливіших рис творчості В. Сухомлинського було тонке проникнення у душу юної людини, яка пізнає світ і утверджує себе у ньому.

В. Сухомлинського не задовольняв зміст шкільних читанок, в яких відчувався брак художніх творів на морально-етичні теми. Він створив «Хрестоматію з етики для читання учням Павлишської середньої школи». Для вирішення проблеми моральності Василь Олександрович актуалізував педагогічну етику, науку про формування моральних основ особистості, надаючи при цьому велику увагу

проблемі виховання школярів засобами слова. Він наповнив такі категорії етики, як честь, обов'язок, гідність, добро педагогічним та гуманістичним змістом.

До важливих засобів виховання В. Сухомлинський відносив книгу. Підкреслюючи велике виховне значення книги в духовному розвитку дитини, Василь Олександрович рекомендує звертати увагу на формування у школярів вміння читати, бачити в тексті його глибинний зміст. Велику увагу він приділяв добору літератури для дитячого читання. Для молодших школярів Павлишської школи вчений уклав Золоту бібліотеку дитинства, а для підлітків — Золоту бібліотеку отроцтва, до яких увійшли найкращі книги українських та зарубіжних письменників.

В роботі Павлишської середньої школи творчість засобами слова займала одне з вагомих місць. Василь Олександрович наголошував, що складання казок, оповідань і віршів було улюбленим заняттям павлишських школярів. Через твори у дітей виховувалась любов до книги, до природи рідного краю, до людини, до рідного слова. Крім казок, віршів В. Сухомлинський разом з колегами широко практикував написання учнями оповідань-мініатюр, що були результатом уроків мислення, на яких удосконалювався найважливіший інструмент людського спілкування — слово.

На сучасному етапі активних пошуків нових шляхів реформування освіти особливо зростає науково-практична значущість творчої спадщини В. Сухомлинського. Він створив виховну систему, співзвучну із завданнями сучасної школи.

Можна сказати, що виховання засобами слова у творчій спадщині В. Сухомлинського становить оригінальну авторську систему, що характеризується єдністю мети, завдань, форм, методів і засобів. Дослідження життєвого шляху і творчої діяльності В. Сухомлинського показало, що джерелами становлення його поглядів на слово були: народні звичаї, традиції, мораль українського народу, любов до культури і літератури, твори педагогів-класиків. Значним новаторським внеском у проблему виховання школярів засобами слова є створені педагогом казки, новели, оповідання, бувальщини, притчі, легенди, що значно збагатили сучасну дитячу літературу.

В. Сухомлинський — гідний спадкоємець гуманістичної традиції. «Що було найголовніше в моєму житті? Без вагань відповідаю: Любов до дітей». «Дехто думає, що любити дітей — це найлегша справа, найпростіша. Бути добрим, бути рідним своїй дитині, бажати добра, бути доброзичливим — це вже і є любов. Насправді це не так. Любити дітей — це, як сказав, найтонша, найскладніша і наймудріша річ, яка приходить з досвідом. Справжня любов поєднує в собі відповідальність за дитину і бажання добра. Якщо є відповідальність, то є і вимогливість. Справжня вимогливість — це дитя любові і відповідальності».

Сьогодні, коли перед педагогічною наукою і всіма ланками освіти стоять складні відповідальні завдання, в науково-практичному досвіді В. Сухомлинського можна знайти джерела і шляхи для їх успішного розв'язання.

3.2. ГУМАНІЗМ ПЕДАГОГІКИ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО ЯК СМИСЛ ВИХОВАННЯ В СУЧАСНІЙ ШКОЛІ

Бородіна О. В.,

*заступник директора з виховної роботи
спеціалізованої школи № 96 ім. О. К. Антонова*

*Якщо вчитель став другом дитини,
якщо ця дружба осяяна благородним захопленням,
поривом до чогось світлого, розумного,
у серці дитини ніколи не з'явиться зло.*

В. О. Сухомлинський

Сучасність нам диктує багато нових правил та готує нові виклики. Сьогодні багато вчителів, особливо молодих, стикається з проблемою, коли учні не наділяють вчителя авторитетом, лише тому, що він вчитель. Діти мало звертають уваги на слова «потрібно», «ти мусиш», «тихо», «вчи», якщо вони не підкріплені ніякими аргументами, не відчувають внутрішню мотивацію. Саме тому ми і перечитуємо твори В. Сухомлинського, який надихає нас до творчого пошуку та надає нам наснаги. На мою думку, саме завдяки любові до учнів, В. Сухомлинський здобув таку велику повагу учнів та пошану колег і до нашого часу залишився геніальною постаттю українського народу. Василь Олександрович писав: «Що було найголовнішим у моєму житті? Без роздумів відповідаю — любов до дітей». Гуманістичні переконання В. Сухомлинського невіддільні від його віри в могутню силу виховання. Віра в дитину — фундамент педагогічного оптимізму. Він висунув і розвинув концепцію відносної автономії конкретної особи, її права на вибір на основі власної совісті.

Одна з найважливіших гуманістичних ідей, що пронизують педагогічну систему В. Сухомлинського, полягає у запереченні, неприступності будь-якого насильства над дитиною. Необхідне передусім беззастережне визнання педагогом права учня бути суб'єктом виховного процесу, рівноправним, хоч і різнозобов'язаним учасником, бути суб'єктом власної активності, носієм волі.

Школа, виховання в розумінні В. Сухомлинського — це «світ душевних людських доторкань» і «владарювання над дітьми» — найважче випробування для педагога, показник його педагогічної етики та культури. Василь Олександрович вважав, що потрібно ставити дітям чіткі, ясні й тверді вимоги у навчанні і поведінці. Вимоги повинні бути саме чіткими, а не грубими. Школа, виховання в розумінні В. Сухомлинського — це «світ душевних людських доторкань» і «владарювання над дітьми» — найважче випробування для педагога, показник його педагогічної етики та культури.

З гуманізмом педагогіки В. Сухомлинського співзвучна педагогіка партнерства НУШ, що ґрунтується на співпраці учня, вчителя та батьків.

Педагогіка партнерства не відмінняє вимогливість вчителя, бо, як засвідчує практика, саме вимогливі й справедливі вчителі мають найбільшу повагу та довіру серед учнів. Головними принципами партнерства НУШ є:

- повага до особистості;
- доброзичливість і позитивне ставлення
- довіра у відносинах
- діалог-взаємодія-взаємоповага
- розподілене лідерство
- принципи соціального партнерства

Метою партнерства між школою та батьками є інтеграція батьків у педагогічний процес шляхом створення необхідних і достатніх умов для залучення сім'ї до супроводу дитини в освітньому процесі.

Сьогодні важливо опанувати технології проектування моделі партнерської взаємодії з сім'єю та включити батьків у побудову соціального партнерства.

Вимогами й правилами організації партнерства школи і сім'ї є:

- формування морально-духовної, життєво компетентної особистості, яка успішно самореалізується у соціумі як громадянин, сім'янин, професіонал;
- єдність дій педагогів і батьків;
- зміцнення й розвиток контактів між педагогами і батьками щодо вивчення психології дитини та її поведінки;
- постійний діалог як форма стосунків між педагогами і батьками, основою якої є свідоме прийняття шкільних вимог і правил батьками;
- гуманізація міжособистісних стосунків, попередження конфліктних ситуацій та оптимізація стосунків між педагогами і батьками, в основі яких — толерантність, розуміння, співучасть, відкритість, добровільність, здатність до взаємодії;
- постійне, різнобічне і глибоке вивчення сім'ї;

- системна організація навчання батьків, підвищення рівня їхніх психолого-педагогічних знань і компетентності, урізноманітнення форм і методів педагогічної просвіти.

Ефективне партнерство можливе за сформованості у батьків готовності до взаємодії зі школою на паритетних засадах, з опорою на розуміння того, яку діяльність краще виконає школа, а яку — сім'я.

Гуманізм педагогічної системи В. Сухомлинського, як і оновні принципи НУШ, ґрунтується на положеннях про самоцінність людини, її прав на свободу і гідність як неповторну індивідуальність. Керуючись саме такими зрозумілими і водночас такими інколи непростими порадами, вчитель і може виховати ОСОБИСТІТЬ, ПАТРІОТА та ІНОВАТОРА

3.3. ОСОБИСТІСНО ОРІЄНТОВАНИЙ ПІДХІД У НАВЧАННІ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ У КОНТЕКСТІ ІДЕЙ В. СУХОМЛИНСЬКОГО

Виклюк С. Г.,

*вчитель-методист початкових класів,
Київська гімназія східних мов № 1,
відмінник освіти України*

У 2018 році стартувала освітня реформа. Нова Українська школа, яка проголошує збереження цінностей дитинства, необхідність гуманізації навчання, особистісного підходу, розвитку здібностей учнів, створення навчально-предметного середовища, що в сукупності забезпечують психологічний комфорт і сприяють вияву творчості дітей. На цьому етапі система поглядів В. Сухомлинського на сутність навчально-виховного процесу набуває особливого значення та актуальності.

У концепції НУШ акцентовано увагу на упровадження особистісно орієнтованої моделі освіти, заснованої на ідеології дитиноцентризму. Саме на положенні про неповторність кожної дитини побудована вся система поглядів В. Сухомлинського на проблеми навчання й виховання. При цьому педагог зауважував, що «кожна дитина — це особливий, неповторний світ. Виховати особистість, сформувати душу людини можна, тільки зрозумівши цей світ, пізнавши всі його тайники» [8, 204]

Головні компоненти Концепції НУШ тісно перегукуються з педагогічною спадщиною В. Сухомлинського:

1. Новий зміст освіти, заснований на формуванні компетентностей, потрібних для успішної самореалізації в суспільстві.

2. Орієнтація на потреби учня в освітньому процесі, дитиноцентризм.

3. Наскрізнний процес виховання, який формує цінності.

4. Педагогіка, що ґрунтується на партнерстві між учнем, учителем і батьками.

Запорукою успіху, на думку В. Сухомлинського, є спільна діяльність учителя й учнів, який стає новим значущим дорослим в умовах перебування дитини в школі. «Якщо вчитель став другом дитини, якщо ця дружба осяяна благородним захопленням, поривом до чогось світлого, розумного, у серці дитини ніколи не з'явиться зло», — писав Василь Сухомлинський [с. 174] Однією з пріоритетних цілей навчання української мови в початковій школі є формування різних видів мовленнєвої діяльності, комунікативної та читацької компетентностей. Одним із основних напрямів підготовки учнів до життя є формування їхньої мовленнєвої компетентності, яка полягає у здатності слухати, сприймати й відтворювати інформацію, читати й розуміти текст, вести діалог, брати участь у дискусіях, переконувати та відстоювати власну точку зору, висловлювати власні думки, міркування, погляди в усній і письмовій формах.

Комунікативна компетентність містить чотири складові: мовну, мовленнєву, соціокультурну та загальноосвітню, має за мету формування культури усного та писемного мовлення як засобу вільного спілкування та самовираження.

Молодший шкільний вік є важливим етапом соціалізації і розвитку комунікативних умінь.

В. Сухомлинський наголошував на важливості формування мовної культури та культури спілкування особистості. «Мовна культура — це живодайний корінь культури розумової, усього розумового виховання, високої, справжньої інтелектуальності...» [5, 119]

Розвиток культурно-мовних цінностей здобувачів освіти є складником інноваційної моделі розвитку культурно-мовних та морально-громадських цінностей учнів нашої гімназії. Це сприяє забезпеченню розвитку мовленнєвої, комунікативної культури особистості, формуванню національної умовної ідентичності, мовного світогляду, соціальних і моральних позицій на основі етнонаціональних, культурно-історичних цінностей українського народу, народів, мови яких вивчають гімназисти.

Одне із завдань навчання української мови у початкових класах полягає у формуванні усіх видів мовленнєвої діяльності: аудіювання, говоріння, читання і письма.

На особливу увагу заслуговує система «Щоденні 5», яка навчає дітей комунікувати, дає можливість працювати з дітьми індивідуально.

Основними компонентами ротаційної моделі «Щоденні 5» є такі:

1. Читання для себе.

2. Письмо для себе.

3. Читання для когось.

4. Робота зі словами.

5. Слухання.

Ротаційна модель «Щоденні 5» розроблена з метою навчити учнів розвивати власну витривалість та самостійність під час виконання кожного з її компонентів, що забезпечує їх активну участь у читанні та письмі протягом тривалого часу. Така модель навчання пропонує різноманітні види діяльності, що збільшує мотивацію та інтелектуальну зайнятість учнів.

Формування комунікативної компетентності у 1-му класі передбачає розвиток умінь спілкуватися *усно і письмово*.

Для розвитку **усного спілкування** використовую такі методи:

— розігрування діалогу, монологу;

— інсценування казок;

— усний опис картини;

— проведення нестандартних уроків, сюжетно-рольових ігор;

— розширення словникового запасу школярів через роботу зі словниками;

— складання словосполучень та речень, відновлення деформованого тексту;

— використання інтерактивних технологій: «Мозковий штурм», «Мікрофон», «Рольова гра», «Аналіз історій та ситуацій», тощо;

— здійснення перекладів текстів, паралельне використання двох мовних систем;

— проведення бібліотечних уроків, підтримання постійного зв'язку з бібліотекою.

Для розвитку **уміння спілкуватися письмово** можна використати такі завдання:

— написання запрошень, привітань, оголошень;

— листування з ровесниками;

— складання пам'яток щодо адекватного спілкування і відпрацювання їх із дітьми з використанням конструкції «Я вважаю», «Перепрошую», «Я певен» тощо та пам'яток: «Формули мовленнєвого етикету», «Правила спілкування», «Правила розмови по телефону», «Правила, які слід дотримуватися під час інтерв'ю»\$

— написання твору.

Діалог і монолог — форми мовленнєвої діяльності. Але діалог є основною, домінуючою формою мовлення, адже використовується на рівні побутового і громадського спілкування (у сім'ї, школі, бібліотеці, магазині, на вулиці тощо). Тому вже в 1-му класі на уроках навчання грамоти діалог має займати належне місце.

Культурне діалогічне мовлення — невід'ємна складова комунікативної компетентності молодших школярів, що передбачає не тільки збагачення словникового запасу учня формами мовного етикету, синонімами, антонімами, образними словами тощо, а й набуття вміння варіювати інтонації відповідно до мовленнєвої ситуації. Діалогічне мовлення формується у процесі розмови двох партнерів, його не планують заздалегідь, у якому напрямі йтиме розмова. Кожен із партнерів діалогу висловлює своє ставлення до предмета розмови чи до позиції другого партнера за допомогою слів та позамовними засобами спілкування (міміка, інтонація, сила голосу, жести тощо). Тому формування комунікативної компетентності в 1-му класі має обов'язково передбачати й оволодіння позамовними засобами спілкування у єдності з мовою.

Робота над формуванням діалогічного мовлення включає:

- відтворення діалогів із прослуханих та прочитаних текстів;
- створення діалогів за малюнками ситуативного плану;
- діалоги за планом;
- прогнозування закінчення діалогу;
- складання діалогу за опорними словами;
- складання діалогу за поданою ситуацією;
- складання діалогу за поданою темою.

Основними видами робіт з розвитку монологічних мовленнєвих висловлювань є **перекази і твори**. Але практичний досвід ще засвідчує, що необхідно пропонувати учням складати усні та письмові висловлювання з безпосередньою комунікативною метою: оголошення, вітання, запрошення тощо. Таку роботу слід пропонувати виконувати самостійно або з опорою на різні допоміжні матеріали: план, словосполучення, ключові речення, початок чи кінець пропонуваного висловлювання, малюнок, серія малюнків, картина тощо.

Три етапи навчання монологічному мовленню:

1 етап — розвиток монологічного мовлення на рівні елементарного висловлювання. Мета — оволодіння учнем уміння висловлювати одну завершену думку про предмет або явище. Елементарне висловлювання виступає мінімальною оперативною навчальною одиницею.

2 етап — розвиток монологічного мовлення на рівні складного висловлювання. Мета — навчити учнів логічно поєднувати елементарні висловлювання,

оформлювати думки про декілька явищ або предметів, включення в мовлення елементів аргументації.

3 етап — розвиток монологічного мовлення на рівні повідомлення по темі. Мета — навчити учнів будувати висловлювання з опорою на прочитаний текст, але в зв'язку з новою ситуацією, тобто будувати висловлювання текстового рівня.

При навчанні здобувачів освіти кожному виду монологу необхідні такі навчальні уміння:

Монолог — опис

- 1) вміння зацікавити слухачів описуванням об'єктом;
- 2) вміння мобілізувати увесь свій життєвий досвід пов'язаний з описуванням об'єктом;
- 3) вміння послідовно описувати об'єкт від загального до приватного;
- 4) вміння давати суб'єктивну оцінку якостям описуваного об'єкта.
- 5) вміння робити опис більш живий, використовуючи різноманітні структури;
- 6) вміння робити висновок.

Монолог — розповідь

- 1) вміння привернути увагу до своєї розповіді;
- 2) вміння спланувати розповідь і почати її;
- 3) вміння розповідати історію в хронологічному порядку;
- 4) вміння розповісти оповідання в нехронологічній послідовності, щоб надати розповіді оповідання таємничий характер, або ввести в нього детективні елементи;
- 5) вміння прикрашати розповідь, робити її більш живою;
- 6) вміння висловити свою точку зору і дати оцінку подіям, які відбуваються.
- 7) закінчити розповідь оповідання.

Монолог — повідомлення

- 1) вміння придати висловлюванню вагомості;
- 2) вміння виділяти головну інформацію;
- 3) вміння давати резюме і коротко викладати зміст;
- 4) вміння послідовно і чітко викладати місто, час і умови повідомлення;
- 5) вміння відрізнити факти від думок;
- 6) вміння закінчити повідомлення.

Монолог — оцінка

- 1) вміння констатувати факт, який необхідно оцінити;
- 2) вміння виділити основу для оцінки: факти, доводи;
- 3) вміння аналізувати факти;

4) вміння чітко, логічно і послідовно організовувати, викладати і пояснити факти;

5) вміння висловлювати відношення до проблеми з опорою на подані факти;

6) вміння одбирати найбільш важливі аргументи;

7) вміння викладати інші погляди на проблему і критично їх оцінювати;

8) вміння робити заключення-оцінку, основу на викладених аргументах.

Монолог — доказ і монолог — роздум

1) вміння викласти думку, яку необхідно доказати;

2) вміння аргументувати свою точку зору, тобто представляти думки, істинність яких вже доказана або факти, чи дані про об'єкт;

3) вміння доказувати тезу по аналогії, від супротивного, дедуктивним, індуктивним методом;

4) робити висновки, основані на очевидних фактах;

5) робити логічні висновки;

6) викладати різні точки зору;

7) аналізувати причини;

8) визначати можливі альтернативні вирішення проблемного питання;

9) вміння робити висновки про істинність або хибність думки, тези.

Робота з розвитку мовлення молодших школярів включає такі напрями:

— вдосконалення звуковимови учнів і підвищення їхньої мовної культури;

— збагачення, уточнення й активізація словникового запасу молодших школярів;

— вміння вживати слова у властивому для них значенні, користуватися виражальними засобами мови залежно від ситуації і мети висловлювання;

— удосконалення граматичного ладу мовлення учнів;

— оволодіння нормами українського літературного мовлення;

— послідовно і логічно викладати думки;

— засвоєння найважливіших етичних правил спілкування.

Ці напрями роботи з розвитку мовлення становлять основу для формування у молодших школярів мовленнєвої компетентності.

Більшість орієнтованих видів навчальної діяльності відображає синергетичний підхід до освітнього процесу, коли виконання завдань із різних галузей, їх взаємопроникнення підсилюють ефекти навчання, зумовлюють трансформацію ціннісних орієнтацій, самопізнавальну і самовиховну активність. Блискучим прикладом проведення таких інтегрованих уроків є досвід В. Сухомлинського, його «уроки мислення в природі», які він проводив у Павиській школі для 6-річних учнів. Це, на думку О. Савченко, інтеграція основних видів пізнавальної діяльності (спостереження, мислення, мовлення) з метою навчання, виховання

і розвитку дітей. Саме інтеграція словесної творчості з різними видами емоційно-образної діяльності (грою, спілкуванням з природою, малюванням, музикою, драматизацією) дає можливість створити мотив пізнання граматичних абстракцій рідної мови, індивідуалізувати навчання.

Розвиток мислення В. Сухомлинський тісно пов'язує з умінням читати. Невміння мисленнєво охопити закінчені частини речення, невідомість здогадатись про зміст якоїсь частини речення, навіть не дочитавши його до кінця — все це позначається й на розвитку мислення. Хто не вміє читати — не вміє мислити.

Слід зазначити, що В. Сухомлинський свого часу створив систему засобів спілкування дитини з книгою: він відбирав літературу для читання з урахуванням вікових особливостей дитини, сам написав багато чудових дитячих книжок. Через оповідання, казки, притчі, легенди, написані у зрозумілому для дітей викладі, він формує ціннісні орієнтири та настанови. Твори видатного педагога закладають основи самопізнання, потреби саморозвитку, самореалізації особистості.

Варто також пам'ятати слова В. Сухомлинського: «Є успіх, є бажання вчитися. Особливо важливо це на першому етапі навчання — в початковій школі, де дитина не вміє долати труднощі, де невдача приносить справжнє горе» [6, 174]

«Школа радості» В. Сухомлинського стала прикладом, як потрібно вести по сходах дитину, щоб вона не відчувала втоми, хотіла вчитись творити. Теоретично обґрунтовані положення та рекомендації В. Сухомлинського щодо розвивального характеру навчання, творче використання їх в оновленій освіті набувають ще більшої актуальності, вони відкривають нові можливості для удосконалення навчально-виховного процесу, для піднесення його якості.

Педагог надавав перевагу тим факторам, які активізують розвиток і пізнавальну діяльність учнів, а саме: творча особистість учителя, зміст навчання, методи викладання, предметно-розвивальне середовище. Природне довкілля, предметно-розвивальне середовище, на думку педагога-гуманіста, це першоджерело повноцінного розвитку особистості молодших школярів, які викликають у дітей широку гаму емоцій і почуттів, пробуджують «дрімотні сили розуму». Педагог-новатор підкреслював, що дитина до 12 років мислить образами, барвами, звуками, а тому образне мислення — це обов'язковий мікровіковий етап, необхідний для переходу до мислення поняттями, розумового розвитку.

Ідеї видатного гуманіста ХХ ст. не тільки є своєчасними для сучасності, але можуть залишатися актуальними для педагогічної теорії та практики ще тривалий час, виступаючи своєрідним гаслом школи майбутнього.

Список використаної літератури

1. Дидактика: теорія і практика; зб. наук. праць за наук. ред. д-ра пед. Наук Г.О. Васильківської — К.: вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2016. — 208 с.
2. Варзацька Л.О., Лобанчук О.А./Українська мова. Святині рідної землі. Інтегровані уроки рідної мови і мовлення. 1–4 класи: Посібник для вчителя. — Тернопіль: Навчальна книга — Богдан, 2008. — 304 с.
3. Вовчук І.С., Петік Ю.О./Мовленнєвий етикет та культура спілкування молодших школярів — Х.; Вид. група «Основа», 2013. — 447 с.
4. Савченко О.Я. Сучасний урок у початкових класах. К.: „Магістр — S”, 1997. — 256 с.
5. Сухомлинський В.О. Серце віддаю дітям/Василь Олександрович Сухомлинський. — К.: Рад. школа, 1976. — 169 с.
6. Сухомлинський В.О. Вибрані твори в п'яти томах. Т. 3. Серце віддаю дітям. Народження громадянина. Листи до сина/В.О. Сухомлинський. — Київ: Радянська школа, 1977. — 670 с.
7. Сухомлинський В.О. Павлівська середня школа/В. Сухомлинський//Вибрані твори: У 5 т. — К.: Рад. шк., 1977. — Т. 4. — С. 5–390
8. Сухомлинський В.О. Статті/В.О. Сухомлинський//Вибр. тв.: в 5 т. — К.: Рад. шк., 1977. — Т. 5. — 639 с.

ОРГАНІЗАЦІЯ МЕТОДИЧНОЇ РОБОТИ З ВИВЧЕННЯ Й УПРОВАДЖЕННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ СПАДЩИНИ В.О. СУХОМЛИНСЬКОГО В РОБОТІ З ДОШКІЛЬНИКАМИ

Катерина Марченко,
методист Центру позашкільної роботи
Святошинського району м. Києва

Надія Кучинська,
керівник гуртка «АБВГДЕЙКА»
Центру позашкільної роботи
Святошинського району м. Києва

Сьогодні з-поміж важливих завдань, що постають перед системою освіти, особливої актуальності набуває проблема розвитку дітей дошкільного віку шляхом виховання, навчання, соціалізації та формування необхідних життєвих навичок.

Виконанню цих завдань сприяє Центр позашкільної роботи Святошинського району м. Києва. У закладі навчається 490 дітей-дошкільників, які не відвідують дитячі садки. Діти навчаються за наступними напрямками позашкільної освіти: художньо-естетичним, соціально-реабілітаційним, гуманітарним.

Діяльність педагога з дошкільниками має спрямовуватися на:

- формування гармонійно розвиненої, самостійної, активної, творчої та успішної особистості;
- прищеплення дитині загальнолюдських цінностей і формування якостей, необхідних для повноцінного життя в суспільстві, зокрема: гідності, самостійності, цілеспрямованості, доброти, милосердя, гуманного ставлення до природи;
- доведення до свідомості дитини, що вона є частиною природи, що світ належить їй і вона відповідальна за нього;
- побудову освітнього процесу відповідно до індивідуальних потреб, інтересів, здібностей і особливостей дитини;
- виявлення задатків, нахилів і талантів вихованців, створення сприятливих умов для їх розвитку;
- забезпечення умов для самовираження, самоствердження, самореалізації і вільного розвитку кожної дитини;
- на гуманізацію і демократизацію педагогічного процесу в закладі; створення умов вільного самопочуття дитини, спонукання її до самостійного пошуку, активних дій, ініціативної поведінки;

- пробудження у дитини інтересу до навчання, культивування прагнення до знань і пошукової діяльності;
- сприяння оволодінню рідною мовою, створення умов для раннього навчання іноземних мов.

В сучасних умовах так важливо, щоб педагоги, які працюють з дошкільниками, вмiли осмислювати дитинство з наукових позицій, розуміти закони і закономірності розвитку дитини та траєкторію їх практичного використання.

Отже, сьогодні для роботи з дошкільниками потрібен педагог з високим рівнем професійної компетентності. І джерелом для збагачення педагогічної практики в закладі слугує багатогранна спадщина В. Сухомлинського.

У ЦПР реалізується для педагогів, які працюють з дошкільниками, проект «Спадщина В. Сухомлинського — джерело збагачення педагогічної практики з дітьми дошкільного віку».

Мета проекту: залучити педагогів, батьків до вивчення педагогічної спадщини В. Сухомлинського; окреслити шляхи творчого використання доробку В. Сухомлинського у практиці роботи з дітьми-дошкільниками.

Завдання проекту:

- розкрити актуальність педагогічної спадщини В. Сухомлинського для розвитку дошкільної освіти в закладі;
- організувати вивчення педагогічної спадщини В. Сухомлинського в усіх центрах науково-методичної роботи в закладі;
- виявити, систематизувати та узагальнити досвід творчого впровадження ідей В. Сухомлинського у діяльність педагогів закладу;
- стимулювати бажання творчо впроваджувати педагогічні ідеї В. Сухомлинського в практику роботи з дошкільниками;
- Реалізація проекту потребувала внесення змін в організацію методичної роботи.

Зокрема, організовано роботу творчих груп:

- Морально-духовний розвиток особистості дитини у працях В. Сухомлинського;
- Основи емоційно-естетичного розвитку особистості дитини дошкільного віку у творчій спадщині В. Сухомлинського;
- Організація ігрової діяльності дітей у педагогічній спадщині В. Сухомлинського;
- Виховний потенціал казок В. Сухомлинського;
- Використання спадщини В. Сухомлинського у практиці роботи з батьками дітей дошкільників.

Членами творчих груп за результатами вивчення педагогічної спадщини В. Сухомлинського проведено:

Педагогічні читання

- Спадщина В. Сухомлинського в контексті нової філософії дошкільної освіти *Круглі столи*
 - Використання спадщини В. Сухомлинського в морально-етичному вихованні дітей дошкільного віку
 - Емоційно-естетичний розвиток особистості дитини дошкільного віку в творчій спадщині В. Сухомлинського *Семінар-тренінг*
 - Використання спадщини В. Сухомлинського в практиці роботи з батьками *Виставки-презентації*
 - В. Сухомлинський належить усьому світові
 - В. Сухомлинський: Гуманіст. Мислитель. Педагог
 - Членами творчої групи розроблено:
 - Дорожня карта реалізації проекту «Спадщина В. Сухомлинського — джерело збагачення педагогічної практики з дітьми дошкільного віку»;
 - Інформаційно-методичний навігатор «Вивчення педагогічної спадщини В. Сухомлинського»;
 - Дороговкази В. Сухомлинського для роботи педагогів з дошкільниками
- Як показала практика, участь педагогів в реалізації проекту сприяє розвитку професійної компетентності педагогів.

Проект «Спадщина В. Сухомлинського — джерело збагачення педагогічної практики з дітьми дошкільного віку»

2018 рік — рік вшанування видатного педагога-новатора, публіциста, письменника, культурно-освітнього подвижника — В. Сухомлинського.

В. Сухомлинський залишив нащадкам фундаментальну педагогічну спадщину, засновану на його особистому педагогічному досвіді. Спадщина В. Сухомлинського не втрачає свого унікального пізнавального, освітнього, виховного значення і тепер, у період творення нової освіти в Україні.

В контексті зазначеного актуальним сьогодні є вивчення педагогічної спадщини В. Сухомлинського, виокремлення педагогічних ідей для впровадження в практику роботи з дітьми дошкільного віку.

Реалізація проекту сприятиме усвідомленню учасниками проекту значущості постаті В. Сухомлинського, допоможе глибше пізнати контекст педагогічної спадщини, впровадженню його ідей в сучасний освітній процес.

Мета проекту: залучити педагогів, батьків до вивчення педагогічної спадщини В. Сухомлинського; окреслити шляхи творчого використання доробку В. Сухомлинського у практиці роботи з дітьми-дошкільниками.

Завдання проекту:

- розкрити актуальність педагогічної спадщини В. Сухомлинського для розвитку дошкільної освіти в закладі;
- організувати вивчення педагогічної спадщини В. Сухомлинського в усіх центрах науково-методичної роботи в закладі;
- виявити, систематизувати та узагальнити досвід творчого впровадження ідей В. Сухомлинського у діяльність педагогів закладу;
- стимулювати бажання творчо впроваджувати педагогічні ідеї В. Сухомлинського в практику роботи з дошкільниками;

Учасники проекту: педагогічні працівники, які працюють з дошкільниками.

Виконавці проекту: Науково-методична рада, інформаційно-методичний кабінет «Перспектива».

Термін виконання проекту: серпень 2017 р. — жовтень 2018 р.

Очікувані результати:

- учасники проекту поглиблюють знання щодо педагогічної спадщини В. Сухомлинського;
- учасники проекту удосконалять навички пошуку інформації, удосконалять вміння досліджувати, опрацьовувати, систематизувати результати пошуку;
- відбудеться збагачення методичного арсеналу педагогічних працівників, що сприятиме підвищенню рівня їх професійної компетентності, вдосконаленню і якісному поліпшенню освітнього процесу з дітьми-дошкільниками.

Дорожня карта реалізації проекту «Спадщина В. Сухомлинського — джерело збагачення педагогічної практики з дітьми дошкільного віку»

Етапи	Зміст діяльності	Терміни
1-й етап підготовчий	<ul style="list-style-type: none"> • Узгодження змісту проекту з партнерами, які зможуть надати допомогу в його реалізації • Визначення мети та очікуваних результатів • Визначення термінів, часових меж проекту, узгодження з планом роботи закладу • Поширення інформації про початок проекту • Формування проектної групи • Визначення потрібних ресурсів • Складання плану-схеми проекту • Планування діяльності 	Вересень-жовтень 2017 р.
2-й етап збір необхідної інформації	<ul style="list-style-type: none"> • Створення творчих груп та конкретизація завдань для них • Опрацювання різних джерел інформації творчими групами: <ul style="list-style-type: none"> – Морально-духовний розвиток особистості дитини у працях В. Сухомлинського; – Основи емоційно-естетичного розвитку особистості дитини дошкільного віку у творчій спадщині В. Сухомлинського; – Організація ігрової діяльності дітей у педагогічній спадщині В. Сухомлинського; – Виховний потенціал казок В. Сухомлинського; – Використання спадщини В. Сухомлинського у практиці роботи з батьками дітей дошкільників. 	Листопад-грудень 2017 р.
3-й етап реалізація запланованої діяльності	<ul style="list-style-type: none"> • Реалізація запланованих заходів; • Проведення педагогічних читань, круглих столів для педагогів, які працюють з дітьми-дошкільниками. 	Січень-червень 2018 р.

<p>4-й етап презентація проекту</p>	<ul style="list-style-type: none"> Створення мультимедійної презентації, оформлення демонстраційного стенду в інформаційно-методичному кабінеті, випуск інформаційного буклету Представлення матеріалів роботи творчих груп на засіданнях методичних об'єднань, педради, круглих столів Висвітлення реалізації проекту в ЗМІ Розміщення інформації про реалізацію проекту на сайті закладу 	<p>Лютий-червень 2018 р.</p>
<p>5-й етап оцінювання результатів проекту</p>	<ul style="list-style-type: none"> Вивчення громадської думки щодо реалізованого проекту шляхом проведення різноманітних опитувань Узагальнення отриманого досвіду Обговорення з учасниками проекту його результатів, результативності заходів 	<p>Жовтень 2018 р.</p>

Додаток 3

Інформаційно-методичний навігатор

«Вивчення педагогічної спадщини В. Сухомлинського»

1. Тематика науково-практичних конференцій

- Дошкільна освіта в контексті педагогічних ідей В. Сухомлинського
- Впровадження ідей В. Сухомлинського в практику роботи з дітьми дошкільного віку
- В. Сухомлинський і сучасність: батьківська педагогіка

2. Тематика педагогічних читань

- Спадщина В. Сухомлинського в контексті нової філософії дошкільної освіти
- Філософія дитинства в педагогічній спадщині В. Сухомлинського
- Педагогічна спадщина В. Сухомлинського як дороговказ для навчання, виховання, розвитку дітей дошкільного віку

3. Тематика круглих столів

- Використання спадщини В. Сухомлинського в морально-етичному вихованні дітей дошкільного віку

- Емоційно-естетичний розвиток особистості дитини дошкільного віку в творчій спадщині В. Сухомлинського
- В. Сухомлинський про виховання дітей старшого дошкільного віку засобами природи
- Використання казок В. Сухомлинського в роботі з дошкільниками
- В. Сухомлинський про роль гри в розвитку дитини
- В. Сухомлинський про родинне виховання

4. Тематика виставок-презентацій

- В. Сухомлинський належить усьому світові
- В. Сухомлинський: Гуманіст. Мислитель. Педагог
- Сучасні виміри педагогічної спадщини видатного педагога
- В. Сухомлинський. Батьківська педагогіка

5. Тематика семінарів-тренінгів

- Використання спадщини В. Сухомлинського в практиці роботи з батьками
- Використання ідей В. Сухомлинського у вихованні дошкільників
- Зміст, форми, методи емоційно-естетичного розвитку дітей дошкільного віку в спадщині В. Сухомлинського

6. Тематика педагогічних проектів

- Сторінками життєвого і творчого розвитку В. Сухомлинського
- Серце, віддане дітям

7. Тематика для самоосвіти педагогів

- Погляди В. Сухомлинського на процес виховання дошкільників
- Ідеї розвивального навчання дошкільників у педагогічній спадщині В. Сухомлинського
- Формування дитини-мислителя у творчій спадщині В. Сухомлинського
- Природа як важливий чинник формування особистості дошкільника у педагогічній спадщині В. Сухомлинського
- В. Сухомлинський про виховання у дітей бережливого ставлення до природи
- Формування у дошкільників естетичного ставлення до природи
- Погляди В. Сухомлинського на музичне виховання дітей
- В. Сухомлинський про розвиток творчих здібностей особистості

- Формування допитливості в дітей в працях В. Сухомлинського
- Погляди В. Сухомлинського на формування зміцнення і збереження здоров'я дітей
- В. Сухомлинський про виховання у дітей доброти і милосердя
- Організація ігрової діяльності дітей у педагогічній спадщині В. Сухомлинського
- Проблеми дитячої гри у педагогічній спадщині В. Сухомлинського та її місце в сучасній практиці
- Розвиток творчості дітей в грі
- Гра в розумовому, емоційному і естетичному розвитку дитини дошкільного віку
- Казка у вихованні дошкільників
- Казка як засіб виховного впливу на особистість дитини
- Формування морально-естетичної сфери особистості дошкільника за допомогою казок В. Сухомлинського
- Вплив казки на формування соціально-комунікативної компетенції у дошкільників
- Краса у вихованні дошкільників
- Пізнання оточуючого світу і розвиток емоцій дошкільників
- Педагогічні погляди В. Сухомлинського на підготовку дітей до школи в родині
- Актуальність поглядів В. Сухомлинського на проблему підготовки дошкільників до навчання в школі
- Проблеми підготовки дошкільників до шкільного життя в педагогічній спадщині В. Сухомлинського
- Василь Сухомлинський про виховання успіхом у навчанні
- В. Сухомлинський про сім'ю як першоджерело становлення особистості
- Організація навчання батьків у педагогічній спадщині В. Сухомлинського
- Василь Сухомлинський про педагогічну творчість і майстерність педагога

3.5. В. О. СУХОМЛИНСЬКИЙ ПРО РОЗВИТОК УЧНІВ ЗАСОБАМИ РІДНОГО СЛОВА

*Масловська Л. Г.,
вчитель-методист
української мови та літератури,
Київська гімназія східних мов № 1,
відмінник освіти України.*

**Учительська професія — це людинознавство,
постійне проникнення в складний духовний
світ людини, яке ніколи не припиняється.
В. О. Сухомлинський**

В умовах духовного відродження, яке нині переживає українське суспільство і зокрема сучасна освіта, педагогіка гуманізму Василя Олександровича набуває особливої актуальності.

Український педагог-новатор Василь Сухомлинський (1918–1970) вважав мову духовним багатством народу [8, т. 3, с. 201]. Учений переконливо доводив, що духовний розвиток дитини «нерозривно пов'язаний із розвитком її мови» [8, т. 1, с. 319], оскільки «завдяки мові людині стають доступними найрізноманітніші джерела, що живлять емоційну, інтелектуальну й вольову сфери її духовного життя. У мові відображається ідейна спрямованість духовного життя людини, слово містить у собі невичерпні можливості для впливу на її світоглядну сферу» [8, т. 1, с. 319]. Я погоджуюся із твердженням Василя Сухомлинського, що «слово — єдиний засіб виховання, ніби місток, через який наука виховання переходить у мистецтво, майстерність» спочатку вчителя, а потім й учня [8, т. 3, с. 507].

Педагогічна система В. Сухомлинського — це відповідь на запитання: «Якою має бути сьогодні Нова українська школа і український учитель?» Це має бути школа гуманності, сердечності, людяності, чуйності, толерантності і справедливості. Сучасна українська школа потребує олюднення знань і освітнього середовища. А воно можливе за умови активного використання українським учительством ідей гуманної педагогіки В. О. Сухомлинського, яка заслуговує на особливу увагу і належне пошанування.

Уроки Василя Сухомлинського «Під блакитним небом» заслуговують на особливу увагу і практичне впровадження в сучасній українській школі.

100 років від дня народження — це рік належного пошанування Великого Учителя. Це нагода для критичного, об'єктивного осмислення проблем української освіти, школи. Це професійний звіт педагогічної громадськості перед Великим Учителем [6, с. 6–7].

Розбудова української держави неможлива без інтелектуально і творчо обдарованих громадян, саме тому Указом Президента України 2018 рік оголошено Роком дитячої творчості. Сьогодні вимагає від педагогів переосмислення багатьох освітніх питань. Те, що сьогодні ми називаємо інтерактивною методикою, В. Сухомлинський впроваджував багато років тому — тоді й слова такого не було. Тому нині є актуальним звернення до гуманістичних основ педагогічної спад-

щини В. Сухомлинського. Особливо доцільно звернути увагу на його новаторські здобутки — це школа радості, школа під блакитним небом, уроки мислення серед природи, бесіди з людинознавства, що описуються у книзі «Серце віддаю дітям». Як прекрасно, що зв'язок з минулим можна отримати через книги, які залишилися нам у спадок. Мені не пощастило зустрітися віч-на-віч з педагогом-гуманістом. Але його книги — безмежний океан думок! Це найбільший подарунок для мого серця. Вдумайтеся у фразу «Серце віддаю дітям» — нею сказано все. Таким має бути вчитель. І таким був Василь Сухомлинський — вчитель із маленької сільської школи на Кіровоградщині.

В. Сухомлинський стверджував, що за маленькою шкільною партою твориться народ. А творять його в першу чергу вчителі української мови та літератури, «наставники думки, волі, духу людини», бо наука рідної мови, літератури — наука про найголовніше: про Україну, рідну землю, її силу й красу, її минуле й майбутнє.

Сучасна освіта спонукає мене до компетентнісного створення змісту нестандартних уроків, а саме: рольові уроки, уроки-сценарії, уроки-драматизації, уроки-презентації (власна таблиця).

На уроках я використовую як традиційні, так і нетрадиційні, інтерактивні методи навчання. Систематично застосовую такі: «мікрофон», «акваріум», «мозковий штурм», «прес», «пінг-понг».

Прагну того, щоб навчальний матеріал був цікавим та доступним учням. Так, на уроках української мови я використовую такі методи:

- вибірково-розподільні, словникові, асоціативні диктанти;
- творче конструювання речень, словосполучень, прислів'їв, приказок; кодова робота (речення, диктанти, вправи);
- мовознавчі вікторини (картки, цікаві конкурси); вправи з ключем.

До нетрадиційних уроків української мови у старших класах належать інтегровані уроки, уроки-лекції, уроки-семінари, уроки-колоквіуми, уроки-заліки, уроки-консультації, уроки-практикуми та дидактичні ігри.

Сучасний урок має бути витвором мистецтва і педагогічної майстерності вчителя, викликати в учнів щирий інтерес, справжню захопленість, формувати їх творчу свідомість. Це зумовлює потребу компетентнісної педагогічної системи, особистісно орієнтованим підходом на кожному уроці як джерелі формування ціннісних орієнтацій учнів. Сучасний урок за своїми цілями (освітньою, виховною, розвивальною), змістом, структурою і методами організації та проведення повинен відповідати найновішим вимогам теорії й практики навчання української мови в школі та завданням Нової української школи і є високоефективним [2, с. 128].

Уроки української мови дають можливість інтегрувати отриману пізнавальну, навчальну інформацію, спонукають учнів і вчителів до спільної творчої діяльності. Джерелом розвитку інтересу до вивчення української мови можуть стати міжпредметні зв'язки в навчанні, інтегративні зв'язки української мови з українською літературою, історією, географією, образотворчим та музичним мистецтвом. Такі уроки постійно проводяться у Київській гімназії східних мов № 1. Нещодавно відбувся фестиваль культур народів світу. Учні розповідали про країну, мову якої вивчають: Китай, Туреччину, Японію, поєднуючи різноманітні завдання з музичним мистецтвом, географією, українською мовою.

В. Сухомлинський вважав, що «творчість людини як творця суспільно значущих матеріальних і духовних цінностей є вершиною її духовного життя, показником розвитку її інтелекту, почуттів та волі». «Творчість — це діяльність, у якій розкривається духовний світ особистості, у творчості — вище щастя людини. Завдяки творчості збагачується емоційне життя та розвиваються задатки особи. Творча діяльність школяра — одна з умов утвердження його моральної гідності, бо саме творчість відкриває в дитячій душі ті потаємні куточки, в яких дремають джерела добрих почуттів [8, с. 215]».

В. Сухомлинський справедливо вважав, що високої мовної довершеності, як правило, досягає та людина, яка багато працює над оволодінням мовою. Той, хто не пережив справжнього творчого натхнення у праці, не зазнає його і у творчості словом.

Безперечно, думки, рекомендації видатного вченого, вчителя української мови і літератури за фахом, повинні знайти своє втілення у праці творчих учителів України, бо вони актуальні й сьогодні. Цей цінний доробок учитель-словесник може використати на кожному уроці мови й літератури.

Багато висловів великого педагога містять глибокий зміст і стали дійсно крилатими.

Пропоновані речення і невеликі тексти, взяті з творів В. Сухомлинського, сприяють формуванню високих моральних рис, працелюбності, героїзму, любові до Батьківщини, матері, розвивають поетичність у поглядах на природу [8, с. 507].

Так для опрацювання запропонованих матеріалів, пропоную такі завдання для учнів:

ЗАЙМЕННИК

Перепишіть, підкресліть займенники, усно схарактеризуйте їх як частину мови. Доберіть антоніми до виділених слів.

Ви живете серед людей. Кожен ваш вчинок, кожне ваше бажання відбиваються на людях. Знайте, що існує межа між тим, що вам хочеться, і тим, що мож-

на. Ваші бажання — це *радощі* або ж сльози ваших *близьких*. Перевіряйте свої вчинки свідомістю: чи не завдаєте ви *зла, неприємності, незручності* людям своїми вчинками. Робіть так, щоб людям, які оточують вас, було *добре*.

ДІЄСЛОВО

Перепишіть, вставивши замість крапок, де потрібно, пропущені букви та відповідні розділові знаки. Підкресліть дієслова, визначте їх час і спосіб.

Шануй і поважай *матір* і бат... ка. Вони дали тобі жит... я. Ти буд... ш дорослою *людиною* але для мат... рі і бат... ка до остан... ього їхн... ого подиху залишишся *дитям*.

Своєю прац... ю й піклува... ням вони н... сут... радіст... у твою колиску. Не забувай що бат... ки мают... право на радість.

ТИРЕ МІЖ ПІДМЕТОМ І ПРИСУДКОМ

Складіть усно твір-роздум на одну з тем: «Хороші люди — на кожному кроці навколо нас».

СКЛАДНОПІДРЯДНІ РЕЧЕННЯ

Перепишіть, розкривши дужки, поставивши, де потрібно, пропущені букви та розділові знаки. Підкресліть підрядні частини скланопідрядних речень. Назвіть частки та схарактеризуйте їх як частину мови.

Шануй і поважай бабусю і дідуся. Вони дали жит... я твоїй мат... рі і твоєму бат... кові. Вони ноч... й (не) спали біля твоєї колиски. Коли ти хворів вони прислухалися... до твого дихан... я до бит... я твого сер... ця. Пам... ятай що сонце осяє твій радіс... ний ранок; для них вже воно на вечірн... ому пружі. (Не) хай небо їхн... ого надв... чір... я буде до кінця ясним. Дорожи честю сім... ї оберігай її як св...ятиню. Де (б) ти (не) був (ні) коли (не) забувай про свою рідну домівку. Завжди пам... ятай про неї.

Із метою формування культури мовлення учнів звертається увага на засоби милозвучності української мови — чергування окремих голосних і приголосних звуків, спрощення у групах приголосних, використання паралельних форм слів.

Досить важливою темою для старшокласників є тема «Милозвучність української мови», оскільки під час складання ЗНО пишуть твори і допускають помилки на цю тему.

Перепливати річку Милозвучність зможуть лише ті, хто знає правила милозвучності української мови.

(У, в)чись, дитино, бо (в, у)учитися треба!

(У, в)чися, голубко, бо розум не спить,

Хай серце (і, й) воля, (і, й) дух росте (у, в) силу,

Хай книжка розкрита любові навчить.

У Київській гімназії східних мов № 1 створено для учнів настінні ілюстрації з використанням фразеологізмів та наголосів слів за підручником О. Авраменка,

що допомагають школярам не лише запам'ятати, а й використати цей матеріал при складанні ЗНО з української мови та літератури.

Видатний педагог-класик В. Сухомлинський надавав культурі мовлення особливого значення, він уважав, що «мовленнєва культура — дзеркало духовної культури; мова — бездонна криниця», але треба дбати, щоб вона завжди була чистою [8, с. 91]. Формуючи мовленнєву культуру на уроках української мови та літератури, спираюся на ряд принципів.

Комунікативний принцип (пов'язаний з вивченням мови як засобу спілкування, оскільки основна мета вивчення української мови — формування комунікативної компетентності та розвиток мовної особистості; текст у даному аспекті розглядається як продукт мовленнєвої діяльності особистості, як реалізований замисел висловлювання).

Когнітивний принцип (мовлення розвивається в процесі пізнання світу, оскільки мова виконує когнітивну функцію й слугує засобом пізнання оточуючої дійсності. Крім того, процеси розвитку мовлення й мислення знаходяться в діалектичній єдності, саме тому даний принцип є дуже важливим з огляду на формування та розвиток мовної особистості, для розвитку мовних здібностей. Цілеспрямоване збагачення лексичного запасу учнів неможливо здійснювати без урахування когнітивного принципу поза розвитком пізнавальної активності особистості учня.

Принцип градуальності (мовлення розвивається, якщо зміст навчання, його методи та прийоми враховують градацію між зоною найближчого розвитку й зоною актуального розвитку (Л. Виготський). Градуальність у розвитку мовлення — це поділ системи навчання на декілька складових (засобів, методів, форм, прийомів), орієнтованих на різні етапи навчання, з поступовим зростанням об'єму знань, з ускладненням їх характеру й форм подання. Даний принцип визначає відповідність прийомів та методів віковим особливостям дітей, відповідність освітніх засобів навчальному етапу, ступінь доступності засобів, що використовуються для конкретної групи учнів у відповідності з рівнем розвитку їх мовлення).

Принцип варіативності (поєднання загального часткового та індивідуального, тобто організація навчально-виховного процесу з урахуванням не лише загальних особливостей мовлення учнів, а й їх індивідуальні особливості).

Принцип цілісності та інтеграції процесів формування лексико-граматичної будови мовлення (формування лексичного запасу і граматичної будови мовлення в єдності, взаємозв'язку й координації. Відсутність зв'язку між роботою над збагаченням словникового запасу й вивченням граматики порушує

об'єктивно існуючий алгоритм породження мовлення (послідовність операцій у процесі створення висловлювання).

Принцип створення та підтримання позитивного емоційного фону (передбачає індивідуальний підхід до кожного учня, орієнтацію на його внутрішній світ, суб'єкт-суб'єкту взаємодію вчителя й учнів, «опору на позитивне», створення ситуації успіху, формування позитивної мотивації, створення невимушеної, сприятливої емоційної атмосфери на уроці, формування пізнавальних інтересів).

Зміст мовної освіти повинен бути орієнтований на створення необхідних умов для реалізації творчих можливостей особистості, на здобуття кожним учнем багатоаспектної, естетичної мовної культури, адже висока культура мовлення — важлива складова загальної культури особистості [1, с. 5–8].

Значної уваги В. Сухомлинський надавав грі: «Гра має бути засобом усебічного розвитку, зокрема розвитку інтелектуального...» Цікавою формою під час проведення нестандартних уроків із літератури є теле- і радіопередачі, що відтворюють відомі популярні телевізійні програми. Такі уроки сприяють формуванню в учнів умінь аналізувати й узагальнювати матеріал за нестандартних умов, дозволяють їм уявити себе «відомими людьми», дають уявлення про професію журналіста, телеведучого тощо.

Обов'язковим елементом будь-якого уроку є підсумок. Учні повинні дати відповідь на питання вчителя або закінчити речення.

Підсумки уроку.

- Що я навчився (лася) сьогодні?
- Що я дізнався (лася) нового?
- Що сподобалося сьогодні на уроці?
- Що змінив би (ла) б?
- Чи задоволені результатами своєї роботи?
- Що вдалось найкраще?
- Що не вдалось?
- Які емоції відчуваю зараз?

Самооцінка. «Незакінчене речення»:

При виборі типу уроку важливо враховувати вікові особливості учнів, їх бажання і вміння, а також той фактичний матеріал, який вивчатиметься на даному уроці.

Нестандартні підходи можна застосовувати на різних етапах стандартних (традиційних) уроків, а саме: при сприйманні та усвідомленні виучуваного матеріалу, при актуалізації знань та вмінь учнів, при закріпленні нового матеріалу. Адже основним завданням для кожного вчителя – підключити учня до активної та самостійної діяльності, поставити його в позицію суб'єкта цієї діяльності.

Тому використання й проведення різних нестандартних уроків є найефективнішим засобом для організації колективної пізнавальної діяльності в дослідницькій роботі школярів, що сприяє досягненню високих результатів в освіті старшокласників [5, с. 44–49].

Система навчання та стимулювання розвитку обдарованих учнів у Київській гімназії східних мов № 1 пов'язана з організацією та реалізацією науково-дослідної роботи учнів і формування в них науково-дослідних умінь і навичок в умовах дослідно-експериментальної роботи всеукраїнського рівня за темою: «Реалізація інноваційної моделі розвитку культурно-мовних та морально-громадянських цінностей учнів». Розвиток культурно-мовних цінностей учнів є складником інноваційної моделі розвитку культурно-мовних та морально-громадянських цінностей учнів. Провідною ідеєю дослідження є положення про те, що культурно-мовні цінності — це система створених у певній мовленнєвій культурі усталених логіко-психологічних формулювань, висловлювань, способів організації думок, які дають змогу суб'єкту бути успішним у спілкуванні, діяльності, взаєминах з іншими [7, с. 169–170].

У навчальному закладі діє наукове товариство гімназистів — колективний член Київської Малої академії наук учнівської молоді. Участь учнів у науково-дослідницькій діяльності розглядається як цілеспрямований процес вироблення навичок навчання впродовж усього життя, аналітичного, критичного мислення, комунікації, глибокого засвоєння суті знань, поглиблення інтересу до науки, засвоєння практичної соціальної значущості окремих результатів конкретних досліджень, застосування знань із теорії різних наукових галузей, розроблення стратегій самовдосконалення.

Серед переможців II (міського) етапу Всеукраїнського конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт учнів-членів МАН України в секції української літератури є: у 2016 році — Марина Лежавська, учениця 11-Б класу (1-ше місце), та в секції літературної творчості — Марина Конончук, учениця 11-А класу (1-ше місце). Вони гідно представили свої наукові доробки, столицю на III (державному) етапі Всеукраїнського конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт учнів-членів МАН України у відділенні літературознавства, фольклористики та мистецтвознавства (педагогічний керівник Масловська Л.Г. — вчитель української мови та літератури, відмінник освіти України).

Марина Лежавська посіла 2-ге місце на III (державному) етапі (педагогічний керівник — учитель-методист української мови та літератури Тихоненко Н.М., відмінник освіти України). Тема дослідження Марини — «Мандрівність як спосіб самопізнання та поетичного осмислення буття людини у творах Григорія Сковороди та китайських поетів доби Тан Лі Б й Ду Фу». Марина Конончук із власним

поетичним доробком «*Душа світу говорить багатьма мовами*» посіла 3-тє місце в секції літературної творчості (педагогічний керівник — учитель-методист української мови та літератури Масловська Л. Г., відмінник освіти України). Це — гідний подарунок гімназистів до 80-річчя закладу освіти, до 35-річчя наукового товариства гімназистів.

Три роки поспіль Марина Конончук працювала над такими дослідницькими роботами: «*Поезія — голос душі людської*», «*Поезія — справжня таїна, вище покликання*», «*Душа світу говорить багатьма мовами*» й проявила себе здібною, талановитою особистістю. Хоча зовсім юна, вона розглядала досить серйозні актуальні питання, а саме: людяності, щирості, відвертості; вірності, самовідданості, чесності, справедливості, неповторності, індивідуальності людської душі, самовдосконалення, постійного пошуку кращого в житті. Саме ці чесноти, на думку гімназистки, мають стати ідеалом людяності для кожного українця. Марина вважає, що тільки маючи чисту душу і прагнення, можна принести якнайбільше користі своїй землі, залишити по собі світлу дорогу, якою піде наступне покоління.

У 2014 році Марина була учасницею конкурсу «*Кращий читець творів Шевченка*» (районний етап), II Київської міської конференції асоційованих шкіл ЮНЕСКО з нагоди 200-річчя від дня народження Тараса Шевченка (отримала сертифікат), Всеукраїнського літературного конкурсу «*Розкрилля душі*», приуроченого 200-річчю від дня народження Тараса Шевченка (посіла 2-ге місце й нагороджена грамотою), брала участь у конкурсі авторської пісні, оскільки пише не лише поезії, а й пісні та створює музику до них. Марина Конончук, учениця 11-А класу, — призер III, IV Всеукраїнських науково-практичних конференцій «*Українська та світова література в сучасному контексті*» (2014 і 2015 рр.; на базі Ніжинського обласного педагогічного ліцею Чернігівської обласної ради), диплом 1 ступеня в номінації «*Краща презентація*», «*Перші проби пера*» (її вірші надруковані у збірці цих конференцій та у збірці «*У пошуках слова*» науково-дослідницьких робіт учнів-членів МАН України, секція: літературна творчість). За результатами науково-дослідницьких робіт учнів-членів МАН України (секція: літературна творчість) посіла перші місця у I (районному), II (міському) етапах, 3-тє місце на III Всеукраїнському етапі у 2015, 2016 рр. У 2016 році Марина була учасником XI Регіонального конкурсу учнівської творчості, присвяченому Шевченківським дням у м. Ніжині (на базі Ніжинського обласного педагогічного ліцею Чернігівської обласної ради), де серед 32 учасників посіла 1-ше місце. Нагороджена дипломом переможця. Її поезії надруковані у збірці юних філологів «*Стежка до Шевченка*». 27 лютого 2016 р. брала участь у фестивалі Асоційованих шкіл ЮНЕСКО «*На крилах надії*», на якому також нагороджена дипломом.

Українська народна поезія своїм багатством є засобом національно-патріотичного виховання для українців, нормами поведінки, морально-громадянськими цінностями.

Згадую рядки з пісні Марини Конончук «*Гімн Свободі!*»: На перехресті життєвої тривоги,/На небосхилі людської доброти/Жила людина, прокладаючи дороги/До ще нових, незвіданих світів [3, с. 163].

Талановиті діти Київської гімназії східних мов № 1 постійно беруть участь у творчих конкурсах: «*Об'єднаймося ж, брати мої*», «*Поетична весна*», «*Київ — місто надій*», «*Розкрилля душі*», «*Стежка до Шевченка*» та готують роботи в МАН (секція — українська література, літературна творчість).

Педагогіка — не тільки наука про людинознавство, а й мистецтво педагогічної дії. Нині поняття творчість є категорією низки наук: філософії, психології, педагогіки.

Творчість — це неодмінна складова портрета успішної, сучасної людини. І саме сучасна система загальної середньої освіти має розвивати творчі здібності майбутніх успішних людей. А завдання вчителя — вчасно помітити творчі задатки своїх учнів, підтримати та допомогти їм розвинути їх. Успішно розвиває творчі здібності учнів той словесник, який сам є творчою індивідуальністю [4, с. 128–135].

На сучасному етапі активних пошуків нових шляхів реформування загальної середньої освіти зростає науково-практична значущість творчої спадщини В. Сухомлинського. Він створив педагогічну систему, співзвучну із завданнями сучасної школи. Тому такий широкий інтерес науковців та вчителів-практиків до творчої спадщини павлівського вченого.

Педагогічна система сприяє розвитку мовлення дітей, формує мовну особистість у лінгводидактичній спадщині В. Сухомлинського, тому внесок його в теорію та практику навчання рідної мови надзвичайно великий.

Багато років у моїй роботі незмінним помічником залишається В. Сухомлинський, його погляди на місце дитини у суспільстві та значення особистості педагога у формуванні творчого, інтелектуального й соціально компетентного, креативно мислячого громадянина України.

В. Сухомлинський вважав, що у кожній дитині закладено певний творчий потенціал. Власний досвід переконав мене в істинності таких висновків. Вивчаючи праці видатного педагога, часто знаходжу спільність думок ученого із власним баченням шляхів розвитку творчості школярів.

Виявляти здібності учнів, розвивати мовленнєву комунікативну компетентність, навчати бачити прекрасне, емоційно сприймати довкілля, грамотно та образно висловлюватися — таке нелегке завдання ставлю перед собою, хоч

праця копітка, об'ємна, вимагає творчого підходу. Наснаги надає впевненість, що уроки української мови та літератури, де панує українське слово, розвивають поетичний хист, уяву, мислення, стають для учнів незабутньою зустріччю із духовністю в українському культурно-мовному ареалі.

Призначення вчителя-філолога — відкривати дітям радість творення, бо, за висловом В. Сухомлинського, «... відчуття рідного слова, найтонших його відтінків, уміння вималювати словесний художній образ приходять до учня не водночас. Творчій спроможності передують велика робота розуму й душі і самої дитини, і вчителя, найперше завдання якого — побачити й роздмухати творчу жаринку, щоб, зрештою, засвітилася думка через щемке натхненне слово, а то й спалахнула вогнем пристрасті, сіючи у людських душах шляхетні почування, спопеляючи зло, підлість, жорстокість. Учні, у яких учитель зумів пробудити потяг до творчості, щасливі: вони пізнали високу духовну радість, їхні душі полонило диво Слова... [9, с. 300]

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Балюк В.Є. Щодо принципів формування мовленнєвої культури учнів старших класів/В.Є. Балюк//Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції (Вінниця, 9–10 лютого 2018 року).- Херсон: Вид-цтво «Молодий вечний», 2018. — С. 5–8.
2. Голуб Н.Б. Технологія сучасного уроку рідної мови/Н.Б. Голуб, Л.М. Дяченко, Н.М. Остапенко, В.В. Шляхова [текст]//За ред. Н.М. Остапенко. — Черкаси: Відлуння, 1999. — С. 128.
3. Конончук М. Поезія — голос душі людської/М. Конончук//Українська та світова література в сучасному контексті: матер. III Всеукр. наук.-практ. конф. (Ніжин, 14 берез. 2014 р.) [Текст]/[заг. ред. Т. І. Бутурлим]. — Ніжин: ФОП Лук'яненко В.В., ТПК «Орхідея», 2014. — С. 163–167.
4. Масловська Л.Г. Розвиток творчості мовної особистості засобами української мови та літератури//Дидактика: теорія і практика: зб. наук. праць/Л.Г. Масловська [текст]//За ред. д-ра пед. наук Г.О. Васьківської. — К.: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2016. — С. 128–135.
5. Масловська Л.Г. Роль нестандартних уроків української мови та літератури у формуванні предметної й ключових компетентностей/Л.Г. Масловська [текст]//Українська мова і література в школі. — 2018. — № 3. — С. 44–49.
6. Омельчук В.В. Педагогіка В. Сухомлинського — педагогіка гуманізму: навчальний посібник/В.В. Омельчук. —Рівне: Волинські обереги, 2018. —С. 6–7, 10–12, 91–97, 264.

7. Савченко М.П. Науково-теоретичні підходи до розвитку культурно-мовних цінностей учнів у контексті дослідно-експериментальної роботи в гімназії//Дидактика: теорія і практика: зб. наук. праць/М.П. Савченко [текст]//За ред. д-ра пед. наук Г.О. Васьківської. — К.: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2016. — С. 169–170.

8. Сухомлинський В.О. Вибрані твори в 5-ти томах/О.В. Сухомлинський.- К.: Рад. школа, 1977.-Т. 1. —С. 507.

9. Сухомлинський В.О. Про розумове виховання//Вибр. тв.: в 5-ти т. — К.: Рад. школа, 1977. — С. 300.

3.6. СПІЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ ШКОЛИ І СІМ'Ї У ВИХОВАННІ ДІТЕЙ

Мацієвська С. О.,

заступник директора з виховної роботи спеціалізованої школи № 40

Без виховання дітей, без активної участі батька і матері в житті школи, без постійного духовного спілкування та взаємного духовного збагачення дорослих і дітей неможлива сама сім'я як первинний осередок суспільства, неможлива школа як найважливіший моральний прогрес суспільства.

В. Сухомлинський

Співпраця сім'ї та школи у вихованні дітей шкільного віку — складна та багатоаспектна. Саме співпраця вчителя і батьків дає позитивні результати, бо всі зусилля дорослих спрямовані на всебічне формування дитини, створення сприятливих умов для її особистісного зростання та самореалізації.

«Тільки у співпраці з батьками можна отримати повноцінні результати, із сім'ї протоптується стежка до школи, і вже тоді — на життєву дорогу ведуть два досвіди, здобуті у школі та сім'ї»

В. Сухомлинський наголошував: «У сім'ї шліфуються найтонші грані людини-громадянина, людини-трудівника, людини — культурної особистості». Роди-

на — основний вихователь дитини. І якою б ефективною не була робота школи, належних результатів вона не отримає, якщо не буде справжнього виховання в родині, сім'ї. Успіх навчання і виховання особистості значною мірою залежить від того, наскільки тісно співпрацюють школа і сім'я. Лише у разі спільної, узгодженої діяльності педагогів і батьків можна говорити про успіх виховної роботи.

«Бути доброзичливим — означає ставитися до дитини так, як ви поставилися б до свого сина»

«У дітей свої поняття, свої переконання про честь і безчестя і ці поняття й переконання треба поважати»

Педагог повинен бути сполучною ланкою між школою та сім'єю, а також організатором піднесення педагогічної культури батьків. Як наголошував В. Сухомлинський: «Без турботи про педагогічну культуру батьків неможливо розв'язати жодного завдання навчання і виховання дітей. Батьківська педагогіка, тобто елементарний обсяг знань матері та батька про те, як істота, що народилася від людини, стає людиною — це фундамент, основа всієї педагогічної теорії та практики». Тому необхідно організовувати навчання батьків та відчути їхню підтримку у вихованні дитини. Досягненню цілісного виховного процесу сприяють змістовні, переконливі бесіди з батьками. Родина і школа — природні союзники, дві могутні сили виховання.

Партнерство, яке ґрунтується на принципах взаємної поваги, розуміння, допомоги, сприяє виконанню головного завдання — забезпечувати необхідні умови для духовного, морального, інтелектуального й фізичного розвитку дитини.

Партнерство між школою і батьками має враховувати наступні чинники:

- Запрошення батьків до співробітництва (доброзичливість, щирість у спілкуванні з батьками — перший крок до співпраці з ними);
 - Дотримання позиції рівноправності (перший крок має зробити вчитель, оскільки це його професійний обов'язок)
 - Визнання важливості батьків у спілкуванні (учитель повинен завжди наголошувати на важливій ролі батьків у вихованні та розвитку дитини)
 - Вияв любові, захопленості їхньою дитиною (батьки відчувши доброзичливість учителя, охоче спілкуються з ним, налаштовуються на співпрацю)
 - Пошук нових форм співпраці
 - Спільна діяльність школи з сім'єю проявляється у формах роботи з батьківською громадськістю, а саме:
1. «Дерево родоводу» — зустріч поколінь, роздуми над проблемами родинного виховання, звернення до народної педагогіки.

2. «У родинному колі» — анкетування батьків, індивідуальна допомога родинам через консультування, зустрічі з лікарями, психологом, соціальним педагогом.
3. «Родинний міст» — зустрічі з батьками та обговорення проблем виховання дітей.
4. «День добрих справ» — спільна трудова діяльність педагогів, батьків і дітей.
5. «Вечір великої родини» — організація відпочинку, гри, вистави.
6. «Дискусійний клуб» — проведення дискусій на актуальні теми.
7. «Родинна скарбничка» — створення родинних альбомів, колекцій.
8. «Дні відкритих дверей» — презентація роботи школи на батьківських конференціях.
9. «Дні взаємних претензій» — обговорення проблем і пошук способів їх вирішення.
10. Творчі виставки.
11. Випуск тематичних газет.
12. Волонтерська робота
13. Екскурсії культурно-історичними пам'ятками рідного краю.
14. Відвідування родини — індивідуальна робота педагога з батьками.
«НІКОЛИ НЕ ЗАБУВАЙТЕ, ЩО, ПОЧИНАЮЧИ ГОВОРИТИ З БАТЬКАМИ ПРО ЇХНІХ ДІТЕЙ, ВИ МОВБИ ПРИМУШУЄТЕ ЇХ ПОДИВИТИСЯ В ДЗЕРКАЛО»
В основі спілкування батьків та педагога має бути зацікавленість долею дитини, результатами її виховання та навчання. Важливим чинником педагогічної співпраці є зміла організація та розв'язання проблем освітньої діяльності учнів, надання практичних порад, що стануть у пригоді кожній сім'ї. Від нас, дорослих, залежить, якими стануть наші діти.

3.7. МИСТЕЦТВО ВИХОВАННЯ СЛОВОМ У СПАДЩИНІ В. СУХОМЛИНСЬКОГО

Нечай С. С.,

заступник директора з виховної роботи

ЗЗСО № 140

Український педагог М. Фоненко зазначав, що В. Сухомлинський багато уваги приділяв поліпшенню мовної грамотності учнів та вихованню любові до слова. Мовна культура людини — це дзеркало духовної культури. Слово

вважається не тільки носієм потрібної інформації, воно є ніби іскрою, від якої розгортається полум'я інтересу, тому воно повинно бути барвистим, образним і точним. Найтонший і найголовніший інструмент вчителя — це слово в його руках. Він вказував на те, що вихователь має вибирати із скарбниці мови саме ті слова, які відкривають шлях до людського серця, неповторного і не схожого на інші. Щоб виховувати словами, треба розвивати у вихованців сприйнятливність до слова.

У формуванні духовного світу людини неоціненна роль належить мові, рідному материнському слову. Великий український педагог-гуманіст, що словом відмикав найпотаємніші куточки дитячих душ, В. Сухомлинський не без підстав стверджував, що в «школі все починається зі слова». Мовна культура — це, як наголошував В. Сухомлинський, «живодайний корінь культури розумової, усього розумового виховання». Крім практичного значення, висококультурне мовлення має ще й естетичну цінність — адже говорити недосконалою мовою, за образним висловом К. Станіславського, все одно, «що грати на розстроєному інструменті». Тож якщо кожен учень опанує культуру мовлення, систематизує знання мовних норм, то мова завжди буде надійною допомогою людині у життєвому морі, у громадській і творчій діяльності.

Мовна культура — це, як наголошував В. Сухомлинський, «живодайний корінь культури розумової, усього розумового виховання» Рідна мова є найважливішим, найбагатшим і найміцнішим зв'язком між нинішнім і майбутнім поколіннями народу.

Сухомлинський говорив про виховання, як творення дитини. Неабиякого значення в цьому надавав вихованню добрих почуттів. «Фізичні покарання є насильством не тільки над тілом, але й над духом людини. Хто зник до ремінця і запотиличника, той глухий до доброго слова», — казав відомий український педагог. Саме вихованню серця дитини Сухомлинський приділяв найбільше уваги. Дитяче серце має бути вдячним за добро, любов, турботу, увагу, тобто вміти відповідати любов'ю на любов. Майстерність, мистецтво виховання словом виявляється в тому, що вихователь створює для учнів атмосферу, насичену душевністю, атмосферу шукань, відкриттів не тільки наукових, суто пізнавальних, а й морально-естетичних. І ця атмосфера в школі — початок морального розвитку: «Слово — це найтонший різець, здатний доторкнутися до найніжнішої рисочки людського характеру. Вміти користуватися ним — велике мистецтво, словом можна створити красу душі, а можна й спотворити її. Тож оволодіваймо цим різцем так, щоб з-під наших рук виходила тільки краса!»

Василя Олександровича турбувало те, що «... уміння виховувати словом було і — поки що, на жаль, залишається Ахіллесовою п'ятою теорії і практики нашого виховання. Слабкість багатьох, дуже багатьох учителів у тому, що слова їх не доходять до тих, до кого вони звернені...»

Спираючись на свій величезний педагогічний досвід, глибоке розуміння світу дитинства, знаючи безмежну довіру дітей до вчителя, Василь Олександрович поступово створює авторську педагогічну систему виховання і розвитку молодших школярів засобами художнього слова, яке він уважав найкращим виразником складних морально-етичних ідей».

Мовлення — це інструмент професійної діяльності педагога, за допомогою якого можна розв'язати різні педагогічні завдання. Мовлення педагога є показником його педагогічної культури, засобом самовираження і самоствердження його особистості. До мови педагога ставиться ціла низка педагогічних вимог: загальна культура мови, багатство словника, чистота і правильність вимови відповідно до мовних норм, простота і виразність, доступність мови для розуміння дітей.

Український педагог І. Цюпа зазначив, що Сухомлинський вважав, слово є дорогоцінним діамантом, дивним витвором людини. Коли вона почала спілкуватися і говорити з іншими, на землі сталося одне з найвидатніших чудес. Слово народилося в праці, як і пісня.

Завдяки слову ми розуміємо одне одного, за допомогою нашої мови творяться великі дива на землі. Без слова не було б ні писемності, ні літератури, ані пісні. Якщо відібрати у людини мову, то вона здичавіє... Кожна мова по-своєму прекрасна. Вона, мов неповторний самоцвіт, вирає всіма барвами веселки, має своє звучання, власну наповненість і красу

Василь Олександрович Сухомлинський приділяв увагу слову, він проводив різноманітні уроки на яких діти могли пізнати красу слова. Педагог проводив уроки на природі, на яких він давав вони могли висловити свою думку тому що в кожен учень бачить цей світ по-різному. Неповторним було те, коли всі писали свої власні оповідання, казки, вірші. Педагог допомагав розкрити творчі здібності до читання і написання творів своїх підопічних. На мою думку, він є взірцем для всіх поколінь, він дає нам приклад для наслідування. Ми завжди зможемо знайти добру пораду і дорогоцінну інформацію з його творів.

У статті «Рідне слово» освітянин показує нам як твориться краса слова у руках дітей. Коли вони йшли в природу — в ліс, сад, поле — слово ставало в його руках знаряддям за допомогою якого відкривалося багатство навколишнього світу. Діти складали маленькі твори про природу — ці твори були результатом їхньої праці. Їм це дуже подобалося, цим вони розвивали себе, вдосконалювали своє слово

Слово — найтонший дотик до серця; воно може стати і ніжною запашною квіткою, і живою водою, що повертає віру в добро, і гострим ножем, і розпеченим залізом, і брудом... Мудре і добре слово дає радість, нерозумне і зле, необдумане і нетактовне — приносить біду. Словом можна вбити й оживити, поранити і вилікувати, посіяти тривогу й безнадію і одухотворити, розсіяти сумнів і засмутити, викликати посмішку і сльози, породити віру в людину і посіяти зневіру, надихнути на працю і скувати сили душі...

Отже, виховання красою слова займає значне місце у спадщині Сухомлинського. За допомогою художніх творів талановитого педагога ми маємо приклад того, як саме ми можемо виховувати за допомогою лише слова. Бо слово — то скарб, який ми повинні берегти.

Василь Олександрович виховував у своїх учнів любов до рідного слова. Щоб кожне їхнє слово несло неповторну красу душі дитини. Чого бажаю і Вам: несіть неповторну красу у своїх словах, будьте майстрами свого слова. Дякую за увагу!

3.8. АКТУАЛІЗАЦІЯ ІДЕЙ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО ПРО МОРАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ УЧНІВ У КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ МОРАЛЬНО-ГРОМАДЯНСЬКИХ ЦІННОСТЕЙ ОСОБИСТОСТІ

Савченко М. П.,

*заступник директора з навчально-методичної роботи,
вчитель-методист історії, курсу «Людина і світ»,
Київська гімназія східних мов № 1,
заслужений вчитель України*

Нині Україна продовжує шлях радикального оновлення усіх сфер суспільного життя, культурно-освітньої сфери, демонтажу залишків авторитаризму, упровадження конкурентно спроможної ринкової економіки, розбудови громадянського суспільства, долучення громадян до гуманітарних цінностей сучасної цивілізації.

На долю України XXI століття України інформаційної і гуманістичної випала велика історична місія: забезпечити єдність патріотичних, демократичних сил у державотворчих процесах, у протистоянні антиукраїнським силам, пріоритетність розвитку духовно-інтелектуального потенціалу України, забезпе-

чення культурно-духовного імунітету перед загрозою космополітичної ерозії, насичення суспільно-політичного життя, громадянського суспільства ідеями національної гідності й гордості, високоморальності, ідеалами патріотичного державницького служіння.

Важливу роль у становленні особистості громадянина-патріота України відіграє моральне виховання. Моральне виховання розглядається як цілеспрямований процес оволодіння дітьми моральними категоріями, цінностями, принципами, ідеалами, виробленими людством і прийнятими суспільством на рівні власних переконань, дотримання їх як звичних форм особистої поведінки. Моральне виховання має свою специфічну мету, яка визначається домінуючими суспільними відносинами і духовними цінностями. Мета виховання — становлення морально стійкої, цілісної особистості [5, с. 523].

Сучасне моральне виховання має відігравати випереджальну роль у розбудові демократичного процесу. Воно має базуватися на кращих здобутках національної культури і педагогіки, сприяти припиненню соціальної деградації, стимулювати самоорганізацію та особисту відповідальність людей, бути гарантом громадянського миру і злагоди в суспільстві, вчити підрастаюче покоління розбудовувати демократичну державу. Процес виховання особистості здійснюється в контексті національної та загальнолюдської культур. Шлях до вершини людської цивілізації свій, неповторний, ментально забарвлений; свобода вибору підрастаючого покоління є основою методологічного вирішення виховних проблем — альтернатива соціальній нормі, яка не допускає відхилень від загальноприйнятого; у вихованні мають гармонійно поєднуватись інтереси особистості — вільний саморозвиток і збереження своєї індивідуальності; суспільства — щоб саморозвиток особистості здійснювався на моральній основі, а виховання сприяло репродукції культурних, соціалізованих людей; держави, нації — щоб усі діти стали компетентними громадянами-патріотами, гуманістами, здатними забезпечити країні гідне місце в цивілізованому світі.

Сучасна українська школа потребує олюднення освітнього простору. А воно можливе тільки за умови активного використання сучасними освітянами ідей гуманної педагогіки В. Сухомлинського — видатного Педагога, великого Учителя, унікальної постаті. Педагогічна система О. Сухомлинського — це неповторне педагогічне явище не тільки в історії вітчизняної педагогіки, а й світової [7, С. 6].

В. Сухомлинському належить вагома роль у науковому обґрунтуванні ролі морального виховання особистості школярів як носіїв гуманістичних моральних цінностей [12].

Пріоритетним чинником розбудови демократичного громадянського суспільства є гуманістична мораль — спосіб духовно-практичного освоєння світу особистістю. Вона ґрунтується на визнанні людини найбільшою цінністю, а її прав пріоритетними над інтересами і суспільства, і держави. Основні функції гуманістичної моралі — світоглядна, ціннісноорієнтаційна, виховна. Гуманістична мораль визнає цінність не норми, принципи та ідеали, а саму людину, її життя і унікальність. Тому не самозречення і себелюбство, а любов до себе, не хтування індивідуального, а утвердження свого істинно людського «Я» — ось вищі цінності гуманістичної етики. Сутність гуманістичної моралі полягає в тому, щоб забезпечити баланс особистого і громадського блага, гармонізувати процес людського спілкування з допомогою системи моральних принципів: гуманізму, індивідуалізму, колективізму, альтруїзму, толерантності.

В. Сухомлинський написав 48 монографій, понад 600 статей, 1500 оповідань і казок для дітей. Його книги виходили і виходять масовими тиражами в багатьох країнах світу (Росії, Німеччині, Японії, США, Канаді, КНР, В'єтнамі, Індії, та ін.) [3]. Праці В. Сухомлинського — класика педагогіки ХХ ст. актуальні і в наш час.

Педагогічна система Василя Сухомлинського — це відповідь на запитання: «Якою має бути сьогодні Нова українська школа і український учитель?» Це має бути школа гуманності, сердечності, любові, людяності, чуйності, толерантності і справедливості. Василя Сухомлинського довгий час непокоїла думка про моторошний, прикрий розрив між освітою і вихованням, знаннями і вихованістю.

Вагомість внеску В. Сухомлинського у розробку теорії морального виховання на базі конкретної педагогічної практики, актуальність його ідей обґрунтована у працях сучасних дослідників: Беха І., Боришевського М., Гринь Т., Бондар Л., Бугакової Л., Дудник Л., Грищенко Л., Кисельової О., Кондратенко Г., Костева В., Крицької Л., Ликова В., Омельчука В., Паливоди Т., Рудик В., Сухомлинської О., Тюріної В., Фіцули М., Хайруліної В., Харченко Н., Чорної К. та інших [3].

Видатний Педагог обґрунтовує важливість морального виховання у багатьох своїх працях. Зокрема, у праці «Духовний світ школяра» він наголошує на важливості здійснення педагогічної майстерності в моральному вихованні:

«... Майстерність морального виховання, як показує досвід практичної роботи, полягає в тому, щоб дитину з перших кроків її шкільного життя переконували насамперед *власні вчинки*, щоб у словах вихователів вона чула відгуки власних думок, переживань — усього, що народилося в процесі активної діяльності. Багатство духовного життя починається там, де благородна думка і моральне почуття, зливаючись воєдино, проявляються у високоморальному вчинкові. Ми спонукаємо вихованців до вчинків, що мають яскраво виражений

високоморальний характер. Цей метод морального виховання ми називаємо *спонуканням до активного виявлення думки і почуття*...

На перше місце в практиці нашої виховної роботи ставляться вчинки, в яких виявляється гуманне, людяне ставлення дитини до інших людей. Багатство духовного життя особистості залежить значною мірою від того, як глибоко людина не лише розуміє, а й відчуває благородство ідей гуманності, людяності ...» [10, (Т. 1.) С. 210–230].

В. Сухомлинський у книзі «Сто порад учителям» (порада 84) визначає педагогічну дільність у контексті спонукання до самовиховання в моральній сфері.

Найважливішим спонуканням до самовиховання моральності є вселяння вихованцям думки про те, що вони індивідуми, живуть серед людей. Люди бачать їх щогодини й щохвилини. Справжній людині не байдуже те, що про неї думають, як її оцінюють інші [10, (Т. 2.) С. 607].

Протягом багатьох років педагогічний колектив Павлівської школи виробив програму самовиховання моральної культури. Ця програма — ряд вимог, які ставить перед собою вихованець у моральних відносинах з іншими людьми не втратила актуальності й сьогодні. Ось кілька цих вимог:

1. Пам'ятай, що в світі є речі, які ні з чим не порівняєш і не зіставиш. Це насамперед наша Батьківщина, земля, яка вигодувала й виростила тебе, дала тобі життя.
2. Пам'ятай, що ти живеш серед людей. Ти є не те, що ти сам про себе думаєш, а те, що думають про тебе люди. Якщо та величина, яку ти бачиш сам у собі, величезна, а та, яку бачать у тобі люди, нікчемна, — значить, ти нікчема; уміє мужньо признатися собі в цьому, уміє перебороти в собі дріб'язкове, нікчемне єство, уміє стати справжньою людиною.
3. Справжня людина та, яка не робить гидоти, непристойності підлості на самоті. Нехай завжди, коли ти залишаєшся на самоті, суворим, вимогливим свідком твоїх вчинків буде власне сумління. Нехай цей свідок буде безстороннім, жорстоким і невблаганним.
4. Роблячи людям добро, ти здобуєш неоціненне багатство. Той, хто живе в ім'я блага людей, — найбагатша, найщасливіша людина...
5. Найвище втілення людської краси — це жінка. Дівчинка, дівчина — це не тільки твій друг. Це — майбутня мати. Обережати її красу, берегти її здоров'я — це означає турбуватися про красу й велич усього роду людського...
6. У людині може оселитися безліч вад, найстрашніші з них двадцять — байдужість до добра і зла, лінощі, нещирість, улесливість, підлабузництво, відсутність своїх переконань, мовчазна згода з неправдою, упертість у своїх помилках, чванливість, марнослів'я, брехливість, підлість, підступність,

відмова від друга, коли всі проти нього, невіра в добре начало в людині, лицемірство, злорадство, жорстокість до слабкої й беззахисної істоти, червоугодництво й обжерливість, скупість. Пам'ятай, що кожен із цих пороків починається з маленької зернинки й розростається до величезних розмірів. Будь непримиренним до людських пороків насамперед у самому собі...

7. Якщо ти помітив у собі зернятко пороку, умій бути нещадним до самого себе. Виривай корені пороку: ...
8. У людському світі безліч доблестей, але одна доблесть є вершиною людяності — це почуття власної гідності.
9. Тримай голову прямо й тоді, коли ти вийшов переможцем у боротьбі за істину, і тоді, коли ти змушений визнати свою помилку.
10. У світі є речі, які ні з чим не можна порівняти й зіставити. Це насамперед наша Батьківщина, земля, яка дала тобі життя, ім'я й людську гідність...» [10, (Т. 2.) С. 607–609].

Аналізуючи педагогічну спадщину Василя Сухомлинського, в котрий раз переконуємось в її багатогранності та різноманітності. Вона універсальна.

Василь Сухомлинський наголошував, що основу виховання мають становити народна педагогіка та загальнолюдські цінності — добро, совість, честь, обов'язок, гідність. Чи не найважливішим засобом виховання він вважав мистецтво спілкування педагога з дітьми. Людяність, душевність спілкування — ключ, що «відкриває» дитячі та юнацькі серця.

Педагог створив «Азбуку моралі», котра вчила осягати суть добра і зла, честі і безчестя, справедливості й облуди.

Джерелом гуманістичної системи В. Сухомлинського була народна педагогічна мудрість, прогресивні виховні традиції трудящих мас. Національна етнопедагогіка надихала сільського вчителя на створення культів Вітчизни, Матері, Праці, Краси, Книги, Слова. У книзі «Як виховати справжню людину» видатний педагог розкрив сутність норм поведінки та морально-етичних цінностей, обґрунтувавши виховання совісті, порядності, людяності, сорому. В працях «Листи до сина», «Народження громадянина», «Духовний світ школяра» вчений зосереджує увагу на формуванні у дітей, підлітків та юнаків моральних звичок, сили волі, здатності до самовдосконалення особистості. Звернення В. Сухомлинського до народної педагогіки зробило його спадщину особливо актуальною сьогодні.

Якщо людина, за В. Сухомлинським, увібрала в себе морально-етичні цінності, в неї не буде спустошеності душі. Така людина моральна, а отже, щаслива.

3 грудня 2012 року Київська гімназія східних мов № 1 — асоційована школа ЮНЕСКО здійснює у формі всеукраїнського рівня дослідно-експериментальну

роботу за темою: «Реалізація інноваційної моделі розвитку морально-громадянських цінностей учнів» (2012–2019 роки) [4, с. 83–89].

У процесі реалізації завдань II (концептуально-діагностичного) етапу дослідно-експериментальної роботи розроблено Концепцію реалізації інноваційної моделі розвитку морально-громадянських цінностей в учнів (автори: Савченко М. П. — заступник директора з навчально-методичної роботи, вчитель-методист історії Київської гімназії східних мов № 1; Кизенко В. І. — провідний науковий співробітник відділу дидактики Інституту педагогіки НАПН України, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник; Павлова Л. М. — методист вищої категорії ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» МОН України).

Розвиток морально-громадянських цінностей учнів є складником інноваційної моделі розвитку культурно-мовних та морально-громадянських цінностей учнів.

Провідною ідеєю дослідження є положення про те, що морально-громадянські цінності — це поняття, яке відображає значущість для індивіда загальнолюдської, суспільної моральності, громадянськості, усвідомленого вибору морально-гуманістичних, демократичних ідеалів, здатності до особистої активної відповідальної громадянської позиції та гуманістичної взаємодії [8, с. 161].

Розвиток морально-громадянських цінностей учнів ми розглядаємо як цілеспрямований процес формування та розвитку ціннісних морально-громадянських орієнтацій людини як громадянина, етичних, громадянських компетентностей, готовності до морального самопізнання, самовизначення, самоформування, саморегуляції моральної діяльності індивіда відповідно до гуманістичного ідеалу, усвідомленого морального, громадянського вибору у системі міжособистісних, міжкультурних суспільних відносин, розв'язання моральних проблем, набуття позитивного досвіду у сфері соціальної гуманістичної взаємодії, здатності до активної особистісної відповідальної участі в суспільно корисній діяльності у гуманітарній сфері, в демократичних перетвореннях, у державотворчих процесах, у розвитку громадянського суспільства [там само, с. 161].

Розвиток морально-громадянських цінностей учнів — цілісна педагогічна система, яка забезпечує розвиток етичної, громадянської компетентностей школярів, їх моральної, громадянської культури як невід'ємної складової індивіда з точки зору формування високоморального громадянина-патріота України, суспільно активного учасника демократичних перетворень в Україні; історико-культурна спрямованість освітнього процесу на основі історії українського народу, народів демократичного світу; насичення навчальних предметів етич-

ним, громадянським змістом, їх інтеграція, яка сприяє морально-громадянському вихованню учнів на засадах морально-громадянських цінностей; ідентифікація і самоідентифікація морально-громадянської особистості, заснована на включенні до змісту морального, громадянського виховання школярів знань про демократичну правову державу, громадянське суспільство, демократичні цінності, про пріоритетність прав та свобод особистості; про громадянське суспільство, демократичні цінності, про роль світогляду особистості, на основі якого формується система її ціннісних орієнтацій, поглядів, переконань, усвідомлюється місце в суспільстві, визначається обов'язок і відповідальність перед співвітчизниками та Батьківщиною.

Розвиток морально-громадянських цінностей учнів є складником інноваційної моделі розвитку культурно-мовних та морально-громадянських цінностей учнів й спрямований на виконання конкретних навчальних, виховних, розвивальних завдань у процесі дослідно-експериментальної роботи [6, С. 56–60].

Визначено принципи розвитку морально-громадянських цінностей учнів.

Базовими принципами розвитку морально-громадянських цінностей учнів є: принципи природовідповідності і свободовідповідності, дитиноцентризму; гуманізації, демократичності, диференціації та індивідуалізації, міждисциплінарності, наступності і безперервності, системності, полікультурності, інтеркультурності, зорієнтованості на позитивні якості в людині та позитивні соціальні, самоактивності й саморегуляції, прогностичності, аксіологічний, суб'єкт-суб'єктної взаємодії [8, С. 155–167].

Основним засобом розвитку морально-громадянських цінностей учнів є цілеспрямована діяльність гімназистів, яка пов'язана із засвоєнням етичних, громадянських компетентностей особистості.

Розвиток морально-громадянських цінностей учнів охоплює структурні компоненти розвитку етичної, громадянської компетентностей: знаннєвий, ціннісний, діяльнісний, процесуально-особистісний.

Виховний процес здійснюється через такі напрями діяльності:

- політико-правовий, який передбачає засвоєння знань про права, свободи людини і громадянина та механізми їх реалізації у суспільному житті; засвоєння моральних вимог українського суспільства, засад гуманістичної моралі, способів суспільно-політичної участі особистості; розуміння конституційного і громадянського обов'язку, політичних подій і суспільних процесів;
- філософсько-аксіологічний, який передбачає засвоєння змісту загальнолюдських, сімейних, європейських морально-громадянських цінностей особистості;

- морально-етичний, який спрямований на формування етичних норм поведінки, моральних якостей, громадянської відповідальності індивіда;
- національно-патріотичний, який націлений на ознайомлення з національною історією та культурою, традиціями громадянського суспільства та українського державотворення, історичними зразками виконання громадянського обов'язку, формування моральної, громадянської свідомості;
- культурно-мовний, який націлений на розвиток комунікативних компетентностей особистості, набуття навичок комунікативної культури, культури гуманістичних відносин «особа — особа», «особа — держава», «я і місцева громада», «особа — громадянське суспільство»;
- інформаційний, який передбачає розвиток поінформованості учнівської молоді, формування здатності користування різноманітною інформацією з різних джерел у сучасних умовах, формування вміння критичного аналізу різнобічної інформації та розвиток творчої співпраці з засобами масової інформації;
- полікультурний, який спрямований на засвоєння учнями демократичних цінностей, європейських цінностей, етнічних цінностей англомовних, східномовних народів;
- інтеркультурний, який спрямований на оволодіння учнівською молоддю сукупності здатностей, необхідних для життя в багатокультурному суспільстві на засадах толерантності, культури миру; виховання культури соціальних відносин та ефективної міжкультурної комунікації;
- соціально-психологічний, який спрямований на свідоме засвоєння учнями норм суспільної моралі, гуманістичної взаємодії; на розвиток моральної, громадянської самосвідомості, на усвідомлення цінності особистості та смислу життя людини [8, с. 166–167].

Такі напрями роботи створюють умови для розвитку морально-громадянських цінностей учнів. Усі напрями органічно взаємопов'язані, об'єднані метою, завданнями, світоглядно-ціннісними засадами, принципами, методами та формами виховання. І. Бех наголошує на такій формулі морального шляху у виховному процесі: моральний зразок, моральний намір, моральні труднощі, образ наміру, моральна дія [1, с. 62].

У гімназії визначені сфери морально-громадянської самоідентифікації: «Я — людина», «Я — член сім'ї», «Я — учень гімназії», «Я і друзі», «Я у місцевій громаді», «Я — високоморальний громадянин України», «Я — європеєць», «Я — громадянин світу» та шляхи розвитку етичної, громадянської компетентностей [8, с. 167].

Розроблено структурно-функціональну схему розвитку морально-громадянських цінностей учнів.

Успішна реалізація завдань розвитку морально-громадянських цінностей учнів залежить від компетентнісного, системного, діяльнісного, особистісно орієнтованого підходів до освітнього та виховного процесів, від професійної, етичної, громадянської компетентностей педагогічних працівників, виокремлення пріоритетності загальнолюдської моралі ролі активної громадянської позиції у розбудові громадянського суспільства в Україні, від удосконалення змісту навчання етики, громадянської освіти та виховання учнів, інтеграції знань у галузі етики, філософії, політології, громадянознавства, мовознавства, літературознавства, змісту виховної діяльності як розвитку морально-громадянських цінностей учнів, гуманної, вільної і відповідальної особистості [2, с. 8].

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.

1. Бех І.Д. Психологічні джерела виховної майстерності: навчальний посібник [текст]/І.Д. Бех. — К.: Академвидав 2009. — 246 с.
2. Бех І.Д. Цінності як ядро особистості [текст]/І.Д. Бех//Цінності освіти і виховання: Науково-методичний збірник/за заг. ред. О.В. Сухомлинської. -К., 1997. — С. 8–11.
3. Василь Олександрович Сухомлинський: до 100-річчя від дня народження: бібліографічний покажчик [текст]/НАПН України, ДНПБ України ім. В.О. Сухомлинського; упоряд.: О.В. Сухомлинська, Л.Д. Березівська, Л.І.Страйгородська. -Вінниця: Твори, 2018. -395 с.
4. Вербицька О.В. Дослідно-експериментальна робота за темою «Реалізація інноваційної моделі розвитку морально-громадянських та морально-громадянських цінностей учнів»: завдання, зміст, етапи очікувані результати [текст]/О.В. Вербицька//Дидактика: теорія і практика: зб. Наук. Праць/Ін-т пед. НАПН України.- К.: вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2014. — с. 83–89.
5. Енциклопедія освіти [текст]/Акад. пед. наук України., головний ред. В. Кремень.- К.: Юрінком Інтер, 2008.- 1040 с.
6. Кизенко В., Савченко М. Особливості реалізації інноваційної моделі розвитку морально-громадянських і морально-громадянських цінностей учнів [текст]/Василь Кизенко, Михайло Савченко//Директор школи, лицею, гімназії — 2014. — № 5–6. — с. 56–60.
7. Омельчук В.В. Педагогіка Василя Сухомлинського — педагогіка гуманізму: навчальний посібник [текст]/В.В. Омельчук. -Рівне: Волинські обереги, 2018. — 264 с.

8. Савченко М.П. Науково-теоретичні підходи до розвитку морально-громадянських цінностей учнів у контексті дослідно-експериментальної роботи в гімназії [текст]/М.П. Савченко//Дидактика: теорія і практика: зб. наук. праць/Ін-т пед. НАПН України.- К.: Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2017. — с. 155–167.
9. Савченко М.П. Управління соціальними проектами учнів у системі розвитку громадянських цінностей особистості [текст]/М.П. Савченко//Філософія інноваційної діяльності: практико-зорієнтований збірник/[текст]/авт.-упоряд. І.Єрмаков, С. Шевцова. — К.: Основа, 2014. — с. 401–407.
10. Сухомлинський В.О. Вибрані твори: В 5 т. [текст] — Т. 1. -К.: Рад. школа, 1976. — С. 197–201; Т. 2. -К.: Рад. школа, 1976. — С. 340–343; Т. 3. -К.: Рад. школа, 1976. — С. 382–501; Т. 4. -К.: Рад. школа, 1976; Т. 5. -К.: Рад. школа, 1977. — С. 284–287.
11. Сухомлинський В.О. Моральні заповіді дитинства і юності [текст]/-К.: Рад. школа, 1966. — 232 с.
12. Цінності освіти і виховання: Науково-методичний збірник/за заг. ред. О.В. Сухомлинської. -К., 1997. — 224 с.

3.9. ЯКИМ МАЄ БУТИ СУЧАСНЕ ВИХОВАННЯ В КОНТЕКСТІ ІДЕЙ ВАСИЛЯ СУХОМЛИНСЬКОГО

Фещенко І. А.,

*заступник з виховної роботи
спеціалізованої школи № 304*

Починаючи з 2018 року в Україні запроваджується до реалізації концепція «Нової української школи». Основною ідеєю цієї концепції є думка про те, що найбільш успішними на ринку праці в найближчій перспективі будуть фахівці, які вміють навчатися впродовж життя, критично мислити, ставити цілі та досягати їх, працювати в команді, спілкуватися в багатокультурному середовищі та володіти іншими сучасними вміннями

В Україні, як і в усьому світі, набирає ваги так зване покоління Z. Їхні погляди, спосіб життя кардинально відрізняються від старших поколінь. Формула нової школи складається з дев'яти ключових компонентів, які, як не дивно дуже чітко збігаються з ідеями Василя Сухомлинського, які були озвучені багато років тому і для багатьох педагогів не є новими. Давайте проаналізуємо.

Сухомлинський зауважує: «Справжнім педагогом може вважати себе тільки той, хто в кожному своєму вихованцеві бачить людину в майбутньому». Перш, ніж думати про знання, потрібно непомітно торкнутися найчутливіших куточків її душі. До того ж вчитель має пам'ятати «закон бумеранга»: що ми вкладаємо у душі своїх нащадків, те обов'язково повертається нам сторицею. У своїй книзі «Сто порад учителеві» Сухомлинський писав про те, що дитина є істотою, яка мислить, пізнає світ не тільки навколо себе, але ще і пізнає самого себе. При чому це знання приходить не тільки розумом, а й серцем.

Концепція «Нової школи» пропонує нам орієнтацію на потреби учня в освітньому процесі, дитиноцентризм. Нова українська школа буде працювати на засадах особистісно-орієнтованої моделі освіти. У рамках цієї моделі школа максимально враховує права дитини, її здібності, потреби та інтереси, на практиці реалізуючи принцип дитиноцентризму.

Освітню діяльність буде організовано з урахуванням навичок XXI століття відповідно до індивідуальних стилів, темпу, складності та навчальних траєкторій учнів: від комунікативних типів завдань (знайти спільну мову з друзями, учителями, однокласниками, батьками, незнайомими людьми) до творчих (креативно-інноваційних).

Сухомлинський всебічно розкрив роль і значення школи як об'єктивного фактора виховання особистості. Школа — це місце, де дитина повинна відчувати щастя, повноцінність свого духовного життя, радість праці і творчості. До школи він підходить діалектично — від «школи під голубим небом», школи природи, чуттєвого, емоційно-конкретного сприйняття світу до школи як джерела духовності, культури, моральних цінностей, місця розв'язання протиріч і конфліктів. Концепція «Нової школи» пропонує нам сучасне освітнє середовище, яке забезпечить необхідні умови, засоби і технології для навчання учнів, освітян, батьків не лише в приміщенні навчального закладу/

У педагогічній системі виховання особистості Василь Олександрович наголошував, що вдосконалення здійснюється через тріаду: школа — сім'я — громадськість, які органічно взаємопов'язані. Педагогіка, що ґрунтується на партнерстві між учнем, учителем і батьками.

Концепція «Нової української школи» пропонує нам педагогіку партнерства. В основі педагогіки партнерства — спілкування, взаємодія та співпраця між учителем, учнем і батьками. Учні, батьки та вчителі, об'єднані спільними цілями та прагненнями, є добровільними та зацікавленими односторонніми, рівноправними учасниками освітнього процесу, відповідальними за результат.

Школа має ініціювати нову, глибшу залученість родини до побудови освітньо-професійної траєкторії дитини. Нова школа допомагатиме батькам здо-

бувати спеціальні знання про стадії розвитку дитини, ефективні способи виховання в дитині сильних сторін характеру і чеснот залежно від її індивідуальних особливостей

Василь Олександрович проявив глибоке знання діалектики виховного процесу, показав взаємозв'язок усіх складових частин навчання і виховання. Хочеться вірити, що ці ідеї, які так активно відображені в «Концепції нової української школи» дійсно будуть реалізовані в наших сучасних реаліях.

Величезного виховного значення Василь Олександрович надавав слову, його ролі в духовному світі дитини. Мову, слово він трактував широко — це і слово вчителя, і книга, і мова природи, і мова музики, живопису. Одна з 10 компетенцій представлених в Концепції — це спілкування державною (і рідною у разі відмінності) мовами. Це вміння усно і письмово висловлювати й тлумачити поняття, думки, почуття, факти та погляди (через слухання, говоріння, читання, письмо, застосування мультимедійних засобів). Здатність реагувати мовними засобами на повний спектр соціальних і культурних явищ — у навчанні, на роботі, вдома, у вільний час.

Проблема засвоєння дитиною системи морально-етичних норм, основ культури, сформованість духовних запитів, потреб, інтересів, виявлення культури почуттів та гуманних взаємин із оточуючими стали основою педагогічної системи В. Сухомлинського. «Ми творимо Людину, як скульптор творить свою статую з безформного шматка мармуру: десь у глибині цієї мертвої брили лежать прекрасні риси, які потрібно добути, очистити від усього зайвого»

У педагогічній спадщині В. Сухомлинського є цілий арсенал методів впливу на особистість із метою виховання в неї моральних цінностей:

«Об'єкт нашої праці — найтонші сфери духовного життя особистості, яка формується, — розум, почуття, воля, переконання, самосвідомість. Впливати на ці сфери можна тільки так само — розумом, почуттями, волею, переконанням, самосвідомістю. Найважливіші інструменти нашого впливу на духовний світ школяра — слово вчителя, створення обставин, у яких найяскравіше виражаються почуття».

Розвиток моральної свідомості школярів є однією зі основних складових формування їх моральної вихованості.

На сучасному етапі розвитку українського суспільства з особливою гостротою актуалізується проблема виховання в учнів патріотизму, тобто любові до Батьківщини, глибокої поваги до своєї держави, її історії, звичаїв і традицій, культури українського народу. Патріотичне виховання, на думку педагога, — це «пізнання, осягнення людиною своєї Батьківщини, становлення в нашій душі в роки дитинства і ранньої юності патріотичної серцевини», «це найтонші, най-

складніші процеси в тому безмежно складному сплетінні ідей, вчинків, переконань, думок, прагнень», це «загартування душі й тіла для можливих грізних випробувань».

Тезу про важливість постійної зміни діяльності під час уроків також знаходимо у великого педагога. У роботі «Серце віддаю дітям» Василь Олександрович ділиться своїм досвідом: «Як тільки діти починали втомлюватися, я переходив до іншого виду роботи». Могутнім засобом урізноманітнення праці було малювання. «Ось я бачу, що читання починає стомлювати дітей. Кажу: «Розгорніть, діти, свої альбоми, намалюємо казку, яку ми читаємо». Зникають перші ознаки втоми, в дитячих очах радісні вогники, одноманітна діяльність змінилася творчістю».

Цікаво, що у його роботах віднаходимо думки і про оформлення класних кімнат. У школі, де працював педагог, були створені кабінети, в яких діти після уроків могли відпочити, зайняті самопідготовкою або вчитель проводив позакласні заняття. У приміщенні, де навчались малюки, була кімната для ігор і казок. У цих кімнатах декорації і макети створювали казкову обстановку. Кожний куточок обставлений в своєму стилі. Усе це створювалось для емоційного й естетичного впливу на дитину. Надзвичайною позакласною роботою в практиці Василя Олександровича було створення «Саду здоров'я», де діти на протязі місяця знаходились на природі.

Згідно з вимогами Нової Школи клас має ділитись на 7 зон: відкриттів, новин, матеріалів, спільноти, тиші, вчителя, тематична.

Сухомлинський говорив, що провести урок є досить непросто, це потребує великих зусиль і творчості педагога. Якщо ж творчо працює педагог, то і творчо будуть працювати діти. Підтвердження цих слів ми можемо знайти у багатьох працях Сухомлинського. Закоханий у свій предмет, Василь Олександрович спонукав і підтримував прагнення вчителів підвищувати свій рівень професійної майстерності. Він писав, що «школа може дати учням міцні і глибокі знання лише при тій умові, коли кожен учитель безперервно удосконалює свою педагогічну майстерність».

В основі Концепції — творчий та відповідальний вчитель, який постійно працює над собою. Суттєвих змін зазнає процес і зміст підготовки вчителя. Учителі вивчатимуть особистісно-орієнтований та компетентнісний підходи до управління освітнім процесом, психологію групової динаміки тощо. У зв'язку з цим варто говорити про нову роль учителя — не як єдиного наставника та джерело знань, а як коуча, фасилітатора, тьютора, модератора в індивідуальній освітній траєкторії дитини. Вчитель отримує право вибору місця і способу підвищення кваліфікації, як передбачено проектом Закону «Про освіту».

Успішне навчання і виховання молоді сьогодні не можливе без глибокого вивчення і творчого впровадження в життя педагогічної спадщини В. Сухомлинського, яка стає актуальною умовах розбудови національної освіти. Педагог завжди підкреслював, що кожна школа має мати своє обличчя: свої звичаї і традиції. Особливе значення і актуальність мають ідеї Сухомлинського в розбудові гуманістичного, розвивального простору сучасної школи.

На завершення свого виступу хочеться процитувати фрагмент з видання «Сто порад вчителю»: «Не приносьте із школи додому роздратування, нервозність, невдоволення тим чи іншим елементом педагогічного процесу, поведінкою учнів». Нам з вами потрібно вчитися відпочивати, займатися улюбленими справами і просто радіти життю, сприймаючи перешкоди як виклики долі.

3.10. ВИХОВАННЯ ГРОМАДЯНИНА-ПАТРІОТА: ЖИТТЕРАДІСНІСТЬ ІДЕЙ СУХОМЛИНСЬКОГО ДЛЯ СЬОГОДЕННЯ.

Штефан А. І.,

*заступник директора з виховної роботи
ЗЗСО № 235 ім. В. Чорновола*

Питання патріотичного виховання є одним із найголовніших і включає в себе безліч виховних аспектів: любов до рідної мови, до культури, історії і традицій свого народу, до природи рідного краю, повагу до законів держави.

Це розуміємо ми — дорослі. Як дитині пояснити що таке Батьківщина?

Про Батьківщину гарно сказав Микола Скрипець:

Де вечір ніжним хлопцем у долині
Виводить голосисто про калину,
Я зрозумів колись дитячим серцем,
Раптово зрозумів, що Україна —
Це квітка біля ганку білолиця,
І гомін верб над віковичним шляхом,
Це дім, це запашна вода в криниці,
Це чисте небо із співочим птахом,
Це сльози батька — світлі і прелюді,
Коли сто грам, коли воєнні болі...

Батьківщина — це все те, що довкола нас, увесь світ, який людина має помістити у своє любляче серце. А як навчити дитину любити, любити беззавітно? Тут неможливо дати команду, видати розпорядження. Навчити можна тільки власним прикладом любові.

Великим, неперевершеним майстром цього був Василь Сухомлинський. Любов, життєрадісність — ось те, чим наповнені твори Василя Олександровича. Не потрібно давати команд, вдаватися до навіювання. Потрібно просто читати Сухомлинського і брати максимум від його повчань.

Вчителі частенько повторюють слова про те, що не у реформах і навчальних програмах суть педагогіки, що Сухомлинський навчав дітей просто на вулиці під липами. Чи часто ми вчимо дітей любити світ, стоячи під липами?

Василь Сухомлинський. «Які ви щасливі».

Сьогодні до школи вперше прийшли малюки. Їхні мами пішли додому. Діти залишилися з учителем на зеленій галявині, під високою липою.

Старий учитель Іван Пилипович сьогодні зустрічає десяте покоління своїх вихованців. Доведе оцих малюків до четвертого класу, і сповниться сорок років його роботи в школі. Ласкаві, привітні очі дивляться в карі, сині, сірі, блакитні оченята своїх вихованців. Малі усміхаються.

— Діти, ви бачили, як задовго до світанку сходить ранкова зоря? — питає Іван Пилипович, і його лагідна усмішка викликає в малечі таку ж теплі посмішки.

— Ні, не бачили, — відповідають діти.

— А бачили, як соловейко п'є росу?

— Ні, не бачили...

— А як джміль чистить крильця на квітці, в якій він спав уночі?

— Не бачили...

— А бачили, як весела комашка — сонечко — в теплий зимовий день виглядає спросоння з-під кори: чи не прийшла весна?

— Не бачили...

— Які ви щасливі, діти...

— сказав Іван Пилипович. — Щасливі, бо вам є що бачити. Щасливі, бо вас чекає багато прекрасного. Я поведу вас на берег ставка, і ви побачите як сходить ранкова зоря. Ми затамуємо дихання й побачимо, як соловейко, прокинувшись, п'є краплину роси. Прийдемо на світанку до великої гарбузової квітки й застукаємо там ледачого джмеля, який щойно прокинувся й чистить крильця. Підемо до нагрітого сонцем стовбура й побачимо, як комашка сонечко виглядає з-під кори й дивується: що ж це воно таке — жарко вже спати, а надворі сніги лежать... Ви щасливі, діти, бо все це побачите...

Побачити і полюбити всім серцем. Мені здається, що оце і є патріотизм, любов до Батьківщини, оце і є уміння вчителя відкрити, передати цю любов своїм вихованцям.

Тож читаймо і перечитуємо Сухомлинського і наповнюймо свої серця любов'ю і прагненням зробити світ кращим!

Додаток 4

Дороговкази В. О. Сухомлинського для роботи педагогів з дошкільниками

- Дитинство — найважливіший період людського життя, не підготовка до майбутнього життя, а справжнє, яскраве, самобутнє, неповторне життя. І від того, яке було дитинство, хто вів дитину за руку в дитячі роки, що ввійшло до її розуму і серця з навколишнього світу — від цього значною мірою залежить якою людиною стане сьогоднішній малюк.
- ...Кожна людина може стати неповторним творцем не тільки матеріальних, а й духовних цінностей, якщо в ній розкрити її задатки, обдарування, талант.
- Першочергове завдання педагога — відкрити в кожній дитині творця.
- Необхідно так будувати навчальну і виховну роботу, щоб ні одна людина не відчувала себе не здібною.
- Відкрити в кожній людині її, тільки її, неповторну грань — у цьому полягає мистецтво виховання.
- Виховання полягає в тому, щоб уміло, розумно, мудро, тонко, сердечно торкнутися до кожної із тисячі граней, знайти ту, яка, якщо її як алмаз відшліфувати, засяє неповторним сяйвом людського таланту, а це сяйво принесе людині особисте щастя.
- Кожен учитель, кожен батько мріє про те, щоб його діти вирости допитливими людьми, щоб у кожному серці запалав вогник жадоби пізнання. Але як запалити цей вогник? Треба розкрити перед дітьми книгу життя, живі, яскраві сторінки навколишнього світу. Нехай дитина сама перегортає сторінки цієї книги, нехай відчує себе шукачем і землепрохідцем. Від нас, дорослих, залежить те, щоб дитина відчула романтику, красу пізнання.
- ...Запорука виховання розвинутого розуму і пам'яті в тому, щоб думка дитини проявлялася в її активному відношенні до оточуючого світу.
- У природі — вічне джерело дитячого розуму.
- Вчити — означає вести до успіху. Щоб вчити дітей треба самому постійно вчитися.

- ...Радість успіху — це могутня емоційна сила, від якої залежить бажання дитини бути хорошою. Турбуйтеся про те, щоб ця внутрішня сила дитини ніколи не вичерпувалася. Якщо її немає, не допоможуть ніякі педагогічні хитрощі.
- Казка — це свіжий вітер, що роздмухує вогник дитячої думки й мови.
- Без казки, без гри уявлення дитини не може жити...
- Музика, мелодія, краса музичних звуків — важливий засіб морального та розумового виховання людини, джерело багатоголосся серця і чистоти думки.
- У сучасних умовах педагогу як ніколи необхідно вчитися по-новому, бути в постійному творчому пошуку.
- Справжній педагогічної творчості властиві риси дослідження і творчого узагальнення своєї праці
- Стає майстром педагогічної праці найшвидше той, хто відчув у собі дослідника.
- Сильним, досвідченим стає педагог, який уміє аналізувати свою працю.
- Найголовнішою рисою педагогічної культури має бути відчуття духовного світу кожної дитини, здатність приділити їм стільки уваги і духовних сил, скільки потрібно для, того щоб дитина відчула, що про неї не забувають, її гори, її образи й страждання поділяють.
- Досвідчений вихователь ніколи не використовує оцінки, що може розчарувати, принизити дитину.
- Вільний час учителя — це корінь, який живить джерела педагогічної творчості.
- Усім треба пам'ятати, якщо дитина зазнала потрясіння, пов'язаного з покаранням, у її душі послаблюються внутрішні сили, які самою людською природою призначені для самовиховання.



Методичне видання

ПЕДАГОГІКА, СПРЯМОВАНА У МАЙБУТНЄ

(до 100-річчя з дня народження В. О. Сухомлинського)

Редактор *Л. П. Гобельовська*
Дизайн та верстка *Ю. Ф. Власова*

Підписано до друку 13.02.2019 р.
Формат 60x84/16. Папір офсетний.
Друк цифровий.
Гарнітура «Muglad Pro» Ум. друк. арк. 23,02.
Наклад 50 прим. Зам. № 306



Віддруковано в ТОВ «ДРУКАРНЯ МАДРИД»
61024, м. Харків, вул. Максиміліанівська, 11
Тел.: (057) 756-53-25

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
Серія ДК № 4399 від 27.08.2012 р.
www.madrid.in.ua e-mail: info@madrid.in.ua